

100

✓

Nicht ausleihbar

H

V

Princ

Verrij
ver

Mer

W. de f.

By P. a.

1.

DEN NEDERLANDTSCHEN
HOVENIER,

ZYNDE HET I. DEEL VAN HET
VERMAKELYCK LANDT-LEVEN,

BESCHRYVENDE ALDERHANDE

Princelijke en Heerlijke Lust-hoven en Hof-steden, en hoe-men de selve
met veelderley uytnemende Boomen, Bloemen en Krhyden kan be-
planten, bezaeyen, en verçieren.

Door J. vander Groen, Hovenier van Sjns Hoogh. den Heere Prince van Oranien.

Verrijckt met verscheyde schoone Figuren, uyt-beeldende Princelijke Lust-ho-
ven en Hof-steden, na de Nederlandtsche en Fransche ordre; als oock eenige
Fonteynen, maniere van Enten, Oculeren, In-leggen en Af-suygen.

*Met noch ontrent 200. Modellen van Bloem-Percken, Parterres, Dobl-hoven, Pricè-
len, Lat-wercken, en Sonne-wijfers, verçiert.*

In desen tweeden Druck is achter den Verstandigen Hovenier by-gevoeght, de be-
schrijvinge van vele uytlantische en andere Gewassen.

TOT BRUSSEL,

By PEETER VLEUGAERT, Boeck-Drucker, woonende opde Hout-
Marckt. M. DC. LXXXVII.

H E T V E R M A K E L Y C K
L A N D T - L E V E N ,

B E S T A E N D E I N D E S E V O L G H E N D E D E E L E N :

- I. DEN NEDERLANDTSCHEN HOVENIER.
- II. DEN VERSTANDIGHEN HOVENIER.
- III. DEN ERVAREN HUYS-HOUDER.
- IV. DEN NEERSTIGHEN BIEN-HOUDER.
- V. DEN VERSTANDIGHEN KOCK.

A P P R O B A T I E .

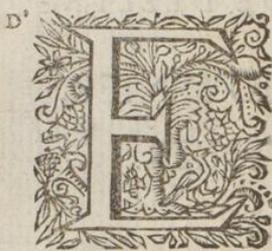
D Esen Boeck, ghe-intituleert : Het vermakelijck Landt-leven, bestaende in dese volghende Deelen : Den Nederlandtschen Hovenier, Den Verstandighen Hovenier, Den Ervaren Huys-houder, Den Neerstighen Bien-houder, en Den Verstandighen Kock, &c. sal moghen in Druck uyt-ghegheven worden, als niet behelsende contrarie aen het Catholijck Gheloof, oft goede manieren. Actum Bruxellis 18. Maij 1672.

MATTH. MIDDEGAELS, Decanus insignis Collegiata DD. Michaëlis & Gudila, Judex Synodalis, Archi-Presbyter Bruxellensis, Librorum Censor.

IN-

I N - H O U D T,

En verklaringhe van 't ghene in dit Deel begrepen is.

D' Erste, tweede en derde Figuer, zijn dry heerlijke Fransche Ghebouwen en hare Lust-hoven, bestaende in Parterres, oft Loof-wercken, Bloem-percken, Fonteynen, Oranje en Citroen-boomen, &c.

I-V. Is een gemeyne Hof oft Thuyn, naer de Nederlandtsche wijze, verdeylt in vier Percken, met groote ofte cleyne Palm beset; waer van men het eerste can ghebruycken tot Bloemen, oft Loof-wercken; het tweede tot alderley Moes en Salaet; het derde tot Aspergies, Bloem en Savoy-koolen; het vierde tot Erweten, Roomsche en Turcksche-boonen, Wortelen, &c.

V. Verthoont een heerlijke Fonteyn, die op sijn plaets beschreven sal worden.

VI. Beeldt af dry veranderingen van uyt-springhende water, die, met noch meer andere, op een Fonteyn kunnen ghestelt worden.

VII. Noch een Fonteyn, die-men met cleyne kosten maken can, met van onder uyt-springhende stralen, als hier na volghen sal.

VIII. Af-beeldinghe hoe-men de Wijngaerden, soo in den Aerdbodem, als oock in Mandekens vol aerde, soo wel in 't onderste als in 't opperste des Wijngaerts, can in en af-legghen, en daer-na af-snijden.

IX. Verthoont hoe-men de Vrucht-boomen can winnen door Af-suygen.

X. Af-teeckeninghe van het Enten der Boomen.

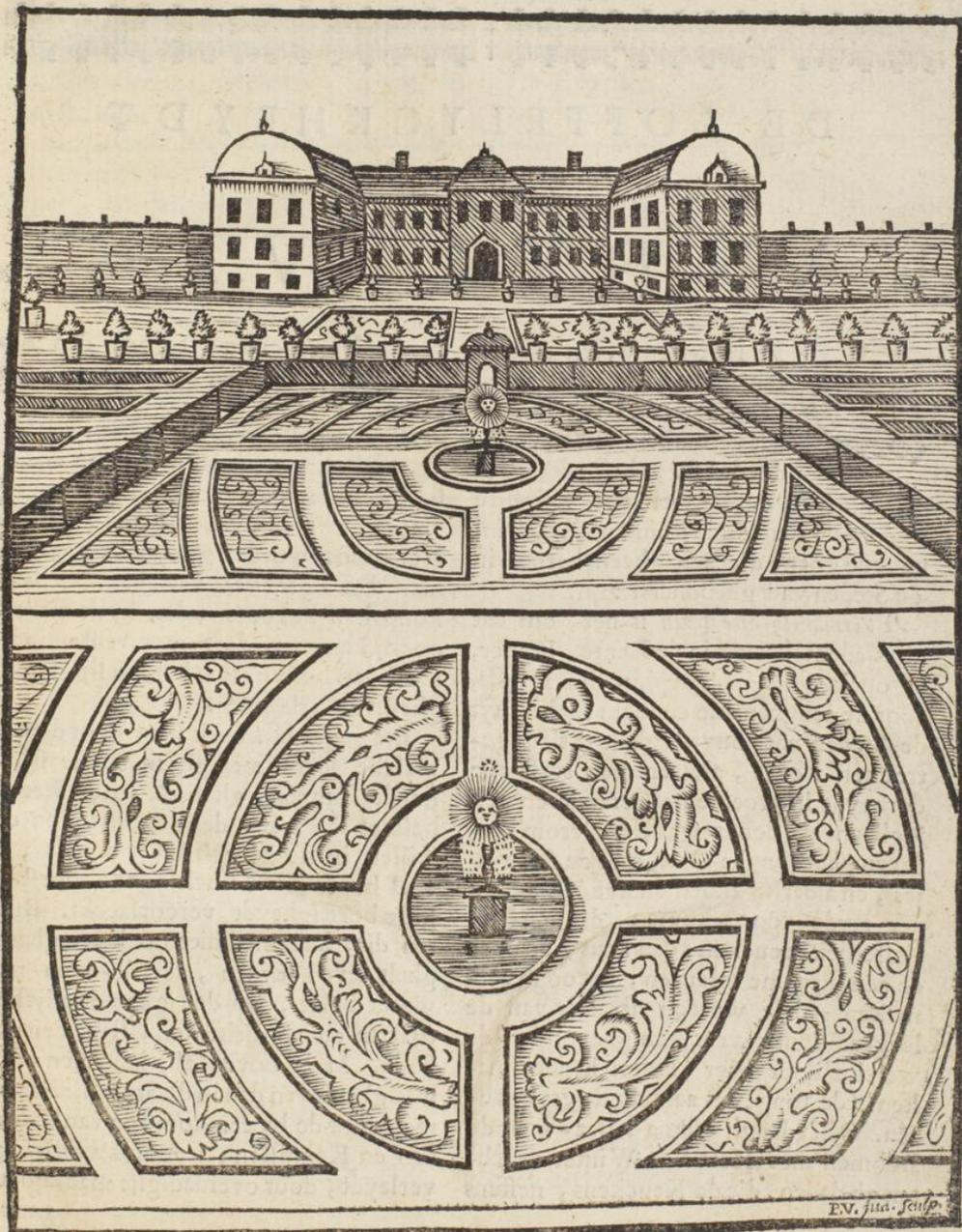
XI. Verthooninghe hoe-men de Boomen Oculeert.

XII. Af-beeldinghe van d'Oranje en Citroen oft Limoen-boomen, met hare Tobbensen Backen, &c. als oock de Galderye, Stove, en Ovens, waer in men die des Winters voor de coude bewaert.

Daer na volghen ontrent twee hondert Af-teeckeninghen, oft modellen van alderley Bloem-percken, Parterres oft Loof-wercken, cleyne en groote, gemeyne en onghemeyne, slechte en konstghe, lichte en sware, onkostelijcke en kostelijcke, ieder na sijn believen, oock eenighe ontwerpsels van Dool-hoven.

Hier na siet-men verscheyde Modellen van cierlijke doorluchtighe ghevlochten Pricëlen, Pedestallen, om Bloem-potten op te setten, Pyramiden, Poorten, Portalen, Colommen, Frontispicen, Heyninghen met kijkkgaten, en eenighe Sonne-wijfers, &c.

Frans ghehouw , met cierlijcke Parterres. &c.

EN. J. J. Sculp.

B

DE LOFFELYCKHEYDT
DES
LANDT-LEVEN S.

DEn Hof-bouw, en 't Buyten-leven, is naer 't segghen van veel Gheleerde, het vermakelijckste, voordeeligste, ghesondtste, ja menighmael oock wel het salighste leven dat-men soude kunnen wenschen, voor de ghene die aen gheen beroep in de Steden vast ghebonden zijn.

't *Vermakelijckste leven* is het, om dat alles adem haelt, in de Lente, Somer, ja oock selfs in 't beghin des Herfst, door de aenghename en soete locht, uyt de Steden naer buyten ghelockt, jage-trocken wordt, alwaer-men eerst alle dorheydt in groente siet veranderen, en 't gheen als doot was, wederom herleven; het jonghe Gras, met de Spruytjes, en alderley Bloemen uyt den schoot der aerde voorts-komen, die met haer liefelijcke reucken, den neus, en door de aenghename coleuren, het ooggh vermaken; dese worden stracks van de leckere Somer-vruchten ghevolght, de welcke door haer ververschende smaken, de tonge des aenschouwers bekoren. Niet langh daarna, siet-men de Boomen met Herfst en Winter-vruchten gheladen, die de Keuckens, neffens

de Aerdt- vruchten, teghen den onvruchtbaren Winter van voor-raedt voor sien.

Het voordeeligste leven is het, om dat by-na alles, wat tot des menschen voetsel en onderhoudt noodigh is, van het Landt, uyt den Boomgaert, en den Hof, moet worden ghehaelt, 't welckmen dan aldaer veel verscher, en beter koop kan bekomen, dan in de Steden; oock kan-men daer met veel minder pracht en kosten, sich self, en sijn Huysghesin onderhouden.

Het ghesonste leven is het, doordien de versche locht met gheen vuyle stinkende dampen, ghelijck in de Steden, belmet is, waer door 't verteiren der spijsen in de Maegh belet wordt, en veel hoofd-pijn, sinckinghe, hoest en kort-borstigheydt veroorsaect. Buyten dit, kan-men hier oock een ghereghelt leven leyden, dewijl - men niet wordt belet, op den ghewoonlijcken tijdt te eten en drincken, slapen en opstaen. Maer boven al, kan-men oock matigher leven dan in de Steden, alwaer-men door de by een komsten van Vrienden en Kennissen, seer dickwils wordt verleydt, door overdadighe maeltijden, gasten

gasten en brassen, drincken en klincken, comparitien, &c. die menighmael geen gheringe oorsaken tot des menschen qualijck-vaert, sieckten, ja wel de doot, zijn.

Het salighste leven kan het oock wesen, indien men sich daer na aenstelt; dit is seker, dat buyten op 't Landt soo veel valscheyd en goddeloosheydt niet om-

gaet, als in de Steden. Maer daer-en-tengeen heeft-men veelvoudige stoffe, om den naem des grooten Schepper van alle dese Kruyden, Bloemen, Vruchten, Boomen, &c. te verheerlijcken, loven, dancken en prijsen, waer toe de volgende vaerskens van den vloeyenden Poët *J. Cats* oock gestelt zijn:

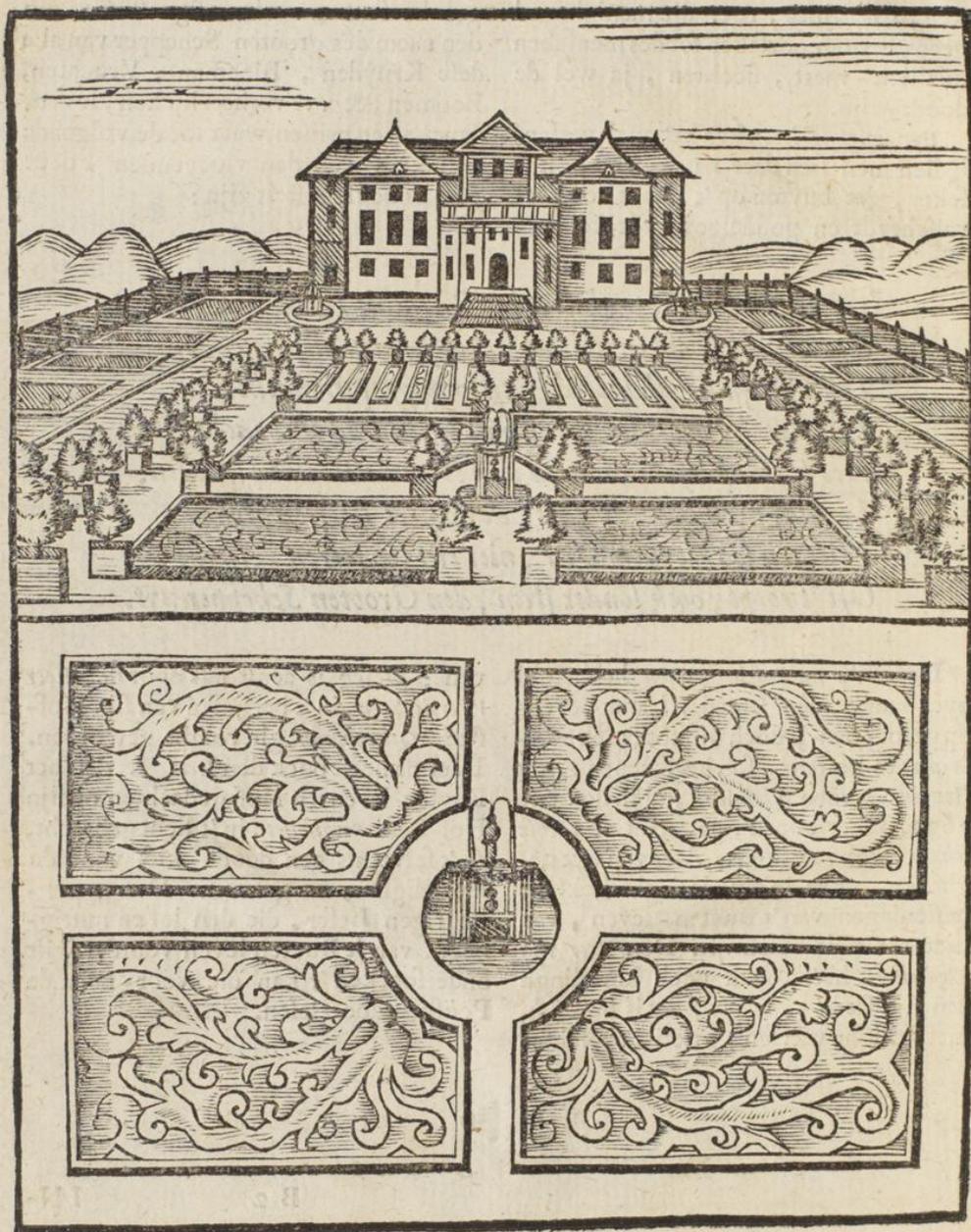
*'t Wirdt Adam op-gheleyt het Paradijs te bouwen,
Om in dit schoon Prieël den Schepper aen te schouwen,
Te sien sijn hoogh beleydt, en onbegrepen macht,
En wat hy voor den mensch in wesen had ggebracht.
Het Veldt heeft wonder in, de stomme Boomen spreken,
Ia, dat noch hoogher gaet, de domme Beesten preken:
Niet een soo kleynen Dier, niet een soo teeren Kruydt,
Oft 't roept, oock sonder stem, den Grooten Schepper uyt.*

De oude Latijnsche Poëten hebben al over langh, den Lof des Landt-levens op gesonghen; doch om tot onse Nederlanders te komen, soo heeft eenen *Petrus Hondius*, eenen *Vlamingh*, al in den jare 1621. seker boeck, genoemt de *Moufeschans*, vol vaerskens, daer van uyt gegheven, waer in hy de daghelijcksche oeffeningen van 't Buyten-leven, van tijdt tot tijdt beschrijft. Den *Heer van Zuylichem* heeft oock noch kortelingh sijn Hof stede *Vitaulium*, dat is *Hofwijck*, met deftighe vaersken, Poëtisch beschre-

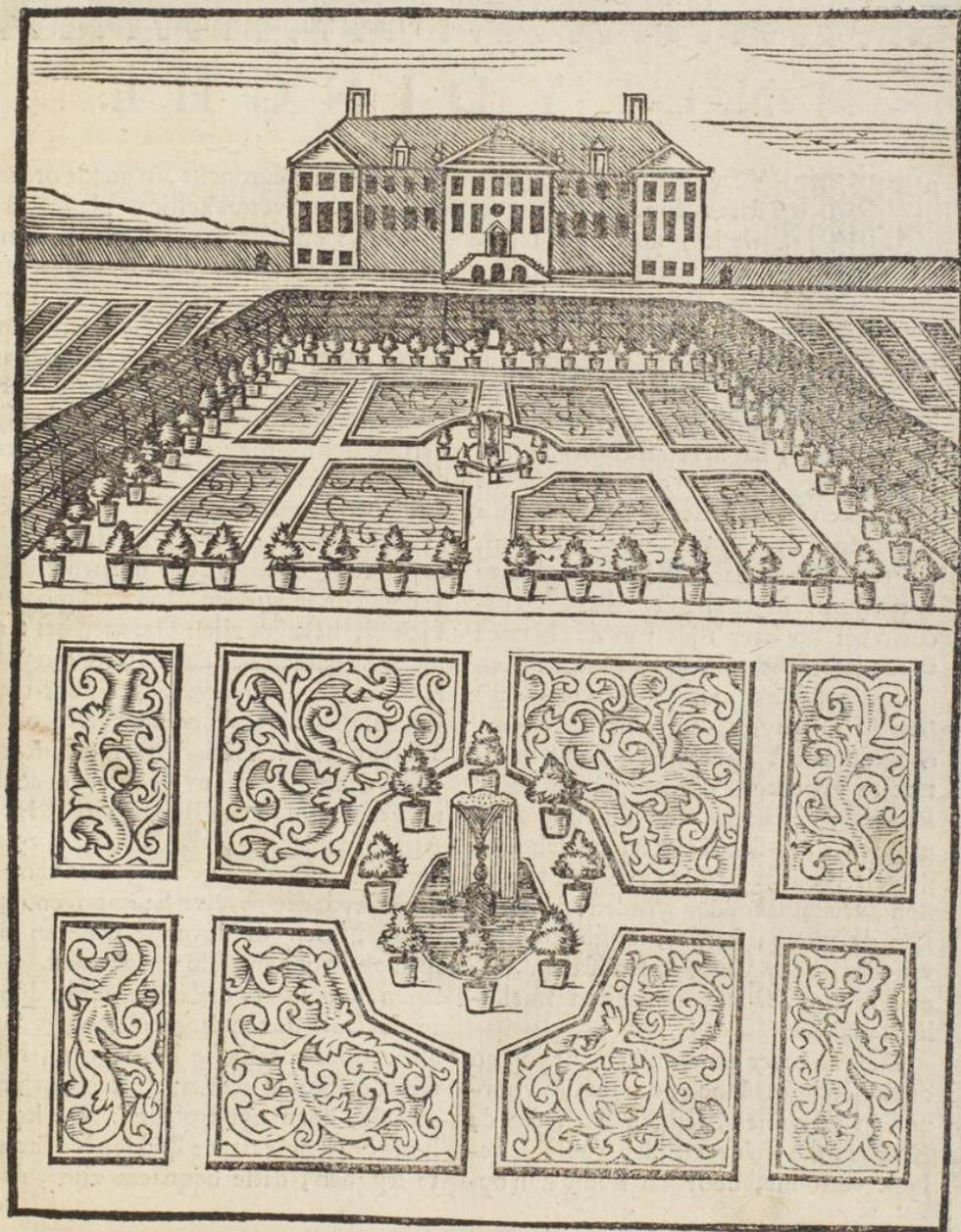
ven; Dese is aenstonts door den *Heer VVersterbaen*, in 't berijmen van sijn Hofstede *Ockenburgh* ghevolgt geworden. Daer na heeft oock den *Heer J. Cats* het Buyten-leven en Hof-gedachten op sijn Hofstede *Sorghvliet*, in 't licht gebracht, en 't selve als een doot-kist voor de levendighe, na gelaten. Den nauwkeurigen Leser, die den lof en nuttigheydt van 't Buyten leven voorder wilt ondersoecken, kan die voor-noemde Poësyen door-lesen.

Fransche Loof-wercken in 't Plat en perspectief.

Fransche Parterres in de platte grondt en 't Verschiet.

I N - L E Y D I N G H E .

D' Vervloedige Nature (bestiert door d'eeuwighe Godt) die de menschen haer voedtsel en onderhoudt soo mildadighlijck toe-sendt, heeft den Tijd in jaren, en ieder jaer in vier deelen af-gedeelt. Den Winter (hoe wel noodigh) doet door hare koude, vochtigheydt, en bulderende windt, naghel en sneeuw-buyen, d'andere dry deelen in aengenaemheydt uyt-steken: De Lente brengt hare Bloemen, den Somer hare Vruchten, en den Herfst haer Winter-ooghst te voorschijn. Maer alle dese dingen worden vvel op haer tijdt van de Natuer voort-gebracht, doch sy kunnen, en dienen noodtsakelijck (indien men daer 't recht gebruyck van wilt genieten) door de konst, gheholpen, en verbeterd te vvorden. Want door de konst kan-men de aerde, die op sommige plaetsen door de Natuer onvruchtbaer geteelt is, met de selve vvel toe te maken, vruchtbaer doen worden: de konst kan de wilde, harde, onsmakelijcke vruchten door Mesten, Koesteren, Incenten, tam, sacht, eetbaer en smakelijck maken.

Dese en meer andere zijn gemeyn, en oock noodigh. Doch, om tot ons vorenemen te komen, seggen wy, dat de Natuer, die sich veeltijds wanschickelijck vertoont, door de konst kan op-

geschickt, opgepronckt, in goede ordre, çterlijck en vermakelijck ghemaect worden: en hier over voert-men somtijds berghen en heuvelen wech, leeghten en dalen verhooght-men, men maect water tot landt, en landt tot water, &c. Alle dese dingen worden in de Lust-hoven aenghemerckt, daer-men alles regulier, dat is, beyde de zijden gelijkformigh maect. Hier leert de konst, dat-men de Boomgaerden en Lust-hoven met hooghe Eycken, Abecle, oft Ypen-boomen, rondtom dient te planten, op datse door de mantelingh van de koude winden, soo veel moghelijck is, bevrijdt zijn: Dat men het water (by-aldien het daer is) rondtom de Hof-steden heën leyt, daer door-men van het gheboeft te meer bewaert wordt, 't selve oock tot Visch-Vijvers ordineert, ghebruyckende de uyt-gegraven aerde tot verhoogingh van Boomgaert en Hof. Alle dese wateren, als de selve kunnen ververst worden, geven groote aengenaemheydt aen de selve Lust-hoven: als mede, doen de levende wateren oft springh-bronnen, die van de naest-ghelegen hooghten, onder de aerde door, in de Lust-hoven worden gheleyt, en aldaer door heerlijcke Fonteynen, hare frisse en koele stralen, tot groot vermaeck, doen uyt-springen. De konst heeft oock geleert, de Bedden soodanigh te legghen, datse bequaem zijn, door
de

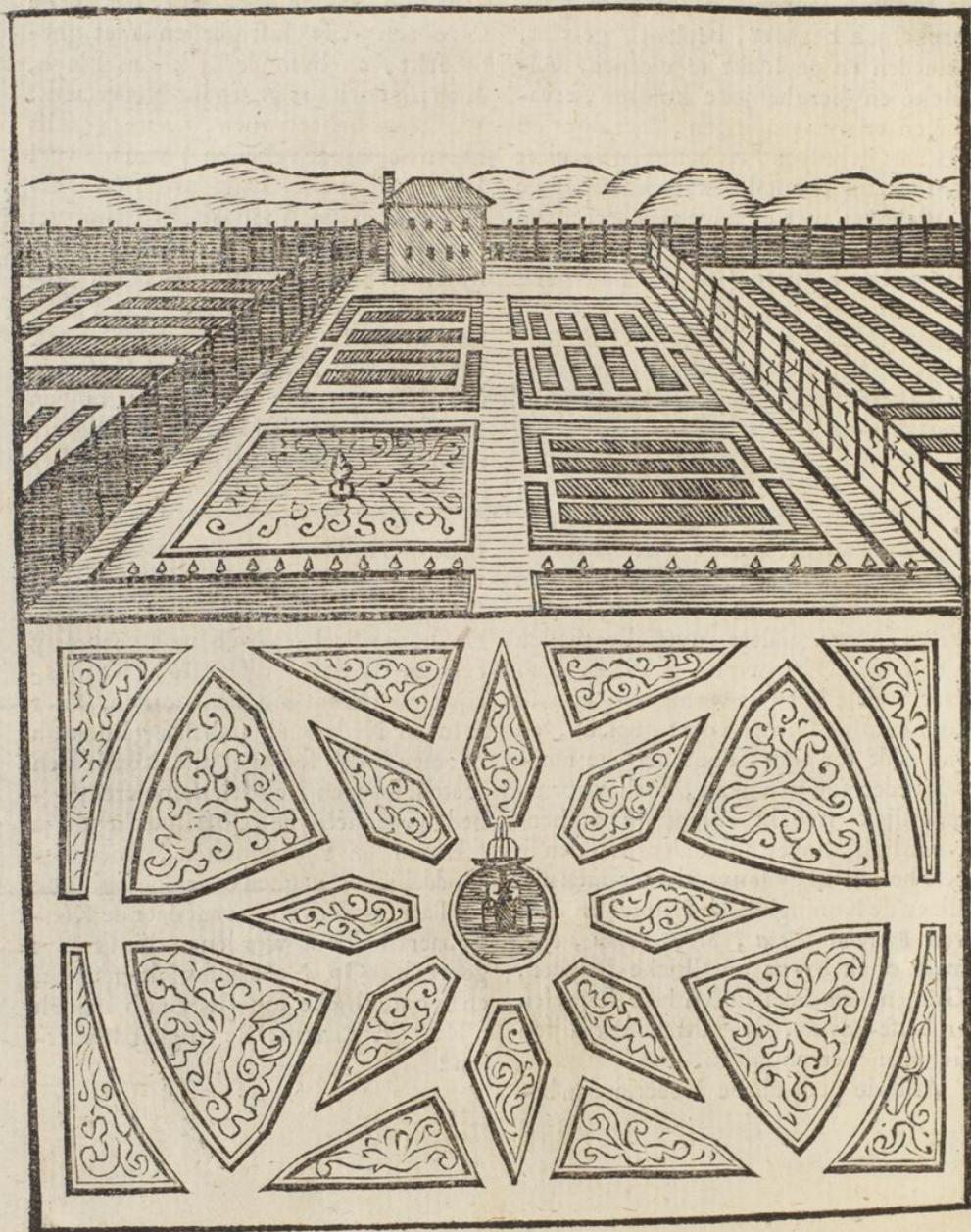
de tuffchen-loopende paden , om ghemackelijck bezaeft , beplant , gewiet , gefneden en gepluckt te worden. Alfulcke en dierghelijcke konften , ervaringen en uyt-vindingen , daer door de Natuer geholpen , verbeterd en verciert wordt , zijnder ontallijck , en hoe-men de Luft-hoven met de felve verheerlijcken kan , fal den Lief-hebber in de hier by gevoegde Figuren (als oock die gene die achter aen , van de Bloem-percken , Parterres , oft Loof-werken , Sonnewijfers , Prieëlen , &c. vertoont worden) beter sien , als uyt een beschrijvinghe verftaen .

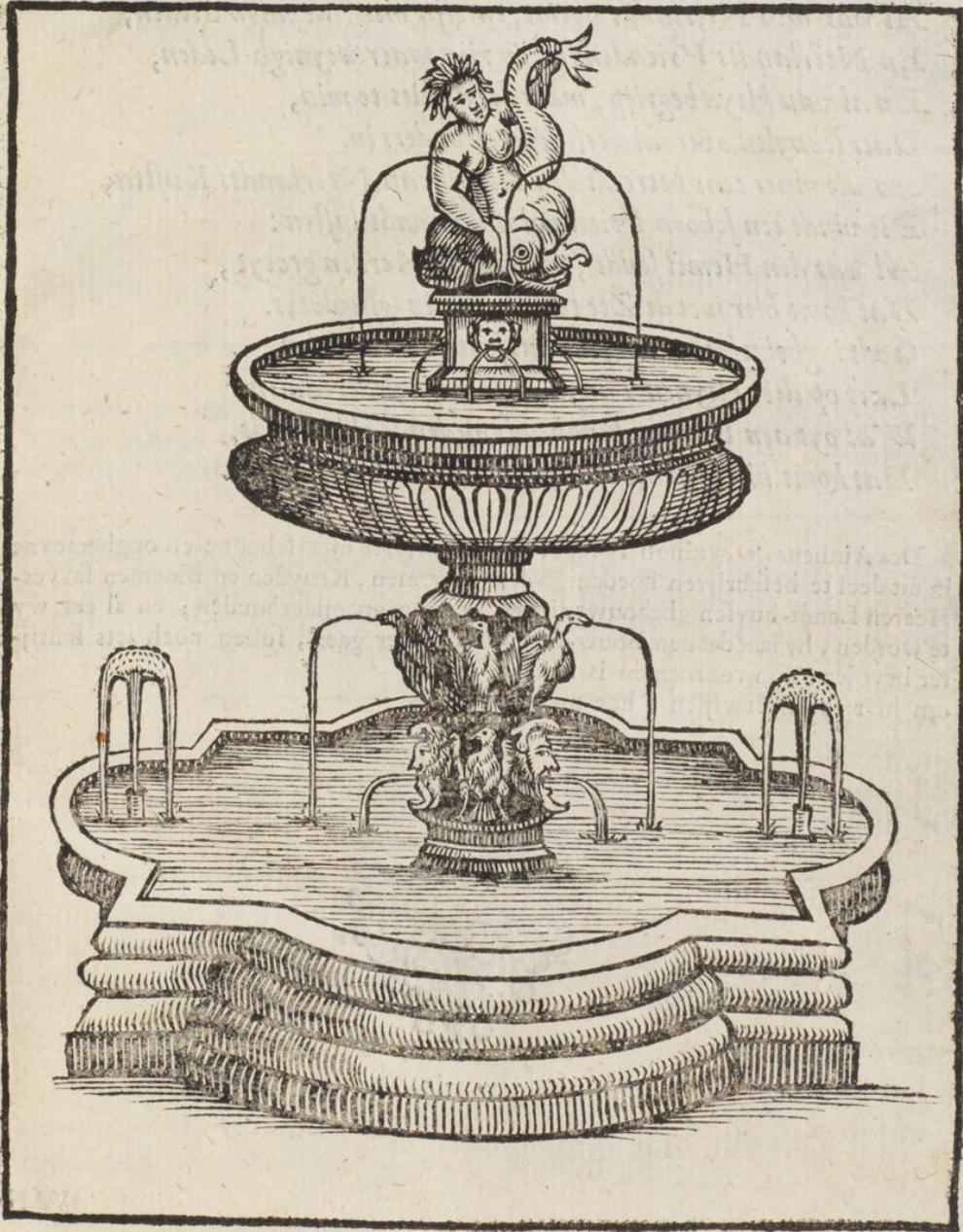
De eerste die-men weet , dat de Luft-hoven in eenighe fchickelijke orden hebben gebracht , zijn geweest de oude Romeynen , de weleke daer na van de Italiaensche Princen , loffelijk , en met verbeteringh zijn na gevolgt ; soo dat *Italien* onder andere uytstekentheden hier mede van beroemt is geweest . Van daer is dese lustighe vermakelijckheydt door gantsch Europa voort-geplant , en van tijdt tot tijdt , door aerdige nieuwigheden toe-genomen , doch voornamentlijk steëckt *Vranckrijk* teghenwoordigh , boven alle andere Landen in dese heerlijckheydt uyt , alwaer-men niet alleen de Koninghlijke Huysen en Hoven *Fontaine-bleau* , *St. Germain* , &c. maer oock by-na ontallijcke Princen , Graven , en Edel-lieden hare Paleysen en Luft-hoven , als aerdtfche Paradijsen fiet proncken en pralen .

Alle de gene die de Nederlanden be-

kent zijn , weten oock wel , dat het de felve aen dese lustigheden niet ghebreëckt , en bysonderlijck ons kleyn , doch tot noch toe gezegent Nederlandt . Want hier in heeft-men , (naer des selfs kleyn begrijp te rekenen) wel soo veel Heeren Huysen , Luft-hoven en Hofsteden , als in *Vranckrijk* , hoewel doorgaens niet soo prachtigh en kostelijck . Ghelijck by ons sulcks genoeghsaem uytwijfen het Princelijcke Paleys met sijnen Hof en Warande , als oock het voortreffelijke Huys en Hof vanden Hertogh van *Bornoville* binnen *Bruffel* , en vanden Hertoghe van *Aerschot* tot *Enghen* geleghen , welcker laetste voor-waer eenen vande schoonste en konstighste van dese Nederlanden is . Ende in *Hollandt* , de Princelijcke Hoven en Lust-huysen des Prince van *Oranjen* , *Hons-holredijck* , *Rijfwijk* , en *Oranje-Sael* ; alle de welcke wel by eenighe van de voornaemste in *Vranckrijk* gherekent moghen worden . Hier in mach *Nederlandt* sich dan geluckigh noemen , dat soo wel alle konsten en wetenschappen , als seldtfame vreemdigheden , leckernyen , kostelijckheydt , ja schatten en rijckdommen , door den Goddelijcken zeghen overvloedighlijck tot haer in-vloeyen , want daer de Konstenaers beloont worden , zijn sy noyt gebreck . Op Neerlandts kleynheydt , en wonderlijke toe-vloeyingh , speëlt d'Heer *J. Cats* met de volghende vaersfen :

¶ Eenen Nederlandtschen Hof oft Thuyt, en Bloem-perck.

*Al wat men Neerlandt noemt, en zijn maer weynigh Steden,
 En Neerlandts Vrienden self en zijn maer weynigh Leden,
 En al van kleyn begriip, maer des al niet te min,
 Daer schuylen over-al verscheyde Wonders in.
 Soo wie maer eens betreedt den Ringh van Neerlandts Kusten,
 Die vindt een schoon Prieel vol alderhande lusten:
 Al wat den Hemel sendt, oft uyt der Aerden groeyt,
 Dat komt hier met de Zee ter Haven in-ghevloeyt.
 Godt is ghelijck een Son, die duysent gulde Stralen
 Laet op dees kleynen Thuyne ghedurigh neder-dalen:
 Wat oyt aen Boomen hingh, oft op den Velde stondt,
 Dat komt hier aen het Volck ghevallen in den mond.*

Des Autheurs meyningh is niet, om
 in dit deel te beschrijven hoedanigh der
 Heeren Landt-huysen ghebouwt dienen
 te worden, hy laet dat den Bouw-meester
 bevolen: Sijn voornemen is slechts,
 om hier te onderwijfen, hoe-men de

Lust-hoven met schoone en onghemeyne
 Boomen, Kruyden en Bloemen sal ver-
 gieren en onderhouden; en al eer wy
 voorder gaen, fullen noch iets schrij-
 ven

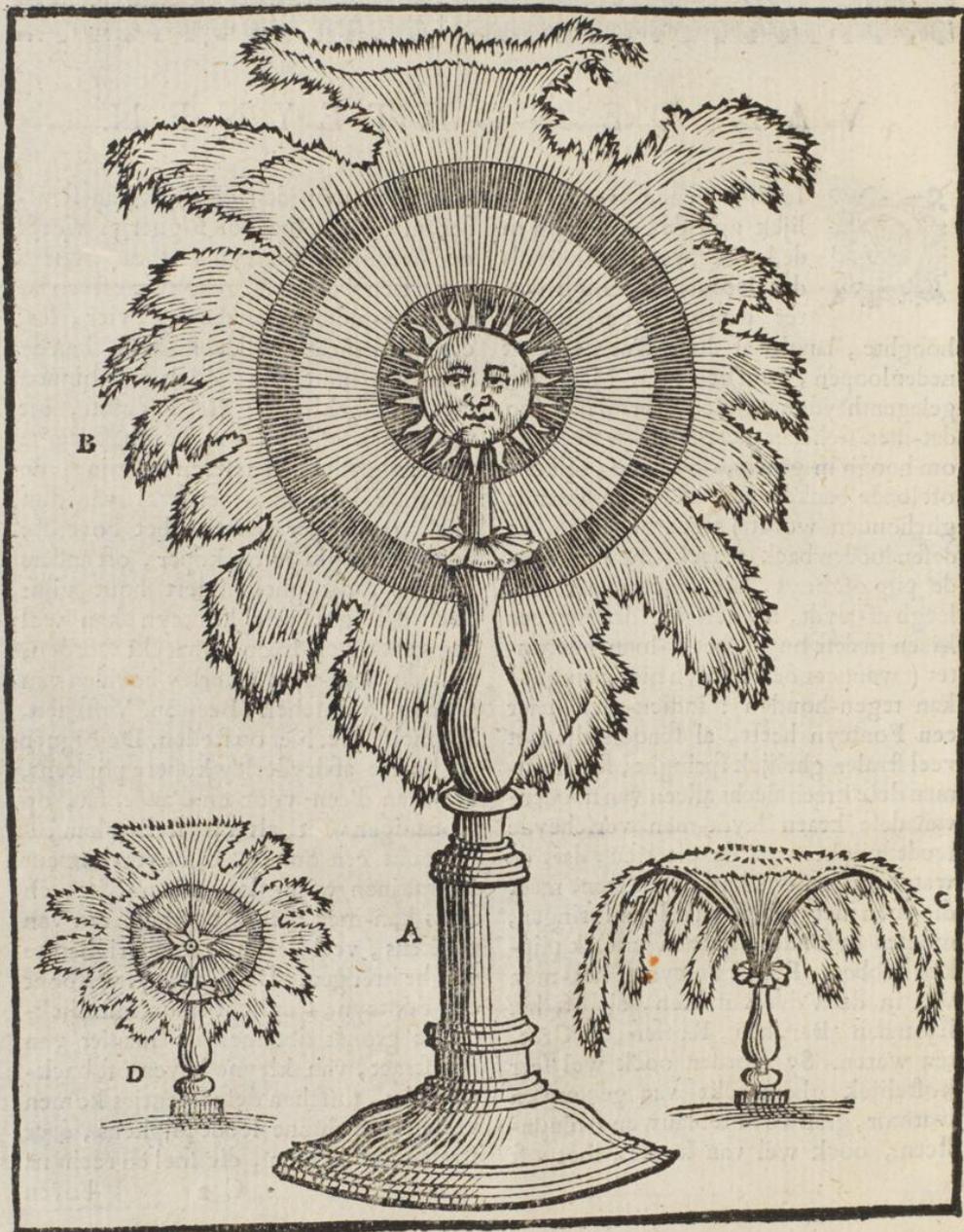

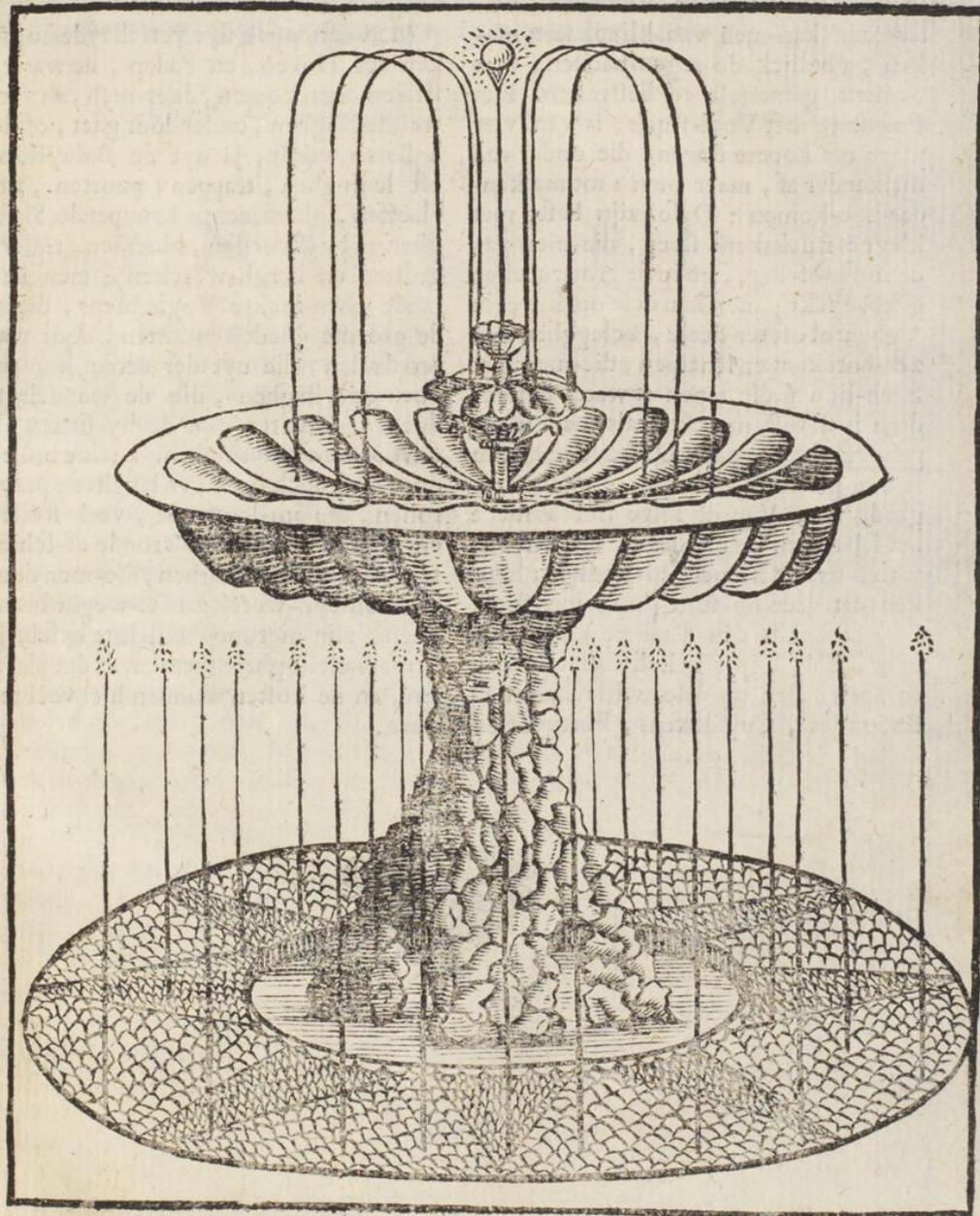
VAN DE FONTEYNEN.

Terlijck ende vermakelijck zijn de Fonteynen in de Luft-hoven, bysonder als de selve met levendigh water, dat van de berghen oft hooghte, langhs af door d'aerde komt neder loopen; voorsien zijn. Maer dese gelegentheydt heef-men over-al niet, soo dat-men sich dan met reghen-water (dat om hoogh in goten, op daken, folders, oft loode backen vergadert, en staende ghehouden wordt) moet behelpen. In desen looden back maeckt-men een loode pijp oft buys, die 't water naer omleegh af-leydt, alwaer-men dan met een kraen in dese buys, het af-loopende water (wanneer de Fonteyn niet springht) kan tegenhouden: indien-men maer een Fonteyn heeft, al schoon die met veel stralen ghelijck springht, soo heeft-men dese kraen slechts alleen van nooden; van dese kraen leydt-men verscheyde loode pijpkens na de plaetsen, daer de water-stralen uyt komen moeten, maer die-men niet gelijk wilt doen springen, moeten bysondere kranen in elck pijpken hebben. Dese Fonteynen kan-men wel in de Vijvers maken, als oft het Eylanden, Berghen, Rotfen, oft Grotten waren. Sy worden oock wel seer kostelijck ghemaect van gehouwen marmor, grauwe, oft blauwen Arduynsteen, oock wel van koper, loot oft

hout, dat-men dan gierlijck kan schilderen. In de by-gaende Figuer 5. wordt een heerlijcke Fonteyn vertoont, wiens ondersten back van gehouwen steen is, maer by-aldien men die dry, vier, ses, oft achtkantigh wilde maken, kan de selve van hout zijn, doch van binnen met loot bekleedt: Het Pedestal, oft voet-stuck dient (om de ghestadighe vochtigheydt) van steen te zijn; de bovenste kom kan-men wel van dun gheslagen koper maken; het bovenste beëldt kan ghegoten koper, oft anders vergult, oft gheschildert hout zijn: doch dese gheheele Fonteyn kan wel van gehouwen steen gemaect worden; en aldus kan-men alderley beëlden van Goden, Menschen, Beesten, Visschen, Voghels, &c. hier op stellen. De Figuer 6. beëldt af dryderley kopere pijpkens, die-men d'een voor en d'ander na, op foodanigen voet, als *A* is, stellen kan, *B* vertoont een Son, *C* een over-loopent kristalijnen wijn-glas, *D* een Ster, en aldus kan-men met het veranderen van pijpkens, veel-derley veranderighen te weghe brengen. De Figuer 7. vertoont een Fonteyn, seer licht en onkostelijck; op de grondt fiet-men de manier van een straet, van kleyne keyen oft backsteentjes, tusschen dese steentjes komen verscheyde dunne loode pijpkens, daer stralen uyt komen, die snel en recht na

boven schieten, daer mede men de toefienders kan verrassen. d'Onderste water-back kan-men van klinckaerts maken, ghelijck de regen-backen, met Sement gemetselt en bestreken. Het Pedestal, oft Voet-stuck, is van vier yfere oft kopere staven, die onder van malkander af, maer boven tot malkander toe-komen: Dese zijn beset met kleyne stuckskens steen, die-men van de rotsen af-kapt, en in de grotwercken ghebruyckt; men kan dese oock wel in 't gheheel oft ten deele, belegghen met zee-horekens en schelpen, die-men met steen-lijm (die tegen 't water bestandigh is) vast maeckt, als-men in de grotten ghebruyckt. De bovenste kom is dun gheslaghen koper; aldus uytghedreven, Van de selve stof is mede het schaeltjen in 't midden, waer uyt de water-stralen komen, als oock het kopken dat daer op staet, op wiens straet (die dicker is dan d'andere) men een licht, hol, koper balleken liet drijven en spelen, en op dese wijze kan-men Kroontjes, Cupidokens, Fortuyntjes,

Voghelkens, &c. op de stralen doen vliegghen en draeyen.

Men kan oock uyt verscheyde hoeken der Hoven, en Paden, de water-stralen doen komen, daer-men, als verwelste Boghen, onder door gaet, oft in besloten wordt, ja uyt de Baluysters, oft leninghen, trappen, poorten, sitplaetsen, ghemaecte kruypende Slanghen en Kickvorssen, bloemen, rotsen, grotten en bergh-wercken; men kan mede ghemaecte Voghelkens, die in de groente ghedoken fitten, door water-stralen, die uyt der aerde komen, doen op-vliegghen, die de wandelaers doen verschieten, en de by-fitters als onvoorfiens bespringhen. Lichte bollen doet-men oock door, en langhs de paden rollen, die om-loopende, veel stralen en vliessen van haer in 't ronde afschieten. Alle veranderinghen, die-men door dit Fonteyn-werck kan te weghe brengen, zijn niet moghelijk te beschrijven, want de gheleghentheydt der plaetsen, en de kosten konnen hier veel toe doen.

I N - L E G G I N G H E
D E R
W Y N G A E R D E N .

D En Nederlandtschen Hovenier leyt de Wijngaerden in Februario in de aerde, om voort te wassen, en dat op de volghende wijse: Men neemt een van de een-jarighe rancken, dicht by d'aerde staende, die buygende soo veel nederwaerts, dat die met een zijde in d'aerde komt, het top-cyude daer van eenen kleynen voet boven uytstekende, gelijk in dese Figuer 8. by de letteren *A* en *B* kan ghesien worden. Op dese manier kan men in korten tijdt een ghcheele Heyningh vol Wijngaerden voort-planten. Anders set men oock wel mandekens in de aerde, daer door een gat, dat een weynigh boven den bodem is ghesneden, een van de een-jarighe scheuten eerst is door ghetrocken, en dan de mande met aerde gevult, om die het naeste jaer, sonder den Wijngaert oft sijn wortel te beschadighen, te verplaetsen waer men de selve begheert te hebben: En wanneer u Wijngaert soo hoogh was op-geschoten,

dat'er geen een-jarighe scheuten soo na aen de aerde waren; neemt dan een mandeken, en brenght dat soo hoogh als ghy begheert, treckt ghelijck hier boven geseyt is, een van de scheuten door een gat, en vult het selve met aerde, ghelijck by de letter *C* te sien is, u Wijngaert salder in wortelen en bequaem zijn, om in 't volghende jaer, na u goedt vinden geplant te worden.

Men wint oock Wijngaerden van stecken; dat is wanneer ghy u Wijngaert snoeyt, soo neemt een af-gesneden ranck, daer een duym oft twee oudt hout aen gebleven is, gelijk by de letter *D* kan gesien worden; snijdt de schorse van't oude hout aen de eene zijde wat af, en aen het scheutje, dry botten boven't oude hout latende, soo steeck thet op een schaduwatighe plaats, schuyns in de aerde, het sal wortelen, en met'er tijdt tot een goede Wijngaert groeyen, gelijk de Lief-hebbers in dese volghende 8. Figure alles pertinent konnen sien.

D' A F - Z U Y G H E N

D E R

B O O M E N.

En zuyght af, In-ent, en Oculcert, verbetert, en maect de Boomen veel heerlijcker als sy te voren waren, doende, die van naturen wildt zijn, door konst, de schoonste vruchten voort-brenghen, die men kan wenschen oft begheren, verandrende de onsmakelijcke in smakelijcke, vroeghe in late, onvruchtbare in vruchtbare, sure in soete, en Somer in Wintervruchten, ja leveren van enen Boom verscheide soorten van vruchten, ghelijck-men by de Lief-hebbers daghelijcks kan beschouwen, maer best is 't dat-men Appel op Appel, en Peer op Peer voort-teelt; 't wordt mede wel anders ghedaen, maer vermits het oneyghen is, heeft het gheen aert, men doet dan met de Af-zuyginghe als volght:

Verkieft enen Boom die u aenstaet, en bequaem is om van af te zuyghen; plant een jaer te voren eer ghy sult u werck beghinnen, en oft meer jonghe Stammen daer by, dese sal-men, wanneer sy een jaer ghestaen hebben en wel gewortelt zijn, in de maendt van Meert, oft soo langh den Boom, waer van ghy zuyghen sult, noch besloten van knop-

pen is, soo hoogh als het noodigh is afzaghcn, snijdende het bovenste glat af, die met een Snoey-beytel, oft Ent-mes open-klivende, treckt dan een van de naeste tacken af, die u daer toe bequaemst sal duncken, nederwaerts, snijdt een weynigh van het top-eynde ten weder-zijden schuyns af, ghelijck oft ghy wilt-Enten, uyt-gheseyt dat het aen den tack moet vast blijven, en de schors van den tack, en het uyterste eynde vereenicht moet blijven; voeght dit in den open-ghekloven stam, dat de schorsfen van buyten wel ghelijck staen; bindt het in-gevoeghde tacksken dan aen het stammeken vast, ghelijck in dese voorgaende Figuer 9. wordt aenghewesen, dan voort met Ent-was wel versorghet, op dat'er door in-ghedronghen vochtigheydt geen verrottinghe komt.

En om dat'er door 't beweghen van de oude Boomen gheen schade aen de Af-zuyginghe gheschiedt, set-men enen staeck by den tack, dat die voor 't schudden van den Boom vast staet; dit soo in den Herfst ghestaen hebbende, snijdt-men (soo de Ente, die men afgezoghen heeft, ghewassen is) beneden de in-voeginghe af.

IN-

I N - E N T I N G H E.

B Equaem ende goedt is het dat-men beghint te Enten niet het beghin van Meert, tot soo langh als de botten noch besloten zijn, en dat op dese manier: Men verkieft een stam die gaef en glat is, van de selve soort als men wilt Enten, dat is Peer op Peer, en Appel op Appelen, maer Mispelen en Queen worden op Doornen gheent. Dese een jaer van te voren gheplant zijnde, sal men de selve met een scherp Saeghsken, soo hoogh oft leegh als men de kroon begheert te hebben, af-korten, en met een mes het ghesaeghde boven glat af-snijden, sonder de schors van de stam los te maken, en dan met een Entmes de selve recht in de midden soo verre open-splijten, dat het Ent daer bequame-lijck kan worden in-gheset: het Ent dat-men sal in-enten, verkieft-men van een-jarigh hout, uyt de toppen van soo eenen Boom, daer u de vruchten van behaghen, daer aen ten hooghten dry botten latende, sult ghy ten weder zijde van den ondersten bot de selve schuyns nabeneden tot malkander toe af-snijden, latende voor en achter de schors daer aen, ghelijck ghy in dese Figuer 10. by de letter A kondt sien; dit ghedaen zijnde, in de open-ghespleten stam steken, wel toe-siende dat deschors van het in-ghes-teken Ent, met den buyten kant van de

schors van de stam wel over-een-komt, en dat het eene niet verder uyt-steeckt als het ander, ghelijck by B te sien is.

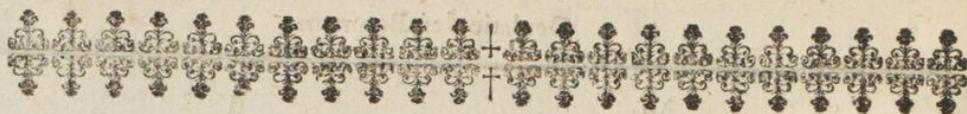
Dan sult ghy met Ent-was oft pot-aerde, met Koe-hayr door-menght, de kloof rondt-om het Ent boven over de stam, en waer het kan inwateren, wel dicht toe-smeren; sommighe nemen maer kley, die met eenen doeck, daer't Ent door-steeckt, daer dicht om vast wordt ghebonden.

Op de voorsz. manier kan-men, naer dat de stam dick is, een, oft aen ieder zijde van de spleet, een in enten, oock wanneer men eenen Boom heeft, 3. oft 4. tacken hebbende, kan-men de selve af-sagen, en soo op ieder tack een besonder soort doen wassen, gelijk de stam by de letter C tweederhande ver-toont.

De beste Boomen zijn die tweemaal ghe-ent zijn, uyt-ghenomen Suycker-peren, die maer eens ghe-ent worden, dat is noch jongh zijnde, ontrent een halve voet boven den grondt, ghelijck by D ver-toont wordt; latende die tot bequame hooghte op-schieten, en dan voor de tweede-mael ghe-ent, gelijk by de letter E gesien kan worden. Dese tweede Entingh bencemt alle wildigheyt, die de natuer van den Boom de eerste Entinghe eenigher maten komt mede te deelen.

O C U L A T I E.

D En Nederlandtschen Hovenier Oculeert in Julio en Augusto, en eenen Boom hebbende daer hy op wilt Oculeren, verkiest daer van de tacken van een-jarigh hout, oft het ghene op dien Somer ghewassen is, en snijdt met een scherp mesken een rechte snede even door de schorsse, tot op het hout, en boven de selve een dwerse snede, ghelijck oft-men een Latijnsche T wilde maken, soo als in dese Figuer 11. by de letter *A* te sien is. Dan neemt-men eenen tack van dien Boom, waer van men de vruchten begheert te hebben, van den selven ouderdom als daer ghy op sult Oculeren, die in sijn bladeren even boven de knoppen af-ghesneden zijnde, snijdt-men die onder en boven den bot met een dwerse snede ontrent de helft van de diekte van den tack, en die ten weder zijde tot den anderen toe ghesneden als een vierkantigh schildeken, dit dan sachtjens met den vingher en den duym van het tacksken af-getroocken, ghelijck hier by de letter *B*, daer het tacksken met twee uyt-ghesne-

den schildekens nauwkeurigh vertoont worden; dit ghedaen zijnde, neemt-men een beene oft palm-houte mesken, en licht daer mede de schorse, die door dit snijden van de Latijnsche T ghemackelijck van de stam komt te scheyden, voeght dan het schildeken tusschen de schorse en het hout met de botte opwaerts daer in, wel daer op lettende dat den boven-kant van het schildeken dicht tegen de dwerse snede van de Latijnsche T wordt aen-gheset, ghelijck by de *C*, daer de selve sich noch onghesbonden vertoont, te sien is; dan neemt-men eenen bandt uyt een Moscovische mat, en bindt de snede onder en boven de botte dicht toe, ghelijck by *D* perfect kan ghesien worden; als dit soo twee maenden gestaen heeft, doet dan het bastken oft bandeken daer af, soo de bot dan noch groen is, sal die in 't naeste voor-jaer beghinnen te schieten, dan moet den tack een handt breedt boven de Oculatie af-ghesneden worden, en het daer naer volghende jaer, even by de uyt-ghewassen Oculatie af, op datse dan te beter na malkander groeyen.

1

DEN NEDERLANTSCHEN
H O V E N I E R.

VAN DE ORANJE-BOOMEN.

De Ranje-boomen worden hier te lant eerst aen-ghequeekt van kernē oft zaden, ofte geplant in goede aerde; dry oft vier jaren oudt, en de stam dick zijnde ontrent een halve duym, sal-men alsdan die oculeren; in de Maent van Junij oft Julij, in 't wassen van de Maen, by droogh weder, op Oranje stammekens; maer moet wel ghelet worden, dat-men de tackskens van rondt hout neemt: de selve voort-komende, sal-men het stammeken tot ontrent een duym na by de Oculatie af-snijden, en dat in de Maent van Mey, en de kleyne spruytjens dieder mochten aenkomen van het wilde, sal-men daer aen laten blijven om dat het sap te beter na boven mochte schieten; sy zijn veel moeyte onderworpen, door de koude dampen die hier te lande veel zijn vallende, en worden hier in Brabandt op dierghelijcke maniere oock aen-ghequeekt, als voorseyt is. Daer worden oock veel Boomen ofte Stammen van *Genua* oft van *Lissabon*, herwaerts aengesonden, en worden de tacken af-ghefineden; en alsdan de stammen in goede geprepareerde aerde geplant, in potten ofte backen, met oude Koey-misch, en

goede aerde versorghet, en oft het ghebeurde, dat de stammen wat droogh mochten gheworden wesen in 't overbrenghen, sal-men nemen een spongie, ofte doeck met soete melck, ofte water met honingh ghemengt, ende de selve stammen daer mede wassen en bestrijcken, om de voorgaende schors oft bast weeck te maken, op datse alsdan te beter soude groeyen. De botten moet-men wel bewaren voor de Oor-wormen oft Pisse-bedden, met een stuck van een oude seyl oft lap, in de kroon van de Boomkens te hanghen, dat men dickwils moet uyt-schudden, op dat de wormen daer uyt vallen. Dese Boomen moeten altemets teghen den avondt begoten worden met schoon reghen-water, dat in de Son ghewarmt is, als-men beghint te sien dat de bladeren wat krimpen; des Winters gietmen die somtijds met bieft ofte soete melck, om de ader-wortelkens voedsel te gheven, 't is goedt voor afruyen, oft af-vallen van de bladeren; ende inde Mey-tijdt worden de selve begoten met loogh van oude Koeyen, Schapen oft Hartemisch, men maeckt daer van een koeck om vettigheydt in de aerde te geven, door 't gieten van 't water: Sommighe nemen schrapfel van kammen, ofte baerden van Walvissen, sy segghen dat het goedt is, en groote vet-tig-

Citroen-boom.

Vijghe-boom.

Oranje-boom.

tigheyt gheeft. Dese Boomen worden in gefet in 't beghin van October oft November, met schoon droogh weder, in een stove-huys oft kelder, daer toe bequaem gemaect, daer de glazen naer 't Zuyden, ofte Zuyd-westen staen; om somtijds, als de Son schijnt, de stralen daer binnen te laten komen: en als het vriest moeten de vensters weder gesloten worden; Maer indien de Vorst soo sterck is, dat het in de Stove beghiet te vriesen, soo moet men de koude met stoven tegen staen, en dat in sulcken matigheyt, dat de hitte en de koude geen van beyden de overhandt hebben, en daerom sal men 2. oft 3. teylen met water by de Boomen setten, ende soo langh het daer in niet en vriest, soo behoeft men geen vier te maken, en ys daer in zijnde, sal men 't maer soo warm maken dat het begint te ontdoen. Sy worden wederom uyt-gefet in de Maendt van Mey, wanneer een soete aengename regen mochte vallen, alsdan besnoeyt men die, en de rijpe vruchten sal men af-snijden in de Maendt van Januarij. Ingevalle daer te veel bloeyfels mochte aen wesen, sal men die af-plucken in de Maent van Julij, op dat den Boom kracht houde.

VAN CITROEN EN LIMOEEN-BOOMEN.

Citroen en Limoen-boomen komen mede van de selve plaetsen als voren geseyt is, ende worden oock op foodanige maniere voort-geteelt en onderhouden.

In de nevens-gaende Figuer 12. wort den Leser verhoont, de af-beeldingen van de Oranje, Limoen, en Vijghe-boomen, als mede de Stove, daer men

niet alleen de voorfsz. Boomen, maer oock alle de gene, die van foodanighe warme en teederen aert zijn, ende hierlandtsche koude s' Winters niet kunnen verdragen, in-brenght en bewaert.

A. Is de stove.

B. Zijn de steene oft ysere ovens.

C. Zijn de tobben, backen en potten, waer in de Boomen gefet zijn, en wassen; oock in wat ordere men de selve op ryen stelt, om daer bequamelijck by te kunnen komen.

D. Ghedaente der tobben en backen met de Boomen daer in, met hare hantvatfels en haken, waer mede die met handt-boomen, de stove uyt en in ghe dragen worden, als in de Figuer te sien is.

E. Zijn water-teylen, daer in een reepje laken leyt, waer uyt het water langhs het selve gedurigh naer de wortel af-druypt.

F. Is een kleyn kopken, in welck men de jonghe spruytjes afleyt, op de manier, als hier voren van de Wijngaerd gheseyt is.

G. Een pot, daer een glase lantarie op staet, om door de Son dese teere plantten te beter te doen uyt trecken.

VAN DE VIJGHE-BOOMEN.

De Vijghe-boomen worden hier te landt aen-gheteelt van op-loopen, die onder uyt de wortel schieten, ende alsdan verplant in een warmen hoeck, tegen eenen muer ofte heyningh, in 't beghin van Meert: sy worden oock in potten gheplant, om s' Winters in huys ofte stooft te setten, maer buyten staende, moeten die onder de aerde neder gebogen, en onder met schorssen van boeck-

E

weyt,

weyt, ofte schijven van hennip, bedeckt worden, op dat de oude vruchten, die in de Herfst-tijdt daer zijn aengekomen, niet souden vergaen, ghy kont dan daer tweemaal in het jaer vruchten aen hebben, maer men moet die niet eerder ontdekken, als in het begin, oft in het midden van April, met een Zuyd-westen windt; dese Boomen willen stercke aerde hebben, die wel gemist is, met Peerde oft Schape-misch.

Dese Vijghe-boomen zijn dryderhande, daer zijn witte, blauwe, en oock wilde, die het bladt van Moerbessen hebben, maer komen hier te lande weynigh vruchten aen; men seyt dat de vrucht aen de stam waft. Daer zijn oock tweederhande Vijgen van *Indien* dat planten zijn, hebben dicke bladeren, en zijn goedt om opeen Apothekers winkel te pronck te setten: de kleyne draegt gele bloemen, en daer naer roodachtighe vruchtjes, maer de groote soort, wilt des Winters droogh en warm, in een stove ghehouden zijn.

VAN DE GRANAET-BOOMEN.

Daer worden bevonden tweederhande Granaet-boomen: die de enckele bloemen hebben, worden van kernen aenghequeect, en dragen vruchten, en die de dobbele bloemen hebben, worden aenghequeect van stecken ofte uytloopfels, dese worden gheplant in backen ofte potten, en moeten in de Somer-tijdt veel begoten worden met schoon water, en oock des Winters in huys gheset. Om de selve wel te doen bloeyen, sal men die gheen groote potten ofte backen geven, om dat die soo sterck niet en schie-

ten, en te meerder bloeme setten: som-mighe menghen de aerde met asch van eycken-hout, mede om wel te bloeyen, maer ick bevinde beter te wesen oude Koeij-misch.

VAN DE OLYF-BOOMEN.

d'Olijf-boomen, die worden gebracht uyt Italien ofte Spanjen, willen wel staen in goede zwerte aerde, ofte kleyachtighe; dese staen des Winters groen, en moeten in de stove mede bewaert worden: maer hier te lande wassen wilde, die zijn des Winters dor, worden van stecken inde aerde ghesteken aengewonnen; sy willen wel wassen daer het vochtighende belommert is; als de selve bloeyen, gheven sy een seer liefflijcken reuck van haer, en mogen des Winters ghedurigh wel buyten staen.

VAN OLIANDER-BOOMEN.

Oliander-boomen zijn tweederley, dat is met roode en witte bloemen, sy worden van in-leggende tacken aenghequeect, en in potten gheset, willen des Somers veel begoten worden.

VAN DE MYRTHUS-BOOMEN.

Het aen-queecken der Myrthus-boomen geschiet van stecken in Mey ghesteken in eenen back ofte pot, ende de tackskens een kleyn draetje ghegeven, ende wel begoten, hy sal wel wortelen in fantachtighe aerde, men steect die oock in de Maent Augustus, op de manier als voren gheseyt is: Men kan oock zuyghen dobbele Myrthus op andere stammen, maer dese willen in den Somer-tijdt veel begoten wesen, oock in goede aerde, het zy in backen ofte potten;

ten; sy moeten des Winters in drooghe kelders oft stoven bewaert worden: daer zijn van dese veel soorten, als dese; dobbele Myrthus, Myrthus met het Roofmareyn-bladt, Myrthus met het Lauwer-bladt, Myrthus met breede bladeren, Myrthus met Palm-bladeren, Myrthus met sijne bladeren, Myrthus met ghekruyfte bladeren, Myrthus met de roode stelen; met Citroen-Roocken-Tonghe-bladeren, en oock Jode-Myrthus, met kleyne bladeren: ick hebbe oock ghesien, dat daer uyt zaedt wirdt ghewonnen.

VAN GENISTA, OFT BREM-BOOMEN.

Genista, oft Brem-boomen worden van zaet aen-gewonnen, de Spaensche moeten s'Winters in huys gheset zijn, maer de wilde wast genoegh in de Heyde: daer zijn noch Brem met groote dorrens, die uyt *Gall.gā* komen, en kunnen des Winters wel buyten staen; daer zijn noch kleyne soorten van dese Brem, die met stekelen zijn, die in de Heyde oft Bete wassen: die met de witte bloemen vindt-men hier te landt weynigh, als by den *Ed. Heere van Beveringh*, ofte groote Lief-hebbers van gewassen, de andere hebben altemael geelachtige bloemen, dese soorten willen wel in maghere aerde wassen, die sandigh is, men verplant die in Meert.

VAN DE LAUWERIER-BOOMEN.

De Bakelaer wordt van de zaden ofte boontjes gesteken, ende daer van aengewonnen, de *Laurus Nobilis* van stecken, die in de Meert ghesteken worden, dese

moeten des Winters in huys oft kelder bewaert zijn, staende in backen ofte potten: De Vlaemsche Lauwerier wast met bossen, men scheurt die van malkander, ende soo wint men die voort; men dect die des Winters met stroo oft riet, men buyght die oock wel neder, en werpt daer aerde, oft wit sant op in het lest van October, men ontdeckt die weder in het beghin van April met een soete reghen. Daer zijn noch hier te landt Lauwerier-boomen die uyt America komen, dese seyt men dat de schorffe de Caneel is, sy moeten des Winters in de stove wel bewaert worden; daer zijn hier te lande niet veel van die boomen, maer dese boom wilt in de Somer-tijdt wel begoten wesen. Daer is noch de *Laurus Tenuis*, en zijn vierderhande soorten, een met het blinkende bladt, en een met het droef bladt, en twee soorten met rouwachtige bladeren; dese soorten moeten oock des Winters in huys staen, en worden aen-gewonnen van in-leggen, oft oock somtijds van stecken: Daer is het *Laurus silvestris*, oft wilde Lauwerier, die de zwarte Bessen oft Kerffen draecht: sy wilt wel wassen in vochtige plaetsen, en uyt de Son, sy heeft heel schoone bladeren, om de spijs in de schotelen mede te verciere, dese leytmen van de tacken in de aerde, en men verplant die in April in fantachtige aerde; daer is een plant die hiet *Laurus Alexandrinus*, en draecht roode vruchtjes, 't is een goede plant voor de Apothekers om op de winckel te setten, dese plant wordt in potten geset, en om aen te queecken, scheurt-men die van malkanderen.

PHYLIREN EN ALATERNUS.

Men krijgth dit zaet uyt Vranckrijk, en men zaeyt het in de Maent Meert, en men verplant het als het 5. oft 6. bladeren heeft, men kan die oock van steccken aen-queecken, daer is eenen Boom die-men *Celasterus* noemt, die is van de selve natuer, sy moeten des Winters in huys gheset worden, maer in Vranckrijk staen die buyten, ende maect men hegghen daer van, oft set die aen de muren, om die met groen te doen bewassen. Daer zijn in korte jaren hier te lande ghekomen Phyliren, die met versilverde bladeren zijn, en oock met vergulde bladeren; dese worden ghequeeckt van inlegghen, ofte ghesuyght op de stammen, die groene bladeren hebben, maer willen des Winters wel in een lochtighe Stove staen.

VAN ARBUTUS.

Arbutus is een boomken dat des Winters groen is, met tandachtighe bladeren; het draeght bloemen als de witte Speck-wortel; daer is noch een dat Durperkoornigh heet, ghenoeemt *Aradus Candi*, en verliest des Winters sijn blaetjes, dese Boomen worden van inleggen ofte uyt-spruytels aen-ghequeeckt, en moeten des Winters in 't stoven-huys gheset worden.

VAN DE SYRINGA.

Syringa wordt aen-gewonnen van oploopen, met set die aen Pricëlen, oft maect daer stammen van, om hier oft daer in de Tuynen te setten, maer van die met de witte bloemen worden oock wel hegghen ghemaect: 't is een specie van Vlier, daer is hier te landt *Siringa* met

witte bloemen als de paerffe zijn, oft de blauwe geseyt; willen wel staen in vochtighe plaetsen, sy bloeyen in Mey.

VAN DE PIEPER-BOOMKENS.

Dese worden van zaet voort-ghequeeckt, men scheurt die oock van den anderen, daer zijn van dese foorten die hebben bruyn-roode bloemen, en oock heel bleecke bloemen, daer zijnder met groene bloemen, en worden genoemt *Laurcola*, dese draeght zwarte besien, maer de voor-gheseyde roode besien: daer zijn hier te lande oock met witte bloemen, maer seer weynigh, als by de voor-naemste Lief-hebbers, als by den Heer van *Beveringh*, oft andere, dese vvilt vvell vvasen in sandachtighe aerde, vvilt geen misch verdragen aen de vvortel, sy bloeyen al vroegh in Meert.

VAN LABURNUM.

Laburnum draeght gele bloemen als kettinghen, zijn tvveederhande, komen van zaedt voort, men plant die oock van uyt-scheuten, hy staet des Winters buyten, en vvilt vvell uyt de Son staen.

VAN DE ROOSEMAREYN-BOOMEN AEN TE TEELEN.

De Roosemareyn steeckt men van stecken in de Maent Meert, oft in het beghin van April; men douwt wat sterck de aerde by een, voor het uyt-drooghen van de Son; de oude planten set men soo diep in de aerde, tot aen het nieuwe hout toe, en men moet die in de Somer-tijdt vvell begieten, het sal dan vvell vvasen: men seyt, als men de Roosemareyn begiet met het loogh ofte sop, dat van vrouwen hemden komt die vvyl zijn, dan sal het

het op eene nacht veel een paar duym
vassen : sy vworden hier te lande ghe-
noegh ghequeect ende bequamelijk
voort-ghebracht ; daer vwordender oock
van zaedt aengevonnen , maer hier te
landt kan-men die des Winters niet over-
houden. Daer is oock dat van Luyck
komt , heeft breede bladeren , maer die
uyt Enghelandt komt is veel de sterckste
van reuck , doch die van ter Goude komt
bloeyt best , daer zijnder die bonte ofte
vergulde bladeren hebben , en fijne : Ick
hebber gesien met versilverde bladeren,
die uyt Enghelandt quamen , maer vvil-
len hier te landt niet voort.

VAN DE JASMIN-BOOMEN.

De gele gheseyt , die van America
komt , vwordt van in-legghen voort-ge-
vonnen en ghesneden , gelijk-men een
Angher af-set , oft men steect daer deur,
ende daer set-men eenen pot aen met
goede savelachtighe aerde , men leyt die
in 't beghin van Mey , ende set daer een
pottenken boven op den andere pot met
vvater , onder met een gat , ende vverpt
daer in een handt met aerde , het leckt
daer metter tijdt deur , dat het natuerlijcke
vochtigheydt krijght : de vvitte Spaen-
sche Jasmin , die van Catalonien komt,
is op vvilde ghesuyght , en hier te landt
vwordt die oock soo aen-ghevonnen,
gesuyght ofte ghe-ent op vvilde stamme-
kens , die ontrent een Tobacks pijp dick
zijn , de vvilde vvitte worden van in-
legghen aen-ghequeect , en in potten
gheset , en daer op gesuyght ofte ghe-
ent , als voren geseyt is , maer moeten
des Winters in een Stove staen , dat die
niet en bevriescn , alsoo men in het leste

van de Somer de beste bloemen daer aen
heeft ; in de Maendt April snijdt-men die
tot een handt breedt boven het Ent oft
ghesuyghde af ; en sy schiet van weder
spruyten op , ende maect alsoo een
kroontje : daer is een gele , soo ghelijck
van bloem , als die gene die van America
komt , maer heeft geen reuck , die kan
des Winters buyten staen : daer is noch
een met gele bloemen , en heeft hout als
Brem , staet des Winters oock buyten,
dese kan-men van zaet voort-queecken,
wilt wel staen in maghere aerde : daer
zijn noch twee soorten van blauwe , de
eene met ghesnede bladeren , de andere
met onghesnede bladeren , dese hebben
bloemen wat kleinder als de blauwe
synga , men queect die van op loopen,
en konnen des Winters buyten staen.

VAN DE ROOSE-BOOMEN.

Dese worden aengequeect van uyt-
spruytsels , ofte op-loopen , men kan
die oock Oculeren van de eene soort op
de andere , dit gheschiedt in 't laetste van
Julij , in 't afgaen van de Maen , mede
kan-men se voort-setten uyt dicke wor-
tels , die-men alsdan een handt breedt
boven de aerde moet setten , maer de
Aert-roosen en de Duyn-roosen loopen
machtigh voort : de namen van de Roo-
sen zijn dese , eerstelijck , Muskis-roo-
sen , Morleyne-roosen , bleecke en bruyne
Morleyne-roosen , Maent-roosen , ene-
kele Muskis-roosen , Roosen met 300.
bladeren , Peer-draghende-roosen , Pro-
vencie-roosen , gele dubbele Provencie-
roosen , Camelot-roosen , fluweele dob-
bele Aerdt-roosen. Noch dry soorten van
Aerdt-roosen , Neghelantier dobbel en
ene-

enckel, gele Neghelantier, Turfche-roofen, de Kaneel-roos, en Rouwe-roos. Alle dese kan-men planten tot hegghen, oft struyck-ghewas, behalven de dobbele Muskis-roos, die plant-men in potten, al-soofe des Winters moeten binnen staen, ofte worden ghedeckt met doppen van Boeckweyt.

VAN VIBURNUM.

Dese draecht witte bloemen, en wolachtighe bladeren, wit rouwachtigh hout, en maect eenen schoonen Boom, konnen des Winters buyten staen.

VAN CYPRESSE-BOOMEN.

Het zaedt wordt ons ghesonden uyt Vranckrijck, en hier gezaeyt, maer moet eerst in Soete-melck ghevveyckt vworden, en s' Winters in huys geset, gheeft een heele fraeye op-gaende Boom, om in't midden van een Parterre, Bloem-Perck, oft aen het in-komen van de groote paden te setten: als die 5. oft 6. jaren oudt vworden, konnen sy des Winters buyten staen, als die bevaert vworden voor de vvindt.

VAN DENNE, OFTE MAST-BOOMEN.

Het zaedt wordt ons toe-ghesonden uyt Noorweghen, en gheweyckt zijnde in water, wordt het ghezaeyt in de Maent Meert, in eenen back: den eersten Winter wordthet ghedeckt voor de schrale winden, en in't laetste van Meert, ofte eerste van April, sal-men die verplanten, tweevoeten van malkanderen, in goede favelachtighe aerde: voorts 4. oft 5. jaren out zijnde, kan-men die verplanten in soodanighen Bosch, Laen, oft Dreef, als-men best oordeelen sal, men

setse alsdan 16. oft 18. voeten van malkanderen, men queeckte oock wel aen van stecken, doch dan wordense foo gheen op-gaende Boomen, als de ghezaeyde, daer zijn oock verscheyde soorten, namentlijk viere, greyne, sijne ende grove Masten, met dese by-soorten, als daer de Pijn-appels aen wassen, als mede Lariese, die-men niet kan branden, en is des Winters bladeloos ofte dor.

ARBOR VITÆ, OFTE BOOM DES LEVENS.

Die worden aen-gequeeckt van stecken, ofte in-legghen, men kan daer van maken dichte hegghen, men verplant die in de Maent Januarij, sy konnen oock ghequeeckt worden tot op-gaende Boomen.

VAN TAXUS.

Dese wordt mede aen-ghequeeckt van in-legghen, men maect daer oock hegghen van, en blijven des Winters groen, men verplant die in 't beghin van Meert, in favelachtighe aerde, men maecte oock tot opgaende Boomen, men scheertse met kroonen, oft laetse rondrecht op-gaen, naer wel ghevallen, sy blijven des Winters groen.

VAN FYNE ENDE GROVE SEVEN-BOOM.

Sy worden aen-ghequeeckt van stecken, ofte in-legghen, men maect daer oock hegghen van: men verplant die in Meert, dese Boomen worden niet veel gheplant, om dat de meyskens, die niet poort-vast zijn, haer daer van dienen om niet zwangher te worden.

H O V E N I E R.

VAN HULST.

Dit wordt aen-gewonnen van zaedt oft besien, sy worden in eenen back met nat zant gheweyckt, en alsdan in greppen ofte voren ghezaeyt; men zaeyt in 't laetste van Meert, oft in 't eerste van April, sy leyt eengheheel jaer eer't selve op-komt, maer worden veel aengewonnen van in-leggen, men maeckt'er hegghen van, als men die een voet van malkanderen set. Dese Hulst is dryderley namentlijk met effen bladeren, steenachtighe bladeren, en vergulde ofte bonte bladeren, dese worden wel mede ghesuyght op de groene Hulst, om daer van opgaende, ofte stal-boomkens te maken.

VAN PALM.

De grootste, ofte grove Palm plantmen tot hegghen, maer de kleyne wordt gheplant tot beddens, en Parterres oft Loof-wercken, en dat in de Maent Meert, oft April moet sy verplant worden; men kan die oock verplanten in September. Daer is noch een soort met groote bladeren dat verguldt is, die men kan aen-queecken tot kroonen: daer is de oprechte Palm, daer de Dadels aen wassen, doch die vindt-men hier te lande niet veel, als in de Academy-hoven, oft by groote Lief-hebbers: sy moeten des Winters binnen staen; Dese worden ghefteken van de steenen van de Dadels: Die het eerste jaer op-komen, willen niet wel overblijven.

VAN SPAENSCH E DOOREN.

Sy wordt aen-ghequeeckt van zaedt, oft besien, blijft des Winters groen, kan oock aen-gheeteelt worden van in-

legghen, en is de ander Dooren ghelijck, maer is seer ghequelt van de Rispen, men maeckt'er oock hegghen van, ghelijck van de andere Doornen, 'tzy om Vijvers, ofte Boomgaerden: men verplant die in Februarij.

VAN LIGUSTRUM, OFTE MONDT - HOUDT.

Die wordt ghezaeyt van besien, in sandtachtighe aerde: twee en dry jaren out zijnde maeckt-men daer hegghen van, daer is noch een specie van Ligustrum die des Winters groen staet, sy moeten in huys ghebracht worden, alsoof in potten worden gheset.

VAN CORNOELJENS OFTE CORNOELIEN - BOOM.

Hy wordt ghequeeckt van in legghen, ofte stecken van de Cornoeljens, dese worden oock tot hegghen, ofte aen priecelen gheset, in 't laetste van October, oft 't eerste van November, sy gheven goede hegghen.

VAN ELST.

Daer vvorden hegghen gemaect om in kort groot te vvesen, 'tzy in Thuynen ofte Boomgaerden, van dry oft vierjarighe Elst, die hier aen-gequeeckt vvorden in de Veenen en men plant die een voet van den anderen, in de Maent Meert, men kan die oock scheren als de voorgaende, die alle gheschoren vvorden in 't beghin van Julij.

VAN DEN AMANDEL-BOOM.

Sy vvorden ghesuyght op stamkens van Pruymen oft Kroosjens, in 't laetste van Meert, geven vele schoone bloemen, op de selve maniere als de
Per-

Perfikens, daer zijnder oock metdobbelen bloemen, maer hier te lande weynigh, daer is noch een kleyne Amandel-boom, die in de bloem-thuynen oock geplant wordt: de groene vruchten om te confijten pluckt-men in Junij af, als de selve noch gheen steen hebben; sy worden geplant in de Maent Februarij in goede aerde, maer het gat oft kuyl daer-men die in plant, wordt in de Voor-winter ghemaect, om dat de selve wat moet verlochten.

VAN DE APPEL-BOOMEN.

De zaden van Appel-boomen worden ghezaeyt by malkander, in het leste van Januarij, en dry jaer out zijnde, sal-men die verplanten in goede aerde, een voet oft onderhalf van malkander, maer sy moeten onder de zaet-wortel, en boven een voet van de aerde af-gesneden worden, tot twee jaren achter een, het bovenste hout om de stammekens dick te maken: ende alse een duym oft een half dick zijn, dan sult ghy daer op Enten Clapstarten oft Rabauen, vroege bruyntjes, die het meeste water rijs maken, om alsoo inkort een rechte schoone stam te krijgen; dese Ente die-men daer op setten vult, sal-men in het laetste van December af-snijden, en legghen in de aerde met de toppen boven uyt: in de volle Maen van Februarij, sal men op de voor-ghenoemde stammekens dese Enten setten oft griffelen, ende in plaets van Wasch daer op ghedaen, sal-men nemen vvat Koe-misch en vveynigh Koe-hayr met vvat Sant dat onder malkander vermenght, en het Ent daer mede bestrijcken, voor 't inlecken van water; als nu

de op-gaende stam dick geworden is, onderhalve duym, sal men daer op griffelen van de beste die aenghenaemst mochten zijn, het zy Gaut-Appelen Renetten en Belle-Heuren, oft andere; ghy dient daer wel op te letten dat ghy die Enten, die ghy daer op wilt setten, af-snijt daer bloem-knoppen aen zijn, die tackskens daer van ghy wilt Enten, 't sal soo veel te eerder vrucht draghen, volgens het gevoel van vele, en het Ent setten aen de Son-zy; daer zijn oock Appelen die van stecken worden ghefteken, komen uyt Enghelandt een specie van Pipinghen soo oock Paradijs Appelkens, oft andere die mergigh hout hebben, maer de Boomkens duren niet langh.

VAN DE PEER-BOOMEN.

Van het voort-queecken van Peer-boomen, doet als voren gheseyt is van de Appelen: die van kernenghezaeyt als boven verhaelt is, sal men de selve verplanten, ende Enten als de Appelen. Maer in Vrauckrijck worden de Peren op Que-peren ghe-ent, en de Winter-peren op doornen ende op leeghe stammen, op dat de vrucht te langher soude duren, en is veel harder ende veel vaster; hier te landt worden de Peren tweemaal verent, behalven Suycker-Peren, alsoo men van de selve de eerste-mael Ent, oft van Bergemotten oft Herfst-suycker-Peren, en voor de tweede-mael Ent men daer op Peren de *Bon Christien*, Safferaen-Peren, Tafel-Peren, Muscus-Peren, ofte andere Peren, het zy van Somer ofte van Winter. Maer als men diverse Peren op een Boom wilt Enten, is best Somer op Somer-Peer, Winter op Winter-Peer,

alsoo die beter tot perfectie sullen komen, men kanse oock Oculeren, het zy op jonghe oft op oude-Boomen, daer jonge tacken aen zijn.

Van het planten van Appelen ende Peren tot een Boomgaert.

In den eersten is wel te letten, daer ghy een Boomgaert wilt planten, dat de aerde wel door-dolven is, ende om dat landt wel te breken, sal-men daer een jaer Kool op setten, om alsoo de aerde het fenijn ende vuyl wech te nemen, ende moet het landt altijd soo hoogh wesen, dat het twee voeten boven het Winter-water leyt: men sal de gaten maken, daer men de voorseyde Boomen wilt in planten, in de Maent van November 30. oft 31. voeten van een, ende vier voet in het rondt, ende diep navenant, ende daer by brengen twee goede Kruy-waghens met Misch, ende al is daer wat vergaen Baggert by, sal daer geen quaet aen doen, ende als ghy kont Gruys hebben om onder in de gaten te werpen, om het water van de wortel van den Boom te beter te omsincken: oft in plaets van dat, als-men *Prins Mauris* Boomen plant, smijt daer vier oft vijf tacke-bossen oft mutsaerden in, soo men die heet, en de Boomen wassen seer wel, maer geen Misch onder in de gaten, alsoo de Misch vergaet, dat alsdan de Boomen te seer sacken. Doet maer de Boomen in goede aerde ende vergane Misch met den anderen ghemenght, ende met de wortel daer in geset, ende de wortel daer mede bedeckt, ende daer dan rondtom Misch ende Baggert geleyt, ende die met aerdt overdeekt; als den Boom met goede wortel

is, sal dan niet laten te groeyen. Dese Boomen worden geplant in het leste van de Maent van Januarij, oft in het beghin van Februarij, sommighe segghen in het wassen van de Maent, ende de ander in het afgaen: als ghy dese Boomen soo wijdt van malkander set, kondt ghy daer Kerffe, Pruyme, oft andere op de selve linie oft rye, in het midden setten, ende dese Appelen en Perengroot geworden zijnde, de Kerffen dan uytwerpen, ende in het midden van de twee ryen sal men planten, Aelbesien oft Stekel-besien, 't sal dan een goede Boomgaert geven.

Van de Persiken ende Abrikoken aen de heyninghen te setten.

Persiken worden op foodanighe manier voort-ghequeect. Men neemt de op-loopen van de Pruymen (maer de Kroosjens zijn beter) die sal men planten in goede aerde, 2. voet van malkanderen; een jaer daer gestaen hebbende, sal men die in Februarij afsnijden 7. oft 8. duym boven de aerde, en laten daer twee oft dry spruyten aenkomen, ende daer sal-men dan op oculeren Abrikoken oft Persiken in de Maendt van Julius, oft teghen het wassen van de Maendt van Augustus: men hout voor goetd Persiken op Abrikoken geoculeert, dat de vrucht veel smakelijcker is ende oock droogher, als ghy Oculeert moet het droogh weder wesen, 't is beter na de middagh als voor: sy worden oock wel gesuyght, maer wort soo veel niet gedaen. Nu geoculeert zijnde, ende het oculatie groen blijft, sult ghy in de aenkomende Meert afsnijden 1. 2. duym boven het oculatie, om alsoo een volko-

men Boom te maken, om aen een heyningh te planten 12. voeten van malkanderen, in het zuyden oft zuyt-westen, oft aen de oost-heyningh, Abrikoken ende Persiken door een, als de manier is: de Persiken worden oock van de steenen ghefteken, brengen oock somwijl wel goede vruchten voort, in Brabandt worden de Abrikoken oock tot Stael-boomen gheplant, maer in Hollandt wordt het soo veel niet ghedaen, alsoo de vrucht soo wel niet voort-komt.

De namen van de beste Persiken zijn dese:

Persiken van der Meer, dobbele Montanien, enckele Montanie, Bloet-Persiken, dobbele en enckele Swolse Persiken, Persiken van der Nat, late Persiken van Rijn, ende meer andere soorten. Van de Abrikoken zijn tweederhande, roode en gele, maer de roode is de beste van smaeck, maer de gele beter om te confijten.

VAN DE KERSSE-BOOMEN.

Aen de West-heyningh sal men planten wel-draghende Kerffen, oft Warijffe Kerffen, die aen het oude hout draghen, zijn de laghe stammen. De Kerffen worden aengequeect van steenen, ofte van op-loopen van Kriecken, ende worden daer van de voorgeseyde stammekens, als die een duym dick zijn, daer op gefuyght; de Boomen daer men af wilt fuyghen, moeten een jaer stil gestaen hebben, tusschen de voorseyde stammekens in, om aen de stammen, daerle op gefuyght worden te beter haer voedtsel te geven, dit geschiedt in de Maent van Meert, soo wordt oock bevonden te enten, maer is niet langh in ghebruyck geweest: daer

zijn oock Kerffen die uyt steenen voort-komen, ende goede vruchten voort-brenghen, ende oock langh duren ende worden dicke Boomen. De soorten van Kerffen zijn veelderhande, dobbele en enckele Mey-kers, Kruyt-kers, Morellen, Veen-boer, weldraghende Kers, Bloedt-kers, Warijse-kers, Kers van der Nat, Jan Aerse-kers, vroeghe en late Volghers, Spaensche-kers, zwerte Kricke-kers met dobbele bloemen, Onghers-kers, ende meer andere zijn daer van dese soorten.

VAN DE PRUYM-BOOMEN.

Dese kan men aen Heyninghen ofte in Boomgaerden setten; de Boere-witte Pruym en hoeft niet verent te worden, sy wassen uyt de natuer, en oock de Kroofies, maer andere Pruymen moeten verent ofte gheoculeert worden, het zy op hooghe oft leeghe stammen, men kanse wel enten ofte oculeren, naer elck zijn wel-ghevalen; doch alle Pruymen staen lange tijdt, eerste vruchten voort-brenghen, 't komt dat die veel water-rijs maken: het water-rijs sal men in de Maent van Julius uyt-knippen boven de top, dan fullen daer kleyne tackskens uyt-schieten, daer in het na-volgende jaer bloemen, en daer na vruchten fullen aenkomen; dit is een boom die wel vochtigh wilt staen.

VAN MOERBESIE-BOOMEN.

Dese worden hier te landt gequeect van zaet, maer heeft wel 10. oft 12. jaren, eer hy vruchten voort-brenght, doch kunnen oock van in-legghen ghequeect worden, die hier te landt in de Tuy-

Tuynen oft Boomgaert geplant zijn : hy maect een groote wortel , en draeght zwerte Besien in Augustus.

VAN FLAMBOYSEN.

Die plant-men hier te landt tot hegghen, in schaduwachtige plaetsen, wassen oock in de Bossen, als mede de Brembossen, 't is een goedt dat wel voort wilt, men plant die in Februarij, maer de Bremen komen ghenoech als onkruyt voort.

VAN QUE-APPELEN EN QUE-PEREN.

Sy worden oock van kernen gezaeyt, in de Maent van Meert; en dry oft vier jaren out zijnde, daer op ge-ent oft gegriffelt, maer hier te landt worden die op doorne stammen ge-ent, soo Appelen als Que-peren; sy moeten gheplant worden in vochtighe plaetsen, het zy aen de kant van de Vijvers oft Grachten: Men plant die vvel in de Tuynen, maer de vrucht blijft dan kleyn, oft het zy dat het natte Somers zijn; daer wordt by eenige geseyt, dat men de Boomen planten moet in het wassen van de Maen, andere stellen daer gheen geloof in, alsoo die in Januarij oft in Februarij geplant worden, als wanneer het hout gesloten is, dese vrucht wordt in October rijp, en met schoon weder gepluckt zijnde, ende in een lochtige kamer gheset, ofte in ghekapt stroo geleyt, sullen langh duren.

VAN DE MISPEL-BOOMEN.

In de Maent van Januarij sult ghy dese kernen oft steenen in de aerde legghen, alsoo die hart zijn, en daer op enten, als die een duym dick zijn, men kan die

oock aen-queken van op-loopen, ofte steeken van het water-hout: Daer wordt gheseyt, als de Mispel twee oft drymael verent wordt, dat daer dan gheen steenen in zijn; maer dat is waer, dat die dan veel grooter vruchten voort-brenghen. Daer is noch een kleyn soort van Mispel, ghenaeamt Naentjes Mispelen, 't is een kleyn Boomken.

VAN DE GENEVER-BOOM.

Dese wass veel ontrent Wesel, in 't wilde spruytse van sijn Besien selves voort, men maect hier van hegghen, men kan die oock aen-queken van inlegghen.

VAN DE OCKER-NOTEN.

Sy worden voort-gheset van de Noten, gesteken in de aerde, van die ghene, die langh en dun van schellen zijn; de dobbele Noten zijn seer goedt om te confijten. Dese Noten moeten eerst in nat sant gheleyt worden, en 14. oft 15. dagen daer in ligghen, op datse te beter moghen voort komen, en dat in de Maent van Meert. Twee oft dry jaren gestaen hebbende, salmen die verplanten in savelachtighe aerde, 2. oft 3. voeten van malkanderen, maer moeten onder de Zaet-wortel af-ghesneden worden: Die groot en hoogh tot stammen, en out geworden zijn 5. oft 6. jaren, salmen planten in Februarij, ter plaetsen daer men begheert, ontrent 18. voeten van malkanderen.

VAN DE HASELARE-NOTEN.

Dese Boomen wassen veel ontrent Wesel, en komen voort van hare kernen, en wassen aldaer in 't wilde, maer hier te lande wordé die voort-gequeeckt

van op-loopen, sy willen wel staen onder schaduwachtighe plaetsen: Daer sijn Spaensche Hafsclarc-noten, die zijn kort en ront, daer zijn Noten die langh zijn, en hebben van binnen rootachtighe schorsse aen de kernen; noch isser een ander soort, die wilt is aen de schors van de kerne, dese worden verplant in Januarij, in lommerachtighe plaetsen.

VAN EECKEL OFT EYCKE-BOOMEN.

Sy worden voort-gheset van Eeckels, die ghezaeyt worden in Voren, een halve voet diep in de aerde, 't selve moet ghedaen worden in Meert: Op-ghesnoeyt, en 4. oft 5. jaren out zijnde kanmen die verplanten, en onder de Zaet-wortel af snijden, om de wortel te beter te verbreyden, dick gheworden zijnde 2. en half duym, kanmen die verplanten tot lanen, ofte dreven, 18. oft 20. voet van den anderen, sy willen wel wassen in santachtighe oft favelachtighe aerde, het is een Boom die langhe jaren kan staen, de verplantinghe kan men doen in Januarij ofte Februarij, maer de putten moeten van te voren graven 3. oft 4. voeten wijt in 't rondt.

VAN BLAES-NOTEN.

Dese wordē van zaet voort-gequeect, hebben een schoon loof, en langhachtighe witte bloemen, daer aen komen blaeskens, waer in besloten zijn de Nootjes: het hout wordt ghebruykt om lardeerpriemen af te maken, sy worden verplant in de Maendt van Februarij.

VAN LINDE-BOOMEN.

Sy worden aengequeect van op-loopen, die men af-kapt met een bijl van

andere oude Boomen, daer eenighe vorteltjes ofte veselen aen zijn, en vorden 1. oft 2. voeten van malkanderen geset, en alsdan tot de gront toe af-ghesneden, uyt-ghenomen een scheutjen, datmen oordeelt best en bequaemst te vvesen, om een rechte stam van te maken: 4. oft 5. jaren out, en tvvee duym dick zijnde, kanmen se verplanten ter plaetsen die men daer toe bequaemst oordeelt te zijn, en dat 24. voeten van malkanderen, men maect de gaten in September, en men verplant se in Februarij, dese vorden oock vvel aen-gequeect van zaet, maer heeft vele moeylijckheyt aen, ser het tot Boomen komt.

VAN YPEN MET BREEDE, EN SMALLE BLADEREN.

Sy vorden aengheteelt van op-loopen van de oude boomen, daer eenighe wortels ofte veselachtigheyt aen zijn, en worden voorders mede voort-gequeect als de voorz. Linde-boomen: Men verplant die in 't leff van Februarij, 16. voeten van malkanderen, de Laen wort 30. voet breedt gemaect.

VAN POPULIEREN.

Dese worden voort-gequeect van op-loopen, en geset in Ghehuchten oft Besschen, het werden groote zware Boomen, en willen wel staen in moerachtighe aerde, het geeft heel slecht hout.

VAN ABEELLEN.

Sy worden mede voort-gheset als de Populieren: Daer van worden Lanen ghemaect om te beschutten de Noorde, ofte Noord-weste winden; en willen wel staen in santachtighe aerde,

VAN

VAN BERCKE-BOOMEN.

Dese staen van zaet op, men plant daer van Boffchen oft Lanen, tot beschutsel van de windt, sy worden geset in fantachtighe aerde, in de Maent van Februarij: sy zijn goet voor Kuypers om duyghen van te maken, 't hout geeft een heeten brandt.

VAN BOOMACHTIGHE
AETHEA.

Sy worden voort-ghequeeckt van inlegghen, maer eenighe jaren herwaerts heeft men oock zaedt ghewonnen, en rijp zijnde, 't selve ghezaeyt, en die soo voort aenghequeeckt: sy geven heel schoone bloemen, gelijk enckele Stockroofen, en bloeyen in 't beghin van September: daer zijnder witte, paerffe, lijf-verwe, roode, ende meer andere colouren, die door zaet voort komen, dese worden verplant in de Maendt van Januarij.

VAN AGNUS CASTUS.

Dit zijn Boomen die hier te landt niet voort-komen, maer worden by de Liefhebbers in backen voort-ghequeeckt: dese Boom oft Ghewas, wordt ghebruyckt voor de suyverheydt, voornamentlijk in de Kloosters, en daer veel Gheestelijke zijn.

VAN WILIGHE-BOOMEN.

Dese wassen aen de water-kant, en worden van poten ofte stecken voortgequeeckt, zijn bequaem tot veelderhande dinghen, alsoof seer ghedwee zijn, namentlijk de jonghe rijfen om te binden; de dicke om reepen van te maken, als mede tot riet-daken, boonstaken, en anders.

VAN EUONIMUS, OFTE PAPER-
MUTSEN-HOUT.

Sy wordt van op-loopen ofte uyt-spruyten, ofte zaet ghequeeckt, ende geeft vier-kant hout, draeght witte kleyne bloemtjes, en vierkante zaetjens, op-gaende, -wordt het van binnen seer schoon root, en van buyten paerfachtig.

VAN COLUTEA.

Dit wordt gheseyt te zijn een Boom daer de Senu-bladeren aen wassen, en draeght blaeskens, daer in 't zaet voortkomt.

VAN LENTISCUS.

Dit is een Boom die alhier seer ongemeyn is, komt uyt *Italien*, en moet des Winters wel bewaert worden, draeght heele schoone bladeren, met rootachtige steeltjens, wordt hier te lande weynigh voort-gequeeckt (om de hardigheydt van 't hout) als alleenlijk met inlegghen.

VAN TERE BINTUS.

Dese komt voort uyt zaet, dat uyt *Oost-Indien* ghebracht wordt, 't is blauachtig, en leght een gheheel jaer onder de aerde eer't voort-komt, het heeft witte bloemkens, is des Winters dor, en moet evenwel alsdan in huys bewaert worden.

VAN St. JANS-BROODT.

Dit wordt hier te lande van zaet, oft St. Jans-broodt, dat uyt Portugael komt, voortgequeeckt, en op een werme, oft Meloenbergh gheset, en alsdan in potten gheplant, om des winters in de stove te setten: Maer het ghewas is hier weynigh, als by eenighe groote Liefhebbers, soo in de Academichoven, als andere vermaerde.

VAN

VAN DE HYPERICUM-BOOM.

Het is een kleyn Boomken, met de bladeren van Hypericum ghelijck, het draeght witte bloemtjes, endoren bloemen t'effens, tusschen de bladerkens groeyen de selve boomkens uyt, sy staen seer sierlijk en vermakelijck, en worden aen-ghewonnen van op-loopen, 't gheen onder de wortel uyt spruyt, sy moghen des Winters wel buyten staen, men verplant het in Thuynen, in goede savelachtighe aerde, in de Maendt van Februarij.

VAN PLATANUS.

Dit is een Boom die veel in *Italien* wast, wordt meest aenghequeect van in-legghen, en aldaer veel gheplant, om dat het een dichte lommer geeft, heeft een schoon blad, wat meerder besneden als het Vijge-blad, het wil staen daer't vochtigh en werm is, sy worden heele zware Boomen, die langh konnen duren; staende des Winters buyten.

VAN ES-DOOREN.

Dit wordt gheleyt, en soude een soort wesen van *Platanus*, maer heeft weynigh om naer de selve te ghelijcken; doch de oude voor-gaende Kruidt-onderfoeckers, hebben die hier te landt daer voor ghehouden; sy maect een heel sierlijcken Boom, sy gheeft bladeren ghelijck Wijngaerts-bladeren: Dese worden hier te lande ghebruyckt tot Lanen, sy willen wel gheplant worden in sandachtige gronden, komende voort van zaet, 't ghene af-gepluckt wort, oft van 't gheen sy by haer selven laten vallen.

VAN ESSEN-BOOMEN.

Sy worden aen-ghewonnen van zaet, en daer naer een voet oft onderhalf van den anderen gheset, in tamelijcke goede aerde; dick gheworden zijnde, ontrent derdehalve duym, kan-men die verplanten tot Lanen oft Dreven, daer-men die sal best ordonneren, ontrent 15. voet van den anderen; 't zy aen de kantten van Grachten, om die voor de groote wortel vast-kantigh te maken. Sy worden verplant in de Maent Februarij, oft begin van Meert, maer de gaten daer men die in set, moeten dry oft vierdehalfvoeten wijd ghemaect worden: daer moet wel op ghelet zyn, dat de op-gaende toppen niet worden af-ghe-sneden.

VAN DE BOECKEN-BOOMEN.

Dese worden van de Boeck-kernen aenghequeect, en ghezaeyt in goede aerde, in een Groef, en daer naer snoeytmen die op tot Stal-boomen, ende 5. oft 6. jaren oudt gevonden zijnde, kan men die verplanten tot Lanen oft Bos-schen, soo als men best sal ordonneren: sy worden gheset 20. oft 24. voeten van den anderen, en willen wel wassen in sandachtighe aerde: Ionck zijnde, kan men hegghen daer van maken, en worden genoemt Haegh-boecken; sy hebben kleinder bladeren als de andere, die schoon groen zijn; men ghebruyckte mede aen Pricelen oft Lust-huyfen, een voet van den anderen geset, sy worden verplant in 't beghin van Januarij, overmits het groote sap dat sy by haer hebben.

VAN AZEDARACH.

Dit wordt aenghequeect van zaet,
't gheen

't geen komt uyt de Virginjes, het is een schoon Boomken, met een grauachtighe stam, en heeft het bladt als de Lysterbesien, dan is lieffelijcker groen, sy moeten des Winters in huys gheset worden.

VAN L Y S T E R - B E S I E N , O F T
Q U A L S T E R - B O O M E N .

Dese worden aengequeect van de besien oft zaedt; een duym oft twee dick zijnde, worden verplant rontsom den Boomgaert 12. voeten van den anderen, sy staen eerst schoon met Bloemen, daer naer met Besien, dat seer vermakelijck is.

VAN V O G H E L - K E R S .

Dese heeft schoone tackskens, met schoone witte bloemkens, en daer na zwerte besikens, ghelijck kerskens: sy worden aen-ghequeect van op-loopen, en willen wel staen in lommerachtighe plaetsen.

VAN H O N S T - K E R S S E N , O F T
P E R I C L Y M E N U M .

Sy zijn dryderhande, d'een draeght roode vruchten oft besien, die tusschen de bladeren uyt komen, de tweede heeft witte bloemen met zwertachtige besien; de derde draeght witte bloemen, met rondtachtige bladeren, en gheeft bleek-roode vruchten. Dese worden aen-ghequeect van zaet en oploopen, men set die in de Hoven ofte Tuynen.

VAN V L I E R - B O O M E N .

De gemeyne Vlier, die hier te lande waft, heeft witte bloemen, en daer na zwerte besien, en komen voort van oploopen oft stecken; men plant die om Boere huysen ofte wooninghen, om die te bevryen. Daer zijn noch twee andere

soorten, die men hier noemt Geldersche oft Vlock-roosen; Den eenen draeght roode besien, staende heel cierlijck in de Mey, overmits sijn bloemen, sy willen vvel staen in vochtighe plaetsen, en vvorden mede aen-ghequeect als voorseyt is.

VAN J U D A S - B O O M E N .

Dese Boomen vvorden van zaet aenghequeect, en hebben bladeren als de Mans-ooren, sy krijghen in 't beghin van Meert, aen de dorre stammen, paersachtighe bloemkens, en willen vvel staen tegens een vverme muer, oft hoeck, in goede aerde.

VAN D E W Y N G A E R D E N .

Sy worden aenghequeect van inleggen, en oock van stecken, die ghesteken worden, daer oudt hout aen is: men snoeyt die in de Maent Februarij, tegen het af-gaen van de Maen, want in het waffen van de Maen de jonge Wijngaerden gesnoeyt zijnde, maken alsdan zwaer en groot hout. Den *Advocael van Leeuwen* heeft gepractiseert in de lenghte van 't hout, 14. oft 15. botten oft knoppen daer aen te laten, om dat de lenghte van 't hout de meeste vruchten gheeft; dan daer op dient vvel ghelet te vvorden, soo vvanneer men een langh hout neemt, dat men alsdan een jonghe scheut onder aen het hout laet, met 2. oft 3. botten, om dat het te beter sijn voetsel kan krijgen. Aen de oude Wijngaerden, die een jaer 7. oft 8. ghestaen hebben, sal men onder aen de vvortel leggen sijnachtigh gruys, oft kleyn gekapte schalien, om daer door de selve vruchtbaer te maken; sy vvorden verplant in savelachtighe aerde, in de
Maent

Maent van Januarij: daer vvordt rontfom een vveynigh Koe-mifch ghedaen, maer het moet de vvortel niet raken, op dat de jonghe vvortelkens oft fpruytjes daer door niet komen te verrotten.

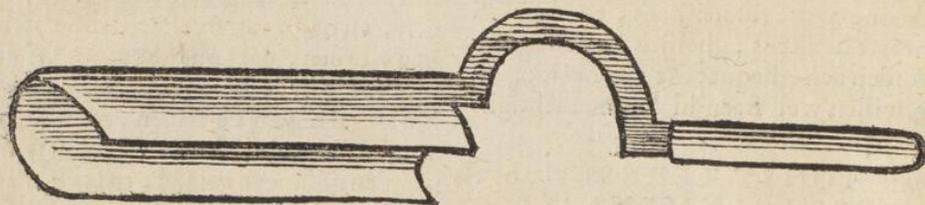
VAN DE KARSTANIE-BOOMEN.

Defe vvorden van Karftanien voort ghequeect, met de felve in de aerde te ftecken; het geeft een cierlijcken Boom, en wilt wel waffen op hooge fantachtige gronden: men planter van Boffchen oft Lanen. Wanneer die 6. jaren oudt wor-

den, dan wordenfe verplant 24. voeten van malkanderen, in de Maent van Februarij, maer de vruchten die hier te landt daer aen komen, zijn foo goet niet als die van Spanjen oft Vranckrijck. Daer is noch een foort, die komen uyt Indien, oft van de *Caep de Bona Esperance*: fy geven een vrucht gelijk een Nier van een Schaep, maer defe Boomen vindt-men hier weynigh, alsoofe niet wel op-komen als-menfe fteeckt.

Eynde van de Boomen.

VAN DE PLANTEN.

TWee Figuren van Boren worden hier verthoont, die foo wel dien-

ftigh tot de Planten en Struycken, als tot de Bol-bloemen zijn, waer mede men de Bloem-bollen en Planten (oock wel met Bloemen daer aen) kan verplaetsen oft verplanten, sonder dat de felve hare aerde komen te miſſen, om alſoo geen ghevaer van uyt-gaen onderworpen te zijn. De langhite maeckt men van yfer, en wordt ghebruyckt in haerde vaſte landen: de kortſte is van het zwaerſte dobbele bleck, om in weecke aerde te ghebruycken: het heeft boven twee handvatfels om mede te boren, en achter twee leden die open gaen, en van voren inſghelijcks, maer defe worden, met het in-ſtecken en uyt-trec-ken,

ken, van een yfer penneken ghesloten en ontsloten. Men boort met de selve in den grondt, dat de Bol in het midden staet, alsdan graeft-men met een Graef oft Schuppe, de aerde een weynigh aen d'een zijde uyt, tot dat-men beneden het Boor komt, en stekende de Schup onder't Boor, soo kan-men de aerde met het Boor te-samen uyt-lichten; alsdan verplaetst - men die daer-men wilt in eenen put, ruym soo wijt als het Boor is (van te voren daer toe gegraven) en dan het penneken uyt-treckende, ontsluit het Boor, 't welck men op-haelt, en de aerde blijft staen, die men rondtom aen de zijden met de andere aerde aenvult.

A L O E U Y T A M E R I C A.

Dit zijn groote planten met dicke bladeren, en scherpe punten, sy worden in tobbens oft potten geset, waer in de selve groeyen, en schieten jonghe spruyten ter zijden de potten, oft tobbens uyt, waer van de selve worden voort-ghe-queeckt, sy moeten des Winters in warme Stoven staen, en heel droogh gehouden worden, en oft het mochte gebeuren dat'er eenighe rottigheyt in quam, salmen fant in eenen pot heel heet maken, en doen dat daer aen, en stoppen het dicht toe met werck, waer mede de voorder rottinge alsdan wordt belet.

A L O E U Y T P O R T U G A L.

Dese wordt geseyt de rechte Aloë te wesen, sy heeft heele dicke bladeren, vol sap en nattigheyt, en worden des Winters uyt de potten gedaen, en aen de wortel een wollen lap gebonden, en met Olie van Lis begoten, en soo ghehanghen in de stove, alwaer 't wermst is, en

daerse droogh hanght, en tegen den Mey wordt die wederom in potten, met savel-achtighe aerde ghedaen. 't Gebeurt wel dat de selve bloeyen met geelachtighe bloemen boven aen de stengh, gelijk de bloemen van *Cana-Indica*, maer 't gebeurt selden.

B L A N C H E M U S Q U E.

Van dese zijnder paerffe, witte en bonte, sy worden aen-ghequeeckt van de stecken, die men van de stenghen neemt, zijnde een handt breedt langh, en alsdan uyt de Son in de aerde ghefteken, maer het wordt ghedaen als de selve in sijn bloem staet, men scheurfe wel mede van malkanderen in 't laetste van Augustus, sy willen wel staen in aerde daer geen, oft weynigh Misch in is.

D O B B E L E D A M A S T - B L O E M E N.

Dese zijn gelijk de Blanche Musque, en worden op de selve maniere aen-ghe-queeckt: De enckele komen van zaedt voort, maer wassen ghenoech in de Wildernissen, en hebben oock den selven reuck als de dobbele.

B E R E N - O O R E N , O F T
A U R I C U L A U R S I.

Dese zijn van veelderley coleuren, tot wel in de dertigh toe, daer zijn oock dobbele, maer zijn heel onghemeyn: Daer is noch een soort met loof van Bernagie, die heel raer zijn: Dese worden ghescheurt in de Maent van Mey oft April, als'er bloemen aen zijn, sy willen wel staen daer weynigh Son komt.

F I L I P E N D U L A.

Dit heeft een loof het Hase-gerst ghe-lijck, en draegt witachtighe bloemen in

de Maent van Junij : onderaende wortel is het heel knobbelachtigh, ghelijck de *Aspodil*.

NIES-WORTEL, OFTE HELLEBORUS.

Van dese is'er een soort met witte bloemen, en zwarte wortelen, sy bloeyen in Februarij, en staen leegh by der aerde; daer is noch een met zwarte wortelen, draeght groene bloemen: Dese wortel wordt ghebruyckt tot Kropkruydt. Daer zijn noch twee soorten, een met witte bloemen, en een met zwarte bloemen, dese hebben witte wortels, en draghen bladeren, ghelijckende een Brabantsche Huyck; alle dese voorz. soorten willen wel wassen uyt de Son, in savelachtige aerde.

WINTER-GROEN.

Dit kruydt blijft des Winters groen, het heeft witte vvel-riekende bloemen, als Mey-bloemen, 't vvaft in openlochtighe Valeyen, als in de Duynen: hier te landt oock vvel in de Hoven op vochtighe, en vvel van de Sonne beschene plaetsen.

HOF-BLOEMEN.

Dese zijn veelderley soorten, als dobbele, gele; daer zijnder die de eene bloem uyt de andere komt, oock zijnder die veel op eenen steel groeyen van veelderley coleuren, daer zijn noch enckele, die mede veelderley coleuren hebben; dese vvorden gescheurt in de Maent van Mey, en geplant op Rabatten, ofte andere plaetsen, daer-men die begheert te setten.

ASPHODIL.

Hier van zijn dry soorten, tvvee vvit-

achtighe, die aen de kanten vvat bontachtighe zijn, sy hebben vierkantigh loof, en heel knobbelachtighe vvortelen; Daer is een soort geel-achtighe, die heeft een vvortel als Hane-voeten, sy vvillen vvel vvassen in goede aerde, en vvorden van malkanderen ghescheurt in 't beghin van Meert.

LELIEN VAN EENEN DAGH.

Van dese zijn tvvee soorten, een met roode bloemen, en een met gele bloemen: die met gele bloemen gheeft eenen onghemeynen goeden reuck, ghelijck als *Jesemeyn*; sy bloeyen in de Maent van Mey; de vvortel is ghelijck de *Aspodil*, waer van sy den naem heeft van *Lilium Asphodilus*, men scheurt die planten van den anderen in de Maent van Augustus, maer wassen van sich selven heel wel voort.

FRANSCH E LELIEN.

Dese zijn tweederhande, kleyne en groote soorten: De wortelen zijn de jonghe *Aspergies* ghelijck, en worden de selve van malkanderen ghescheyden; sy moeten niet langh uyt de aerde blijven, maer ten eersten wederom ghepoot zijn, 't ghene moet ghedaen worden in Augustus, sy willen wel staen in savelachtighe aerde.

PYONIE.

Daer van zijn verscheyde soorten; Mannekens Pyonien, Pyonien die een Maent duren, roode dobbele, dobbele witte, kleyne vlees-coleure, enckele die gheen zaedt draghen; en noch meer andere soorten: Dese worden aenghequeect van de wortels die onder aen zijn; sy ghelijcken de Beeten, die-men

ver-

verdeylt in 't Voor-jaer, oft 't laetste van December. Dese vvorden veel gheplant in groote Thuynen, om datse heel cierlijk staen.

A N G E L I E R E N.

Dese zijn van veelderhande coleuren, en verscheyde soorten, soo kleyne als groote: maer de groote sonder bersten, en schoon van colour, vvorden voor de beste ghehouden. De voornaemste namen zijn Prins d'Orange, Keyser Augustus, Paragon, Alette, Don Jan, Graef Willem, Blan de Liege, Koninghin van Vranckrijck, den Uyterschen Dom, Koningh van Vranckrijck, en dan noch meer andere namen: die hier om de veelheydt niet staen uyt-ghedruckt. Sy vvorden verplant in 't laetste van Meert, in vvel toe-gemaecte aerde met Misch, en vvit Sant, dit bevindt men goedt te zijn; dan daer zijnder die halen vermolfelt hout van Willighe Boomen, en bloedt van Beesten, en Doppen van Boeckvveyt, en klopsel van Schalien, en meer andere vvisje-vvasjes, maer goede aerde is 't best, ghelijck voren is gheseyt. Dese Planten vvorden gheset in de aerde, oft Potten: Men sal die somtijds (droogh ghevonden zijnde) met Regen oft Gracht-vvater begieten, en in 't laetste van Julij sal-men die inlegghen, oft in-snijden in 't tvveede oft derde lidt van 't hert, legghende de selve met haeckskens neder. Men moet daer by doen santachtighe aerde, om te eerder aen't vvortelen te brenghen: ghevortelt zijnde, sal-men die van de Moeder-stam af-nemen, en verplantense in goede aerde uyt de Son; en oft

het mochte ghebeuren dat'er eenighe flapachtighe onder vvaren, die sal-men in potten setten, om de selve te bevaren in huys: sy vvorden ghezaeyt in de Maendt van Mey in 't vvassen van de Maen; 3. oft 4. blaetjens hebbende, vvordense verplant by malkanderen, en 't jaer daer naer moet men die verplanten eenen voet van malkanderen, en alsdan vervvachten vvat voor dobbele daer uyt fullen komen, maer moet vvel ghelet vvorden op de hooghe coleuren, daer-men't zaet van vvit.

T H Y M.

Dese vvordt gheplant aen de kant van de Rabatten, oft Beddens, sy gheeft eenen seer aenghenamen reuck, men scheurt die in 't laetste van Meert, oft beghin van April.

L A V E N D E L.

Die vvordt oock gestelt als de voorz. Thijm, men verplant die mede op de selve tijden, daer is een plantje die men noemt Lavendel met breede bladeren, in 't Latijn *Marum Syriacum*, sy vvordt voort-ghequeeckt van stecken, maer moet des Winters in huys geset vvorden.

S A V I E, O F T S A L I E.

Dese zijn verscheyde, als Bonte bladeren, sijne Konings Salie, grove Salie, Boomachtighe Salie, Salie met vvitte bloemen: sy vvordt ghestelt onder de lommeren van de Boomen, en in de Maendt van Junij af-ghesneden om te drooghen, en vvordt oock veel groen ghebruyckt.

M A T E R, O F T M A T R I C A R I A.

De dobbele Mater scheurt men van den anderen in de Maent van April: men

set die in den Hof alvaer men vvilt. De enckele vvaft met grooten overvloedt in 't Koren, de Bloemen en het Kruydt vvorden veel by de Apothekers ghebruyckt.

K A M I L L E.

De dobbele Roomfche Kamillen vvorden ghebruyckt in de paden van de Thuynen, oft Pricelen om den lieffclijken reuck, fy moghen vvcl betreden vvorden, maer de enckele vvaffen overvloedigh in 't Koren; 't loof en de bloemen vvorden by de Apothekers veel ghebruyckt.

A E R T - B E S I E N.

Dese vvorden verplant in goede vette aerde, een voet van den anderen in 't verbant, fy loopen alsdan vvcl tot malcanderen; fy moeten des Winters ghe-deckt vvorden met Peerde oft Koeyemifch, om in 't beghin van Mey oft Junij beter vruchten voort te brenghen: daer vvaffen Aert-befien in 't vvilt in Zeelandt en elders, en hebben langhe groote Befien, maer zijn foo smakelijck niet, als die men hier in de Hoven voort fet.

A L S S E M.

Sy vvordt gheplant in vochtige plaetsen, en in 't beghin van Meert van den anderen ghescheurt, en af-ghefneden in 't begin vā Augustus, en dan gedrooght, om Allsemvvijn daer van te maken.

V E N U S - N A V E L.

Dese heeft knobbelachtige vvortelen, en rondtachtighe bladeren, de *Saxifragium* ghelijck, en vvilt vvcl staen in vochtachtighe plaetsen, fy vvordt voortghequeect van de knobbels oft vvortelen,

die-men scheurt in 't beghin van Meert.

P L A N T - S U R C K E L.

Sy vvordt ghescheurt oft verplant in de Maent van Meert oft Augustus, en vvilt vvcl staen in belommerde plaetsen, oft uyt de Son: de Spaensche Surckel heeft kleyne rondtachtighe, bleekgroene blaetjens, maer is vvcl soo fcherp van furigheydt, als die van zaet voortkomt.

A E R T I S O C K E N.

Die willen wel groeyen in vette moerachtighe aerde, en worden voortghe-wonnen van by-scheuten der oude planten, en worden verset in Meert twee voeten van den anderen, fy moeten des Winters gedeckt vvorden met langhe Peerde-mifch, op dat de selve niet uytvriefen. d'Aertifocken zijn twee-derley, eene met groene vruchten oft zaet-bollen, en d'andere die uyt Enghelandt komen zijn root: fy vvorden vvcl gezaeyt, maer hier te lande niet, alsoo de selve langhsaem by-komen.

A S P E R G I E S.

Dese worden gezaeyt by den anderen, en twee voeten in 't verbandt gheplant; al die een jaer out zijn, worden beter ghehouden als de twee-jarighe. De aerde daer men die sal in planten, moet men van onderen met twee voeten Koeymifch oft Poort-aerde, dat is Menschen-dreck, mesten: Men moet die legghen met Gribben; te weten een rye met Mifch, en een rye met aerde, op dat het water te beter door-fackt; als dan de Planten daer op gheset zijnde, moet men aerde daer over werpen neghen duymen oft

oft een voet hoogh. Men moet de Afpergies dry jaren laten staen eer-men die inijft, om die te dicker te hebben, en des Winters dectmenfe met Koeve oft Peerde-mifch.

BESIEN OVER ZEE, OFT ALKEKINGI.

Sy wordt gheset uyt de Son in vochtige aerde, en waft van haer felven voort, uyt het onderfte van de wortelen: fy draegt witte bloemtjes, en daer naer roede blaeskens, alwaer de Kerskens in zijn.

MARTELAERS-BLOEMKENS.

Dese zijn twee foorten van gele, de enckele en de dobbele bloemen; de gele dobbele zijn hier weynigh, fy worden van stecken oft in-legghen voort-ghequeect, en moeten des Winters in eenen pot in huys ghedaen worden, op een drooghe lochtachtighe plaats, maer de witte fet-men voort van plantjes, oft scheinjes, die ter zijden uyt-komen, dese setten wel voort, en willen des Winters wel buyten staen: de bloemkens droogh af-ghesneden zijnde, konnen langhen tijdt goedt blijven.

SCOLOPENDRIA, OFT HERTSTONGH.

Die schein-men van malkanderen in't begin van Meert, en men setse uyt de Son onder de schaduwe, in favelachtighe aerde.

HEPATICA.

Dese zijn 4. oft 5. foorten, dobbele blauwe, enckele witte, met Doorentjes daer in, oft de Dooren-bloemen gelijk, voorts roede, enckele blauwe, witte sonder Doornen: Alle dese foorten ver-

plant-men in April in fantachtighe aerde, alsoo daer geen Mifch by mach komen, de enckele komen altemets van zaet voorts.

D R A G O N.

Dese wordt gheplant op warme plaetsen, in goede vette aerde, in 't laetste van Meert, oft beghin van April. Des Winters dect-met die met Stroo, Peerde-mifch oft Boeckweyt, fy komt voort van de zy-scheuten, dat zijn die ter zijden van de oude uyt-spruyten.

SEGHELTJENS.

Sy wassen wel in 't wildt, maer in goede aerde in de Thuynen gepland zijnde uyt de Son, geven grooter bloemen, fy worden van de wortels voort-geplant.

SALOMONS-ZEGHEL.

Dit heeft dobbele bloemkens tusschen de bladerkens, fy worden voort-gheset, oft af-ghescheurt van de wortelen, en willen wel staen in goede favelachtighe aerde, een weynigh uyt de Son.

V A L E R I A N A.

Van dese zijn twee foorten, die *Dodonaeus* beschrijft: de eene met roede, en de andere met witte bloemen, men schein die van planten van de wortelen, maer sy vallen, somtijds van zaet, en willen wel staen in goede favelachtighe aerde: Die hier in 't ghebruyck by de Apothekers zijn, wassen aen de kantèn van de Grachten. Daer zijn noch twee foorten, d'een met blauwe, en d'andere met witte bloemen, die ghenoeit worden *Valeriana Graca*: men schein die planten van den anderen, en men kan die mede zaeyen, maer sy moeten een jaer over staen eer sy bloeyen.

HA-

H A V E R U Y T.

Sy zijn tweederhande soorten , het een met loof van Thijm , en't ander wat grover loof , dese Heyster oft Plant scheurt-men van malkanderen in't beghin van de Maendt April , sy wilt wel wassen in fantachtighe aerde.

W Y N - R U Y T.

Dese scheurt-men van malkanderen , en men plant die in de Thuynen , op ryen van breede paden , in plaets van hegghen , sy komen oock wel voort met vallen van't zaet , 't is heel goedt voor het ghevoghelte die de pip , oft andere qualen hebben , het wordt oock ghebruyckt in tijden van de Pest.

B E R E - K L A U W E N.

Die queeckt-men aen van de wortelen , en willen wel staen in heete Sonneschijn , men set die wel in potten , om te beter te bloeyen , oock om Apothekers winckels te verciereu : sy gheven een langhe sierlijke bloem , met bruyn groene bladeren , seer schoon besneden , en worden verplant in Meert.

B I E S - L O O C K.

Dit scheurt men in de Maent van April : men set die op Rabatten oft Beddekens , by het ghemeyne Struyf-kruydt.

C H A L O T T E N.

Die steeckt-men in goede vette aerde : sy komen van de Kleystertjens voort : 't loof is het Bies-Loock seer ghelijck , en wordé op de selve maniere gebruyckt , 't zy in Sausen oft anders : de Kleystertjens van de selve , die veel in spijsse ghebruyckt worden , worden in't beghin van Augustus op-ghenomen , en men

laetse drooghen. Dese Chalotten gegheten , hebben den selven smaeck als Loock , maer geen banghe reuck als de Ajuijn oft Loock.

L O O C K.

Dese wordt veel geplant in de kleylanden , van de Kleystertjens : Daer zijn dry oft vierderhande soorten , de rechte Loock heeft paerfachtighe bloemkens ; daer zijnder oock met gele bloemen. Daer is een soort dat-men Beren-loock noemt , en heeft witte bloemkens , sy wordt , als het loof beghint droogh oft dor te worden , in't laetste van Augustus op-ghenomen , en men steeckt die wederom in de aerde , in't beghin van de Maendt Meert.

L Y C H N I S V A N C O N S T A N -
T I N O P O L E N.

Sy zijn dry oft vier soorten , als double incarnate , enckele witte , enckele vlees-coleure , en enckele incarnate : dese worden aen-ghequeeckt met het scheuren der planten van malkanderen in Meert , sy willen wel staen in favelachtighe aerde : als sy bloeyen , wordt den Hof schoon daer mede verciert.

H U Y S - L O O C K.

Dit is een plantjen , dat tot een struyck oft boomken waft , het wordt van taccken ghefteken , en moet des Winters in een lochtighe stove staen , en droogh ghehouden worden , het draeght gele bloemen als het in huys staet : daer is oock die op het dack waft , met breede bladeren , en die krijght mede een struyck met bloemen , en is hier ghemeyn , wilt oock wel buyten staen : Daer is een specie , die-men noemt
Trip-

Tripmadam , dese worden voort-gheset van haer zy-scheutjens , en in-gheleyt, om by ghebraden vlees te ghebruycken; daer zijn noch wel veel bysoorten,maer zijn meest onkruydt in de Hoven.

DUYSENT-SCHOON.

Dese zijn verscheyde van coleuren, als wit, paers , bonte en fluweele. Men leyts in ghelijck de *Angelierens* , sy worden mede ghesteken van stecken ; men kan die oock voort-queecken van zaet, maer sy moeten een jaer over staen : men heeft kortelingh bekomen die met de dobbele bloemen , sy zijn paersachtigh van couleur , en worden mede aen-ghequeeckt als voren is gheseyt.

L Y C H N I S.

Van dese slagh zijnder dobbele witte, en roode; de dobbele witte worden voort-gheset van stecken , oft men scheidt somwijlen de plantjens van den anderen. Van dese soorten wassen wel mede in de Velden,maer enckele. Daer zijn noch twee soorten die komen uyt Canarien, en hebben wilt loof, en purpere en witte bloemen : dese worden de planten van malkanderen gescheurt in 't lactste van Augustus : daer zijn noch twee soorten , de eene met purpere , en de andere met witte bloemen, die in 't wildt voort-komen.

JUNCUS GLORIOSUS.

Dit is een plant, die in Voor-tijden uyt Indien ghekomen is ; sy heeft scherpe biesachtighe bladeren , en gheeft een groote zwarte ronde plant. Sy worden in tobbens oft backen gheset , en heeft een groote stengh, met uyt-schietende tackskens , daer uyt de bloemen neer-han-

ghende , voort-komen , seer ghelijck de Lelien. Dese plant wordt aen-gequeeckt van de groote dicke wortelen , die teghen den back aen groeyen , en wordt gheplant in potten , oft in d'aerde, schietende de selve bladeren voort , dese plant kan redelijck teghens de kou.

M A N D R A G O R A.

Sy gheven groote zware wortelen, daer zijn tweederhande soorten , een manneken met een wijfken , en hebben breede groene bladeren , en tusschen de bladeren gheven sy schoone vruchten , Appelen der Liefde ghelijck , sy willen wel staen op heete plaetsen in de Son, en worden voort-ghequeeckt van 't zaet, dat in de vruchten is , sy hebben wel een jaer 3. oft 4. werck , eer de vruchten voort-komen.

K O E C K O E C K S-BLOEMEN.

De dobbele worden aen-ghequeeckt van stecken , men kanse oock scheuren, sy gheven cierlijcke schoone bloemen; men verplant de selve in de Maent van Augustus , de enckele wassen ghenoegh in de Hey-landen.

D O B B E L E W A T E R-K E R S.

Dese wilt wel staen in vochtighe plaetsen van de Hoven , men scheurt die in de Maent van September , de enckele yndtmen genoegh in 't wildt , oft by de Grachten.

G A L E G A.

Dese zijn tvweederhande , een met vvitte , en een met paersachtighe bloemens , sy hebben heel vvitte vvortels , en vvillen vvel staen in fantachtighe aerde: Men scheurt die , oft vvorden oock ghezaeyt.

IRI-

IRIAS, OFT LIS.

Van dese zijn veel soorten, de beste zijn dese, Irias Sufiana, het heeft een zvvartachtighe bloem, men neemt die in Junij uyt de aerde, en men plant die in Augustus, daerse des Winters kunnen ghedeckt vvorden. De *Gloriosa Florentina*, blauuwe, vvitte, en dan noch meer andere soorten, als gele, bonte, blauuwe, en andere, die scheurt-men van de vvortel in de Maent van April, oft in 't eerst van Meert, sy vvillen vvcl staen in leeghe vochtachtighe plaetsen.

PASSI-BLOEM.

Sy zijn tvveederley soorten, d'eene met groene, en d'andere met groene paerfachtighe bonte bloemen, die met de groene, heeft witte wortelen, en die met de bonte, hebben gele wortelen, sy worden in potten gheset, en des Winters moeten se droogh in huys staen, men queeckt die voort van de wortelen diemer afsnijdt, men plant die oock wel in een heete Meloen-bergh, om die alsdan vroegher voort te doen komen.

BOTER-BLOEMEN.

De dobbele worden aen-ghequeeckt door 't scheuren van de planten ofte wortelen, daer zijn veel soorten onder dese begrepen: het is een specie van *Ranunculus*, en als *anthonis Rapen*, en daer zijn noch andere soorten, als die met 't Weegbree-bladt, met 't loof van Gras, &c. die onder dese soorten worden gherekent: men verplant die in Augustus, maer de enckele vint-men ghenoech in 't Veldt.

LEEUWE-BECKEN.

Sy zijn van veelderhande soorten, als witte, gele, bonte, roode, lijf-verwe,

en worden in de tijdt van Meert voort-gheset met het scheuren van de planten: men kan die wel mede zaeyen, maer moeten een jaer over staen, eerder bloemen aen komen: daer waft noch een plant, die geelachtighe bonte bloemkens heeft, die ghenoeemt wordt *Linaria*, sy zijn de selve bloemen seer ghelijck, sy willen wel wassen in favelachtighe aerde.

SCORDIUM.

Dit is een plant die langhs de grondt kruypt, en wilt wel staen in vochtachtighe aerde uyt de Son, sy wordt verplant in April, en veel by de Apothekers gebruyckt.

OOGHEN-TROOST.

Dit waft wel in de Velden, in natte vochtachtighe plaetsen, en wordt wel somwijlen in de Apothekers Hoven gheplant.

REYNEVAERN.

Dit waft meest aen de water-kant, en wordt in de Hoven van de Kruydt-kenders oock gheplant.

ALTHEA, OFT HEEMS-VVORTEL.

Dese is een plant die wel wilt staen in favelachtighe aerde, sy heeft bleekachtighe paerffe bloemkens, de wortelen worden veel in de Apotheken gebruyckt, alsoo die seer Medicinael zijn.

DOBBELE MUER-BLOEMEN,
OFTE VIOLETTEN.

Dese worden van stecken voort-gheset, alsoo daer geen zaet van wordt gewonnen; men neemt de stecken daer geen bloemen aen zijn, en steeckt die in de aerde, daer het wat uyt de Son staet, en dat in de Maent van April.

PHA-

P H A L A N G I U M.

Dese zijn tweederley, de eene wit, de andere blauw, sy worden van malkanderen ghescheurt in de Maent van Meert.

G L A S - K R U Y D T.

Dit Kruidt is schoon in 't op-komen, heeft glasachtighe stelen, men wasser de glafen mede, vermits de scherpachtigheydt die het by hem heeft, het wast in 't wilde, en set by sijn selve seer wel voort.

J U F F R O U W - M E R C K.

Dit is het Wijfken van de Lavas, het wilt wel wassen in verdorven hoecken, oft onbequame plaetsen: Van dese plant is voort-ghekomem de Selderie, die oock ghenoeemt wordt Petercelie van Macedonien.

M A E G H D E L I E F D E N.

De dobbele worden ghescheurt van malkanderen, en gheset rondtom de Beddens, op vochtachtighe plaetsen, hoe minder dat men die scheurt, hoe die beter en grooter bioemen voort-brenghen: Daer zijn veelderhande soorten, als witte, bonte, roode en vlees-coleure. De scheuringhe moet worden gedaen in October oft Meert. Daer is noch een soort die ghenoeemt wordt Matelieven, met doornachtighe bladeren, dese zijn geelachtig van coleur, en worden mede aenghequeeckt van stecken, oft scheuten van de planten.

M A R J O L E Y N E.

Hier van zijn sijne en grove, sy wordt ghescheurt en gheset in favelachtighe aerde, en verplant in 't lactste van Meert, oft beghin van April, sy heeft een seer liefelijcken reuck, de Apothekers ghe-

bruyckent om mede te Balsemen.

D O O V E - N E T E L E N.

Van dese zijnder met een bontachtighe bloem: daer is een Doove-netel met roode bloemen, en de witte wassen hier te lande veel aen de kanten van de Grachten: daer zijn bloemen die dese ghelijcken, als aen de Kennep, sy willen wel wassen in vochtachtighe plaetsen.

A C O N I T U M, O F T N A P E L L U S.

Dit is vergiftigh goet, daer noyt gheen Bien op komen sitten. De eerste soort die gele bloemen draeght, en leegh by der aerde wast, komt in 't lactste van Februarij, oft beghin van Meert voort: Daer zijn noch veel soorten van blauwe, en witte, en bonte, die hebben een wortel als Hanc-pooten, en bloeyen in Junij, die van de wortelen worden voort-gheset.

R H A B A R B E R.

Hier van zijn tweederhande soorten, den eenen is Munnix Rhabarber, en heeft bladeren gelijk de Peper-wortel. De andere genoemt *Rhaponticum*, heeft groote bréede bladeren, de Kool seer ghelijck, en is soo krachtigh niet, als die uyt Portugael komt, men scheurt die van de wortel, sy wilt wel staen in vochtachtighe aerde uyt de Son.

E S U L A, O F T E S E L S - M E L C K.

Sy wordt voort-gheteelt van planten, en geeft Melck uyt de bladeren oft tackskens; daer zijn noch veelderhande soorten van *Cataputia*, oft Kroontjeskruidt, die alle yoortkomen van zaden, en worden by-na ghehouden voor onkruidt.

TRACHELIUM.

Van dese zijn veelderhande soorten, den eenen heet *Trachelium Pulliferum*, daer is noch een kleyne soort met vele bloemen, die wast leegh by der aerden: Daer is oock een kleyne soort, daer (als-men de stelen af-snijdt) Melck uyt komt, die-men noemt *Trachelium Pyramidale*: Noch zijnder vierderhande soorten, die-men noemt *Belvidere*, de tweede met blauwe bloemen, en twee met witte bloemen, sy worden voort-gheset van scheuten in April, en willen wel staen in vochtachtighe aerde, sy worden mede ghezaeyt.

ARUNDO, LACONICA.

Dit is tweederley, het eene met bont loof, moet des Winters in huys gheset worden: Het ander met groen loof, mach des Winters wel buyten staen, het wordt van den anderen ghescheyden in 't laetste van Februarij, oft beghin van Meert.

CANNAINDICA.

Sy zijn tweederhande soorten, de eene met gele, en d'andere met roode bloemen, sy hebben heele schoone breede bladeren, de Krucke-bladeren ghelijck, dese moeten des Winters gants droogh in een Stove staen, oft men leyts in heel droogh sant, dicht by de Stove: Het loof eerst uyt-komende, is de Peper-huysen seer ghelijck; Het wordt van de selve Planten aen-ghequeect, en is wel twee oft dry voeten hoogh; men steeckt oock 't zaet daer van in de aerde, en sy bloeyen vvel van 't selve jaer, dan gheven geen rijp zaet.

HASE-GERST, OFT DUY-
SENT-BLADT.

Dese zijn dry soorten, d'eene met purper, d'ander met gele bloemen, sy worden in Hoven voort-gheset, men scheurt die van malkanderen in't beghin van April, sy willen heel wel voort-groeyen, maer die met de witte bloemen wassen ghenoegh in de Wildernissen.

JACOBEA.

Dit is een plant die witachtig loof geeft, groeyt in Vranckrijck wel aen de Rivieren, maer hier te landt wordt die in potten ghestelt, sy komen voort van de scheutjens, die onder uyt-komen.

PETERCELIE DE MAIR.

Sy komt veel in-gheleyt uyt Portugael: Men queect die aen van de struycken, sy wordt gheset in potten oft tobbens, men kan 't selve hier te lande oock in-legghen.

FERULA.

Dese zijn twee soorten, den eenen heet *Ferula Galbanifera*, d'andere *Ferulago*, het gheeft een cierlijke plant, en heeft bladeren als Veren, 't vvordt gheplant in Hoven, en mach des Winters vvel buyten staen.

GENISTELLA.

Dit zijn 2. oft 3. soorten, een met het bladt van *Asclepias*, en heeft veel bloemen op eene steel: daer is noch een die in de Duynen vvast, met kruysachtighe bladeren, de derde is een leegh plantje, dese draghen schoone Hemels-blauwe bloemen, en vvillen vvel vvasen op leeghe santachtighe gronden; sy vvorden voort-gheset, met die vanden anderen te scheuren in de Maent van Meert.

6MY-

S M Y L A X.

Dit voort geseyt de *salsaparilla* te zijn, en heeft stekelachtighe bladeren, het maect sijn selven vast, en draegt bloemkens als Post-horens: Daer zijnder met ghepleckte, en met groene bladeren: Noch zijnder twee soorten, *Smilax Levens*, en *Longhens*; dese planten voordeden in potten gheset, en des Winters in huys genomen, sy voordeden door 't scheuren van de planten voort-gevonnen.

C A P P A R I S F A B A G O.

Dit is een schoone plant, certijds door zaet aen-gevonnen; maer nu vordtse voort-gheset door scheuren, het veelck gheschiedt in de Voor-tijdt, sy draeght een loof als Duyve-boonen, en tusschen de bladeren vassen de bloemkens in, dat heel sierlijk staet; sy moeten des Winters in huys geset voordeden.

B U P H T H A L M U M, O F T K O E O O G H E N.

Dese bloeyt in de Voor-tijdt met schoone gele bloemen, en heeft loof als Venckel, men vwindt die aen met 't scheuren van de planten, sy vilt veel staen in de Son.

B R Y O N I A, O F T V V I L D E W Y N G A E R T.

Dese vindt-men veel in de Hoven: de voortels voordeden uyt-ghenomen, om aen Prieelen te setten, om van het loof dicht te begroeyen, maer het loof gaet des Winters vvech.

C L E M A T I S.

Dit zijn dry oft vier soorten; de double paerisse hebben bloemen als de *Anemone*, de enkele zijn licht purper, en licht paers. Dese willen wel wassen aen Prieelen, en gheven veel bloemen; men kanse in-legghen, en oock van de planten af-scheyden.

G E N T I A N E L L A.

Dese is van tweederley soorten, de eene wit, en d'andere root; sy komen wel van zaet voort, maer het duert langh eer dat het bloeyt, het scheuren van de planten is beter: sy gheven schoone stenghen met bloemen, en het loof heeft gheen onaenghenamen reuck.

M A N S O O R E N.

Dese willen wel wassen op vochtige plaetsen, en worden by de Apothekers ghebruyckt: men scheurt die in Meert.

Eynde van de Planten.

V A N D E B O L B L O E M E N.

C O R O N A I M P E R I A E L, O F T K E Y S E R S - K R O O N.

Dese zijn dry oft vierderhande soorten, de gele worden voor de beste ghehouden, daer-na de double met twee Kroonen: die met enkele Kroonen zijn tweederhande

colour, de eene bleeck-roodt, de andere vlees-colour. Dese Bollen worden voortghequeect van af-setfels der selve, men zaeyt die oock veel mede, maer men moet veel 8. oft 9. jaren vrachten, eer die vruchten ofte bloemen draghen, dese voordeden geplant in 't begin van September.

HYACINTHEN.

Deſe zijn van veelderhande ſoorten en namen, die teghenvoordigh de raerſte zijn, dat zijn Turckoyſe-bloem, Bultenaers, Paſſe-toeten, Mayckeflips, Celeſtine, vvitte van Katelij, ghekroonde, en veelderhande Simbolynen, en meer andere ſoorten. Deſe Bollen vvorden op-ghenomen in de Maendt van Junij, en vvederom gheplant in 't laetſte van September, oft beghin van October, ſy vvillen vvel ſtaen in goede ſavelachtighe aerde. Daer zijn noch veelderhande Hyacinthen met Star-bloemen, vvitte, blauve, en vlees-coleure; daer is noch een groote by-na dobbele, en noch een de ſelve gelijk, met de bloemen van Bernagie, noch zijnder die gheuoemt vvorden Comuyn, de ſelve zijn dryderhande ſoorten, roode, blauve en vvitte, hebben vvitachtighe bollen: Noch is'er een mede-ſoort, Hyacinthen van *Campinularis*, maer vvorden in deſe veel veranderinghen bevonden door het zaeyen, en moeten vvel 7. oft 8. jaren ſtaen, eer die vruchten oft bloemen voort-brenghen, en eerſe goetd zijn; daer is noch een Hyacinthus *Firgianen*, oft die uyt Indien komt, gheuoemt Hyacinthus *Tuburoſa*, deſe vvorden gheſet in potten, om dat-men die in huys moet ſetten, ghelijckende de Franſche Lelien, ſy vvaffen vvel 2. oft 3. voeten hoogh, en gheven onghemeyne goeden reuck; als die vers komen bloeyenſe beter als die langhe in 't landt ghevveſt zijn: Daer zijn noch Hyacinthen die komen uyt Peru, hebben groote bollen die van binnen hayrchtig zijn, en vvorden van de

af-ſetſels voort-ghet, ſy moeten des Winters een vveynigh gedeckt zijn, en zijn van dryderhande coleuren, vvitte, blauve en vlees-coleure. Noch is'er een Hyacinthus met de bol van Lelien, die draecht vvitte bloemkens, en is genoemt Hyacinthus met het dry-kantigh blad; noch zijnder meer andere by ſoorten, die voor Hyacinthen vvorden gherekent, ſy vvillen vvel ſtaen in ſavelachtighe aerde, en vvorden gheplant in September.

GLADIOLUS.

Sy zijn van vier oft vijfderhande coleuren, de Italiaenſche is een purper-coleur, oock zijnder witte, lijf-verwe, en kleyne paerſe, deſe krijgen biefachtigh loof, en worden voort-ghet van de bollen, ſy willen heel wel voort-groeyen, en worden gheplant in 't laetſte van Augustus, oft in 't eerſt van September.

KROCUS.

Deſe zijn wel acht oft neghenderhande ſoorten ghelijck als gele, witte, blauwe, gout-laken, ſilver-laken, Viceroy-Krocus, Barſiacken, herſt-Krocus. Dit vvordt gheſeyt de rechte Safferaen te zijn: deſe ſoorten bloeyen heel vroegh in Meert, en ſetten voort van bollen, vvorden oock vvel ghezaeyt, maer ſtaen vvel een jaer 5. oft 6. eer die bloemen draghen, en vvorden gheplant in October aen de kant van de Beddekens, alvvaer-men die vvilv ſetten.

FRITILLARIA.

Deſe zijn verſcheyde ſoorten, als met ſtuffveele bloemen, de gele en den nacker; deſe dry ſoorten zijn de raerſte, als mede de dobbele, bonte, vvitte, en zvvarte;

zwarte; tweederhande Fransche-groene, die uyt Vranckrijck komen, en komen voort van verscheyde coleuren, als die ghezaeyt worden: sy worden oock van de bollen voort-gheset; maer de bovenste die-men de raerste acht, worden in eenen back gheset en ghedeckt, om des Winters niet uyt te vriesen, sy worden op-ghenomen in't beguin van Junij, en in September weder in-gheset.

CYCLAMEN, OEF VERCKENS-
BROODT.

Dese zijn tweederhande, de eene met de bollen, en d'ander met de wortel: de bollen worden voort-gheset van zaet, en d'ander met de wortel die scheurt-men van den anderen, en hebben heel bleecke, paers, en heel roode bloemen: die met de bollen, daer van zijn dese coleuren, witte, bleecke, paersse; De paersse hebben de selve bloemen als de *Hedere Folie*. Daer is noch een die van *Aleppo* komt, en heeft bloemen als die met de *Rotundi Folio*, die bloeyen altemael in 't leste van September. Daer zijn noch dry soorten; een die in de Winter bloeyt, en twee die in de Somer bloeyen, als een met paersse bloemen, en een met witte bloemen. Dit zijn de onghemeynste van alle soorten, alsoo maer twee in Hollandt zijn dese hebben, als *d'Heer van Beverningh*, en eenen *Monsieur van Velsen*. Dese soorten wassen veel by Orange, ende in Switserlandt; sy worden meest aen ghehouden, om dat de bladeren schoon gheplackt zijn: de bladeren zijn oock verscheyden, d'eenen rondt, en d'andere kantigh, en sommighe onder roodt als *Mans-ooren*: Dese worden verplant in

't lactste van Mey, en men plantse in backen oft potten, in savelachtighe aerde, om die des Winters te decken, sy willen wel staen des Somers op lommerachtige plaetsen.

C O L C H I C U M.

Dese soorten zijn tweederhande; Agrepina kleyn en groote, de bladeren van dese voort-komende, zijn ghekantelt als Scolopendria, en gheven heel schoone ghevlackte bloemen, de *Fritillaria* gelijk: Daer zijnder dobbele tweederhande, de eene dobbelder als de andere: De beste dobbele komen uyt Portugael, en zijn ghevlamt: Noch zijnder 2. oft 3. soorten encke bloemen, noch Colchicum, Jan Gerritz: Daer is noch een die in de Voor-tijdt komt, met weynigh loof, maer alle d'andere komen sonder loof als die bloeyen; dat is in de Maent van September: daer is noch een gele *Narcissi Colchicum*, die bloeyt in de Maent October: sy worden voort-gheset van de bollen, willen wel staen in goede aerde, en worden gheplant in Augustus.

A N E M O N E N.

Dese zijn veelderhande soorten, oock besonder van coleuren en namen, daer zijnder oock met groot en sijn bladt, ghelijck de Petercelie, de namen daer van zijn als volgt: Concordia, Imperatrice, den Hertogh, Pucelle d'Orleans, Citronateromane, Citronate, Alnatora, Cardus Celeste, Albertina, Quasi-bleu, Unicke de Ruyter, Poolische-mutse, St. Karel-Overo, St. Marco, Diablesse, ghevlamde Aborante, Pavø Mayor, ghevlamde Amarante, Parsianen, Bellissima, Colosse, ghevlamde en onghelvande,

vlamde, Ammafona, Duchesse Caritane, Mirabella, Imperatrice, Ciprina Deducke, Schallaringata, Biffchoppen, Prelaet, Belle-Silvia, Belle-warande, 't Rechter-oogh, Cardinael, Ringata, ghevlamde van Poelenburgh, Harmaphrodita, Kram, Cebecken, Ringata Orkata, Belle de Paris, Liere de Paris, Amarante ghevlamt, en noch meer andere foorten. De bollen oft wortels zijn feer ghelijck de klauwen van Gember, fy worden aen-gequeeckt vande kleyne fcheutjens die ter zijden aen-waffen; dese plant-men in September. Voor eerst wordense gheweyckt een uer oft twee, alsdan het rot van de oude bol met een penne-mes uyt-ghehaelt, en ghestelt in potten, oft in enen back, die men kan decken voor de Vorst: De aerde moet wel toe-ghemaect worden, en bescheenen van de Son: men kan van dese alle Maenden bloemen hebben; dese dan gheplant, als voorseyt is, wordt voor best gehouden. Daer zijn oock veel foorten van enckele, die uyt dat zaedt voortkomen, daer de dobbele uyt komen, fy zijn veelderhande coleuren, en worden gezaeyt in de Maent van Meert, en in de Somer-tijdt ghedurigh nat gehouden, men kan die oock voort-setten van de bollen oft klauwen, en konnen des Winters beter teghen de koude, als de andere foorten.

RANUNCULUS.

Van dese zijn veelderley foorten, de raerste zijn dese, Aleppo, Merveilleuse, ghevlamde Veenkus, Constantinopole, Ranuncule de Romane, Grammonster de Spanje, Ofse-bloedt, Pienesko, Lack-debordée, ghevlamde vanden Houten,

twee foorten, dobbele roode, gout-gele, en noch meer foorten van enckele, die om de veelheydts wille hier niet ghe-noemt worden; dese worden gheplant op foodanighe maniere, als by de *Anemias* gheseyt is, maer moeten wel ghe-wacht worden voor schrale winden, brenghen in de Maent van April heel cierlijke bloemen voort, om den Hof daer mede te vercierren.

MARTAGONS.

Dese zijn veelderhande foorten, als die van Constantinopolen, van Pomponie, Calvarium, groote witte met spickelen, die de bladeren twee Kroonen boven malkanderen draghen, witte sonder spickelen, lijf-coleure, Liliun Canadense, gele met spickelen, en gele sonder spickelen, dese, en dan noch meer foorten, worden door de klifsters, oft schelachtighe bollen voort-gheset: men verplantse in September, fy willen wel staen in goede savelachtighe aerde, ontrent een halve voet diep, op dat het kroontje boven de bol te beter soude moghen voort groeyen, maer die van Canadense willen des Winters wel wat gedeckt zijn.

LELIEN.

Veelderley slag is'er van dese, als dobbele witte Lelien, enckele witte Lelien, groote dobbele Lelien, die maer eene Lelie op de stengh waffen, roode Haringh Lelien, die met hondert bloemen voort-komen, kleyne met weynigh bloemen, Lelien die de kleyne klifster-bollekens tusschen de bladeren waffen; de Lelien van Perffen zijn tweederley, de eene zwarter van bloemen als de andere:

dere: sy zijn de bloemen van de zwarte Fritillaria seer ghelijck, en worden door de klisters, oft schellekens voort-gheset, en verplant in de Maent van September: sy willen wel vvaessen in savelachtighe aerde, en moghen des Winters vvel buyten staen.

N A R C I S S U S.

Dese zijn veelderhande soorten, als volgt, Narcillus, Tertius, Matthioli, Trompet Narcis, en tvvee soorten van Naentjes, maer de eerste met de tvveede hebben vvy hier niet: dese bloeyen in 't laetste van Julij, met boven een rondt kroontje, Lelicachtigh; Narcissus Indicus, zijn oock eenighe soorten, die bloeyen in de Herfst uyt, sommighe met eene bloem purperachtigh; daer zijnder oock met breede bladeren, de stengh bespickelt, Serpentaria, en draghen bloemen, ghelijck de Italiaensche Gladiolus, dese en meer, die maer 2. oft 3. groote bladeren draghen, komen van de *Carp de Bona Esperance*. De soorten die hier wassen met veel bloemen, als de Besemman, Tacette Branco, Tacette Souvereyne, Narcissus in Tela Hollande, Stellato, Seconde Besemman; dry soorten vander Neck, Medioluteo met de dubbele kelck, Medioluteo van dry soorten met enckele kelcken, Dagiers met dubbele kelcken, Narcis van den Houte, Narcissus Totus-albus, Polyantus: dubbele Jonckilie, oft Narcissus Jonci Folio; gheeft een onghemeyne schoonen reuck, ghelijck als Jasmin; de enckele zijn wel dry oft vierderhande soorten, als witte, gele en met langhe kelcken, Narcissus Campenclarus witte en gele: dese willen alle wel ghedeckt zijn in de Winter, en

worden gheplant in September, en voort-gheset van de bollen; maer ghezeyt wordende, staen die wel 10. oft 12. jaren, eer die voort-komen, daer zijn veel slechte by-soorten, die-men set in Boomgaerden als andere Narcissus.

N A R C I S S U S T R A D I S C A N T I.

Dese is machtigh vol bladeren, voorts die van Sion, dubbele en enckele Nonpareille, dubbele witte, enckele witte, en de Tieloose, die onder dese soorten mede worden gherekent.

L E U C O J U M B U L B O S U M.

Dese zijn dry soorten, de groote die veel bloemen draeght, bloeyt in 't laetste van Mey, en d'andere met dry bladeren bloeyen in Meert, en die met ses bladeren bloeyen in April, dese willen wel verplant wesen, alse in de bloemen staen, en moeten gheset vvorden in schaduvvachtighe plaetsen, en in savelachtighe aerde.

D E N S C A N I N U S , H O N T S - T A N D T.

De volghende zijn dese soorten, een lijf-vervve, een vvitte, en een heel roode, dese bollen op-ghenomen vvesende, moghen niet langhe uyt de aerde blijven: de bloemen hebben gheplackte bladeren, de selve bloeyen in April. Daer zijn noch eenighe by soorten, die gheuoemt vvorden *Dentaria*, om dat de vvortels ghelijck als aen malkanderen zijn, als kieften, de bloemen zijn ghelijck als de enckele Violetten, dese vvaessen in schaduvvachtighe plaetsen: Maer de *Dens Caninus*, die de bollen hebben, hebben bloemen als Cyclamen, en vvillen vvel staen in de Son, in goede savelachtighe aerde, sy vvorden verplant in 't laetste van Julij.

Dit is een bolleken, dat komt uyt Portugael, hebbende bollekens met nettekens, als de Goudt-lakensche Krocus, sy willen wel staen in warme plaetsen, hebben bloemen als kleyne Irias, maer bloeyen niet anders dan naer een jaer alsse vers uyt Portugael komen.

D I P C A D Y.

Van dese worden de gele voor de beste ghehouden, daer zijn twee soorten, de gene die geel op-komt, de andere die geel wordt in 't staen, dese hebben onghemeyne goeden reuck als Muscus, daer is oock noch een soort met groene bloemkens, maer is soo raer niet, dese bloeyen in April, en worden in 't laetste van Mey wederom op-ghenomen, en wederom in-gheset in 't laetste van September, sy willen wel staen in goede aerde, en konnen des Winters wel redelijck teghens de kouw. Van dese zijn noch by-soorten, als witte, en blauwe Duyfkens: 't is een heel quaedt goedt in Hoven, als de selve verset worden, om datse veel jonghe bollekens uyt-gheven.

O R N I T H O G A L U M.

Dit is een specie van wilden Ajuyn, daer zijnder met groene, en witte bloemen, daer zijnder oock met witte bloemen, die uyt Arabien komen, sy vwassen boven met een rondt kransken, en gheven een heel goede reuck, dese zijn hier heel raer; maer de andere voor-gheseyde soorten vvorden van de bollen voort-gheset, men neemt die op in Junij, men verplant die vveder in October door den Hof heen, alsoo de selve vvcl teghen de kouwv konnen bestaen.

Hier van zijn vele soorten, als Serpentaria, draghende een bloem langhverpigh, midden daer in komende een tonghe, en de besien oft zaden wassen rondom, en zijn roodachtigh: Daer is noch een die uyt Egypten komt, hebbende bladeren ghelijck als Krucke-bladeren; maer dese plant is hier heel raer, sy willen des Winters wel droogh in de Stove ghehouden worden, maer de soorten met de groene bladeren hebben spickelen op de bladeren, en wassen wel voort. Men set die van de bollen af, als-men die op-neemt, dat ghedaen wordt, als de bloemen vergaen zijn.

O R C H I D E S.

Dese slagh is menigherley, sy hebben klotjens als Vosse-kullekens, Hontskullekens, Bocks-kullekens, Hantkullekens, en hebben besondere soorten van bloemen, als Mannekens, Wijfkens, Bykens, Mugghekens, Kickvorssen, Sots-kappen, Vlieghekens, oock zijnder gele, die-men seyt Lieve-vrouwe Schoenen te wesen; van dese soorten vindt-men eenighe in de Heyde wassen, en sommighe in de Heylanden, mede in de Duynen, maer de beste soorten komen uyt Portugael, daer wassen mede van die slagh ontrent Luyck oft Spa: maer die van dese de meeste forteringhe hebben, is de *Heere van Beverningh*. Alle dese soorten om in de Hoven voort te setten, moeten staen in belommerde plaetsen.

H A N D E K I S - K R U Y D T.

Van dese zijn veelderley soorten, sy zijn de bloemen aen de Orchides ghelijck;

lijk; daer zijnder die de bladeren tuffchen de bloemen waffen, namentlijk die met witte, paerffe, en ghespickelde bloemen, als mede met gheplackte bladeren, oock die met de lijf-verwe, en paerfche. De bloemen vindt-men in de Hey-landen veel hier ontrent, oft in de Orange Polder, fy bloeyen in 't beghin van Julij, en alsdan verplant-men die op vochtachtighe plaetsen, daer het een weynigh belommert is.

IRIAS MET BOLLEN.

Hier van zijn veelderley foorten, als Enghelsche, porceleyn, ghecamelotte, en blauwe, fluweele, en veel meer andere coleuren van bloemen, die uyt zaet voort-komen: daer zijn oock Spaensche van veelderhande slag, als blauwe, witte, gele en bonte, maer de Enghelsche willen niet langhe uyt de aerde blijven, en worden des Winters ghedeckt. Daer is oock een soort, ghenoeemt Irias Vleermuys. De Spaensche willen wel voort, die-men set op de kanten van de Rabatten, om den Hof mede te vercierē.

M O L Y.

Hier van zijn wel dry oft vier soorten met smalle bladeren, fy bloeyen ghelijck als Ajuy, daer zijnder oock met breede bladeren, en mede die van Indien; dese willen wel waffen in goede aerde, en op warmachtighe plaetsen: men plantse in 't beghin van September, de bollen willen niet langhe uyt de aerde blijven.

TULPEN, OFT TULIPANTEN.

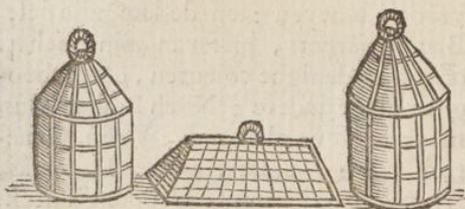
De Tulpen zijn van verscheide coleuren en namen, van vroeghe bloemen, zijn de raerste dese volghende: Vroeghe

Blyenburgher, Parragon Voorhelm, Hecuba, Parragon Klaermont, Pelschotty, Fransche Dorotea, Parragon Grebber, vroeghe Morleyn-bol, Molswijck, Prince-jacht, Krijntje, Ducktol Viceroy, geel en roodt van Leyden, Nonswitte, paerffe Moerleynen. Dry oft vier soorten van Lacken, vroeghe Purper, Witrugge, Admirael van Enckhuysen, Generael van Enckhuysen, en meer andere soorten van Tulpen, die vroegh bloeyen: en de late zijn dese, Bruyn-purpers, hier van zijn noch 4. oft 5. soodanighe coleuren, d'een hoogher als de andere: Noch Brabantfons, mede 3. oft vierderhande: Vesta, Generael Doctör Balte, witte Doroteas, Astreas, Jeddemully, Grooten Turck, Parragon Gulde-bloem, Merveille van Quackel, Lantschap-bol, Belle Bruxelles, Merveille de Hollande, Parragon Senekoert, Generael van Hollandt, Tulpa gelder. Twee soorten van Admirael de Man, Passetoet, Corenaer, Prins van Walles, Pierpere-kroon, waer van vier soorten zijn, gele, purpere, witte, en Noortsche Kroon, gemarmelde Jaspée, Unicke, Jan Gerritz. Generael Swijmende, Admirael van den Bosch, Goudaer, Fenix van Aertsen, Cardinael Flambolliant, Sayblom Koningh, Nonpareille, Admirael van Zierickzee, Admirael van Enghelandt, Parragon Velsen, Switsers, Parragon Jeroen, Belle Dorea, Labolianten, Sphera mundi, Parragon Liefkens, twee oft dry soorten Tornoys, witte Agata, dry oft vier soorten Passceitadelle, Argus, Dorotea d'Anvers, Anvers, Laboliant, Dianas, Generael Ouwenærden, laten Blyen-

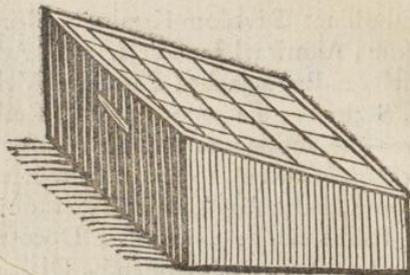
burgher, Generalissimo, &c. Alle dese veranderinghen van namen, komen door de verscheydenheyt en verdeeltheyt der coleuren, want de Tulpen zijn alle van eenderley maecksel. De Tulpen worden aengewonnen van bollen; men kan die oock wel zaeyen, dan hebben wel 10. oft 12. jaren werck, eer

die voort-komen, sy worden gheplant in 't laetste van September, in goede aerde, die wel doorluchtigh, en van de Son wel beschenen is, op dat door de koutheydt, de bollen niet komen te vergaen, en worden wederom opghenomen in 't laetste van Mey, oft beghin van Junij.

V A N D E Z A D E N.

It is d' Afbeeldinghe van dryderley glase Lanteren, die geen bodem hebben, en onder open zijn: men set die over teere Kruyden Planten, oft Bloemen, om die voor den windt en koude te bevrijden, en evenwel de warme Sonne-stralen deelachtigh te zijn, waer door de selve oock te vroeger voort-komen.

Dese Figuer beeldt af eenen Back, die

onder open is, en boven met glafen, die schuyns oft gelfs neder gaen; men kan die oock wel maken met vensters, diemen by vochtigh, droogh, oft warm weder kan openen en sluyten: Den Back wordt los over de Beddens heen gheset, daer iets ghezaeyt oft gheplant is, dat men bewaren wilt voor de Vorst, koude, &c. oock kan-men door dese middel, 't gheplante oft ghezaeyde, dies te vroeger doen uyt-komen, en tot volkomen wasdom brenghen. Men maect die soo groot oft kleyn, als-men noodigh en dienstigh acht, settende de glafen tegen 't Zuyden, oft foodanigh, dat'er de stralen der Sonne best in schijnen kan.

A M B R E T T E, O F T T U R C K S C H E K O R E N - B L O E M.

Dese riecken als Muscus, en zijn vier soorten, als twee witte, en paerffe dubbele, soo oock de enckele paerffe, en witte: sy worden ghezaeyt in 't beghin van April, op een warme plaets, oft Meloen-bergh, en 4. oft 5. bladeren hebbende, sal-men die verplanten in den Hof daer-men begheert: De eerste bloemen daer het zaet van komt, moet-men met droogh wedex af-plucken, en legghen

ghen die droogh, op datse niet beschimmelen: Noch zijnder verscheide soorten van Koren-bloemen: als paerffe, witte, blauwe, roode, en meer andere coleuren: Als-men die maer eens ghezaeyt heeft, hoeft-men die niet meer te zacyen, alsoo die van haer selven ghenoegh voortsetten.

**HELENAES-TRANEN, OFT
HEDYSARUM.**

Dese zijn twee soorten van bloemen, witte en roode, sy worden ghezaeyt in April, en verplant in potten, om datse des Winters binnen moeten staen: het ghebeurt wel dat die bloeyen in 't eerste jaer, sy willen wel staen in santachtighe aerde.

ST. THEUNIS-BLOEMEN.

Dese zijn sluweele en gele, sy worden ghezaeyt in April, dan hebben gheen goeden reuck, soo wel steelen als bloemen, maer alleenlijk het aensien, en 't ciract in de Hoven: Dit zaet wilt wel ghewonnen wesen in droogh weder, want by natte Somers soo verrotten sy in hare knopkens, sy willen wel staen in potten, en dan in den Hof, oft daer men de selve wilt stellen.

FLOS AFRICANUS.

Dese zijn St. Theunis-bloemen ghe-lijck, dan daer zijnder dry oft vier soorten, namentlijk gele, groote dobbele, en een dobbele, die een weynigh na 't Orangie streckt; en een die geel, en kleynder als de anderen is, die hebben goeden reuck, en de enckele treckt-men uyt, overmits dat-men het zaet wint van de dobbele, het wordt ghewonnen als voorseyt is.

SCABIOSA.

Dese zijn veelderhande soorten van coleuren, als de Spaensche die heel bruyn is, bleecke, ghevlackte, by-na heel zwarte, en oock daer Kinderkens boven uyt komen, en meer andere coleuren: dese worden in de Maent van Meert ghezaeyt, en draghen van dat jaer vruchten, maer 't ghebeurt wel, dat die een jaer over staen, sy worden by den anderen ghezaeyt, en verplant als sy 5. oft 6. bladeren hebben door den Hof, daer-men die begheert. Van dese wint-men zaet met droogh weder, om des Winters over te houden; daer zijn noch twee soorten, die in de Velden wassen, gele en paerffe, sy worden by de Apothekers gebruyckt.

LEEUWE-BECKEN.

Dese zijn verscheide van bloemen, doch altemael bont, den eenen root-bont, paers-bont, &c. sy worden ghezaeyt in de Maent van April, en hebben van 't selve jaer vruchten, de planten duren wel 2. oft 3. jaren, sy gheven een seer fraey groen, en beghinnen te bloeyen in Augustus, men houdt de selve langh. Daer is oock een by-soort, die in de Velden wast, maer als die in de Hoven komen, is het een specie van onkruydt, na de manier van Vlas.

SONNE-BLOEMEN.

Sy zijn van twee oft dry soorten, d'eene met Kinderen, en de andere sonder Kinderen, welcker zaden zwart zijn, en noch is'er een met wit zaet: Dit zaet steeckt-men slechts in de aerde daer-men die wilt laten staen: sy vercierden de Hoven niet weynigh, door dien datse wel 7. oft 8. voeten hoogh uyt de aerde wassen,

fen, soo datse boven alle andere bloemen uyt-steken. Die sonder Kinderen (dat zijns die maer een bloem aen de ghe-heele stam draghen) zijn de grootte en de beste ; haer naem schijnen sy verkregen te hebben , om dat hare schoone gele en langhe spitse bladeren, die rondt-om de middelste rondtheydt (die met zwarte zaden bezaeyt is) uyt-schieten, de Sonne-stralen af-beelden. Eenige segghen, dat de Sonne-bloemen , die van den rechten aert zijn , den gantschen dagh , als de Son helder schijnt , haer teghen de selve aenwenden , en daer mede draeyen , en des nachts haer wederom her-stellen , daer over sy van de Italia-nen , *Torne al Sole* , worden ghenoecht.

P A R M I C A.

Dit is een cierlijk bloemken , paers colour , men kan het langh houden , het wordt ghezaeyt in April : als het eens ghezaeyt is , hoeftmen't niet meer te zaeyen , alsoo het van sijn selven ghenoech voort-komt.

V E N U S S P I E G H E L.

Dit is een heel schoon purper bloemken , sy worden ghezaeyt in April , 't zy dat-men die wilt laten staen , oft verplanten , op de hoecken van de Bedden.

T A P S U S B A R B A T U S , O F T

V V O L - K R U Y D T.

Van dese zijn tweederley soorten, d'een met gele , en d'ander met witte bloemen , sy worden ghezaeyt in April , sy wassen wel in de Velden , en worden veel by de Apothekers ghebruyckt : 't is een kruyd dat wel voort wilt , alsoo het menigthe van kleyne zaden voort-brenght ; men verplant die op de hoecken

van de Bedden , om dat het een langhe struyck maeckt.

A M A R A N T U S.

Dit zijn vier oft vijf soorten , daer zijnder die de bladeren ghelijck zijn als de Papegays veren , een is'er met purpere bloemen , als Katte-staerten , een met noch groote Katte-staerten , die root zijn , en een voet 2. oft 3. langh , dan is'er noch een die paersachtigh is met roode stelen , die de Papegays veren ghelijck is ; het zaet wordt hier niet ghewonnen , alsoo het uyt de *Barbados* , oft *Virginjes* komt , daerom moet 't op heete bergen ghezaeyt worden als Meloen-berghen.

L A T H Y R I S.

Hier van zijn twee soorten , kleyne en groote , de groote worden ghezaeyt , en 't blijft een plant 10. oft 12. jaer , men setter staken oft hoopen by , daer de selve aen vast raecken ; sy gheven heel cierlijke schoone bloemen , en bloeyen heel langh , van 't beghin van Julij , tot het laetste van 't jaer . Daer is noch een kleynder soort , die alle jaren moeten ghezaeyt worden , die hebben paers en witachtighe bloemkens , de Oude-wijven ghelijck , sy worden ghezaeyt in 't begin van April , in goede savelachtighe aerde.

R I D D E R - S P O R E N.

Hier van zijn vier oft vijfderhande soorten , als witte , paersse , bleecke , lijfverwe , ghevlamde , dobbele en Enghelsche ; noch zijnder veel soorten van enkele , die ghevlamt zijn , dese worden ghezaeyt in de Maent van April , en zaeyen daer-na van selven voort , sy geven aengename cierlijkheydt in groote Hoven.

N A R.

NARDUS.

Dese heeft purpere bloemen, en 't zaet dat zwart is, is heel wel rieckende, van dese zijn mede-soorten die in 't hayr staen gelijk het loof van Fenckel, oock zijnder dobbele, die niet in 't loof staen; sy worden alle jaren ghezaeyt in 't laetste van April, doch komen altemets oock wel voort van 't zaet dat af-ghevallen is.

MARIONETTE.

Van dese zijn veelderhande soorten, sy hebben bloemen als Belvideres, oft groote Klocken, sy verschillen veel in coleuren, als purper, wit, paers, met langhe spitse Klocken, en ronde Klocken. Dese worden ghezaeyt in Meert, maer staen een jaer over eer die draghen, dan het zaet vallende, komen van selve wel voort, de ghemeyne soorten zijn onkruydt in de Hoven, als het Ranunculus, dat mede een van dese by-soorten is.

PRINCE-BLOEMEN.

Dit is een blauw bloemken, wordt gheset op de Apothekers winckels, dan zijnder noch twee soorten, purper en wit, sy worden in de Hoven ghezaeyt, en men laet die teghen een stock op-loopen, het zijn bloemen ghelijck Duyvels Nacy-garen, dat in 't wilde wast, het wordt, alle jaren ghezaeyt in April, en men verplant die waer men wilt.

LINARIA.

Linaria, Lusitanica, Americana gheeft een groot blinckende zaet, als 't ghemeyne Vlas: Daer is noch een kleyn plantje met witachtighe bloemkens, en witachtig loof, het draeght rondtom witte bloemkens, die worden ghezaeyt in 't laetste van Meert by den anderen, op een

hoecksken van een Bedde, ofte Rabat.

WONDER-BOOM, OFT RICYNUS.

Dese zaden zijn spickelachtig, de Herfst-Spinnekoppen ghelijck: sy wassen in korte tijden heel hoogh, gheven groote bladeren, en hebben blauwachtighe stelen: daer de selve bloeyen komt het zaet niet voort: maer wel aen de stelen: tusschen de bladeren komt een struyck, daer het zaet in wast, het is steckelachtig, sy worden alle jaren ghestecken in heete plaetsen.

LUPINEN.

Daer van zijn 4. oft 5. soorten, als de groote blauwe, kleyne blauwe, witte en gele, die de bloemen heel wel riecken, als de Flamboyse bonte: dese worden van de zaden, die in de Peultjens voortwassen, ghestecken in de aerde in de Maent van April, en worden alle jaren gheset, daer-men die wilt laten staen.

MERVEILLE DE PERU.

Dese zijn van veel coleuren, als paerffe-bonte gele-bonte, roodt-bonte, en heele witte; dese zaden worden ghestecken in een Meloen-bergh, om die van 't selve jaer te doen draghen, en rijpe zaden daer van te moghen krijgen: maer de wortels worden in de Herfst-tijdt uyt de aerde ghenomen, en gheleyt in ghekapst stroo, oft wit sant. Die in de Voortijdt gheplant worden, gheven grooter planten, als die ghezaeyt zijn, en zijn beter om zaet te winnen.

D A T U R A.

Hier van zijn dobbele en enckele, sy gheven groote struycken; de bloemen zijn wit, en heel wel-riekende, maer de bladeren daer van hebben gheen goeden

den reuck : De dobbele vindt-men hier heel weynigh, ten ware het zaedt van Tabago quam : de bloemen zijn lanckachtigh ; de zaet-bollen zijn lanck-komen, ghelijcken feer wel de Karftainekens, sy willen wel staen op groote plaetsen, alsoo het een groote plant gheeft, die alle jaer vergaet.

BOOMACHTIGE VIOLETTEN.

Dese zijn van vier oft vijf soorten, die van zaedt voort-komen ; maer het zaedt wordt gewonnen uyt enckele bloemen, en af-ghepluckt in 't wassen van de Maen, daer wordt voor de beste ghehouden 't zaet dat gewonnen wordt van een Boom die jarigh is ; 't zaedt wordt ghezaeyt by den anderen, om veel dobbele te krijghen, in het wassen van de Maen, men neemt (om het beste te hebben) 't zaedt dat achter in de Peultjens leyt, oft dicht aen de stelen is, de selve worden alsdan gheset door den Hof, om te sien wat het voort-brenghet. Dese planten moeten niet gheset worden daer veel Misch is, overmits 't selve een witte wortel heeft, en gheen Misch kan verdragen, maer het moet staen in fantachtighe aerde. Die van zaet worden ghewonnen zijn dese, witte, roode, paers-bonte, root-bonte, witte met loof van paerssen, sy worden gezaeyt in't beghin van April.

MAMORDICA.

Dit is een plant die de kleyne Klitte-bladeren ghelijck is, sy heeft een wit bloemken, en wast ghelijck een Ey, met zwart purpere stippelkens, sy moeten ghezaeyt worden op een Meloenbergh ; het zaedt daer van komt uyt de Virginjes.

BALSEM-APPEL.

Hier van zijn twee soorten, als een Manneken en Wijfken, 't Manneken is een plant die-men teghen een staeck oft Prieel laet opklimmen, het heeft een blad als de wilde Wijngaert, het gheeft witachtighe bloemen, en daer-na kleyne Appelkens, 't is een ghewas dat hier niet veel aenghewonnen wordt, maer in Duytslandt hebben se die veel : het Wijfken heeft roode stelen, ghelijck Porfelleyn, het draeght paerlachtighe bloemen, ghelijck als Sots-kapkens, het vvoordt veel gheset op Apothekers vvincels, het komt alle jaer voort van zaet, en vvilt vvel staen in goede vette aerde.

STOCK-ROOSEN.

Dese vvorden aen-gheteelt van zaet, maer bloeyen eerst het tvveede jaer, sy zijn verscheyden van coleuren, als root, purper, vvilt, heel bruyn en geel : van alle dese soorten zijn dobbele en enckele, maer 't zaet dat van dobbele ghevonnen is, brenghet beter dobbele voort, sy vvorden geset door de Hoven daer-men vvilt, 't zy aen de hegghen oft kanten van vvateren, sy staen cierlijck, en bloeyen in de Herfst, en vvillen vvel voort in fantachtighe aerde, 't ghebeurt vvel dat-men dese plant scheurt, maer sy komen soo vvel niet voort als die van zaet.

CARDUUS.

Carduus Maria heeft heel schoon groen, en vvilt ghestrepte bladeren, 't is de vervalste Safferaen, en heeft een Oranjeachtighe bloem, sy vvaft veel in Duytslandt. De Roomsche *Carduus* vvaft boven ghelijck een netje, de bloem van de *Ajuyn* ghelijck. *Carduus Benedictus* vvorden

den ghebruyckt in den Alsem-vvijn. Daer zijn noch veel soorten van *Carduus* oft Distelen, die in 't Veldt vvassen, en hier niet vvorden ghestelt, omdat-men die niet veel in de Hoven ghebruyckt. Dese vvorden ghezaeyt in 't beghin van Meert: maer de Roomsche staet een jaer over eer die bloemen draeght, en vvordt ghezaeyt in goede aerde, en daer-na verplant als die 4. oft 5. bladeren heeft. De *Carduus Benedictus* vvordt op een Bedde ghezaeyt, en die laet-men daer staen tot datse bequaem is om uyt te trecken.

M E D I C A.

Dese gheven kleyne bloemkens, als de gele Klaveren ghelijck; de vruchten dieder aen vvassen, zijn de Rispen ghelijck, en moeten alle jaer ghezaeyt vvorden in de Maent April.

S L A C K E N - H U Y S K E N S.

Dese zijnder met Doorenkens, en sonder Doorenkens, sy vvorden ghezaeyt als hier boven van de Rispen ghefeyt is.

B L A T T A R I A.

Dese komen van zaet voort, en zijn van couleur geel, vvit, en paers: als dit kruydt eens ghezaeyt is, komt alsdan van sijn selven voort, daer is noch een, dat een plant blijft, en vvordt van den anderen af-ghescheurt.

V I N G H E R - H O E D E N.

Hier van zijn dry oft vier soorten, als de gele die uyt de *Virginjes* komt, een kleyne paerffe, dese ghelijck een groote vvitte, een paersachtighe met spickelen van binnen: Dese vvorden ghezaeyt in April, en staen een jaer over eer die bloeyen: d'andere twee groote soorten,

komen van zaet voort, dat van selver ghevallen is, en gheven groote langhe stenghen met met breede bladeren, sy vvillen vvel staen in groote Hoven.

M A E N - K O P P E N.

Sy zijn verscheyde soorten in couleur, als de groote paerffe, bonte, vvitte, en andere meer die van zaet vvorden ghezaeyt, onder Dreven oft groote Hoven, vvillen van verre vvel besien zijn, alsoo de selve seer schoon staen: daer zijn noch 3. oft 4. soorten, die *Papaver theador*, oft Klap-roosen ghenoeemt vvorden; sy hebben schoon inkarnate, oft purper couleur: Daer is noch een Ghehorende *Papaver*, noch eene met gele en roode bloemen, en hebben vvitachtigh loof: noch is'er een *Papaver Spinosa*, die heeft geclachtighe bloemkens, daer aen zaetbollen komen, met doornen: dese zaetplantjens vvillen vvel voort-komen met verplant te vvorden, om dat'er maer eene zaet-vvortel aen is, daerom moetense ghezaeyt vvorden, daerse fullen blijven staen, en eens ghezaeyt zijnde, vallen wel van selver uyt het zaetd voort.

T H L A S P I V A N C A N D I A.

Dit zijn twee soorten, paerffe en witte, sy gheven fraye bloemkens, en worden ghezaeyt in April; men kan die verplanten waer men vvilt, sy staen cierlijk in kleyne Hofkens: daer is noch een met vvitte bloemkens, het is een plant die over-blijft, men set die voort met scheuten.

C O N D R I L L A.

Dese zijn van 2. oft 3. soorten, de eene met paerffe, en d'andere met vvitachtighe bloemkens, sy geven cierlijke bla-

bladerkens , en vvorden alle jaer in de Voor-tijdt ghezaeyt.

DEVATIUM BARBATUM.

Dit vvordt ghezaeyt by malkanderen in een pot , oft op bedden , in de Maendt van April , het gheeft heel schoone Citroen-coleure bloemen , die van binnen zvvart zijn , sy gheven rare bloemkens , om in een bloempot te setten , en om Bokekens van te maken.

OYEVAERS-BECKEN.

Dese vvorden ghezaeyt , en moeten een jaer over staen eerste bloeyen , sy maken een groote plant , en daerom zijn die goedt in groote Hoven ; daer zijnder met ghevlamde bloemen , die Merveille de Peru ghelijck zijn , en meer andere , als bonte , vvitte , paerffe , heel bruyne , en andere coleuren , sy vvorden ghezaeyt in April : die eens ghezaeyt zijn , komen ghenoech van haer selven voort.

PEEREL-ZAEDT.

Dese vvorden ghezaeyt , en staen een jaer over eer sy bloeyen , alsdan bloeyen sy met geelachtighe bloemkens , en groeyen de bladerkens tusschen de zaden in : de planten blijven voort des Winters over , en vvillen vvcl staen op favelachtighe aerde.

BRUYNETTEKENS.

Dese vvorden ghezaeyt op bedden ; en verplant , sy geven schoone roode bloemkens : het loof is de Venckel ghelijck , sy vvorden ghezaeyt in April , 't zaet bevvaert zijnde , kan-men die zaeyen in 't laetste van Mey , en hebben alsdan den heelen Somer bloemkens.

PENNINCK-KRUYDT, OFT BOLBONAC.

Dese vvorden ghezaeyt , maer staen een jaer over eer die bloeyen , de bloemen zijn de enckele Violetten ghelijck daer 't zaedt in komt , en rijp vvordende zijn 't als Dobbelkens , sy vvorden op de Kassen gheset voor Silver-schoon.

AQUYLEGIA.

Dese zijn veelderhande soorten in coleuren , als bonte , paerffe , blauwe , vvitte , en meer andere coleuren , en noch zijnder met Ster-bloemen , dese gezaeyt vvordende , draghen het tweede jaer bloemen , die 't sijnste loof hebben zijn dobbele , en als-men vvilt vveten oft die gevlamt zijn , kan-men het sien aen de stelen , alsoo de ribbens van de stelen mede ghevlamt zijn.

CISTUS.

Dese worden ghezaeyt , en als die dry oft vier bladeren hebben , worden se geset in potten , sy maken een kleyn boomken , en krijghen bloemen als enckele Aerdt-roosen , dese zijn 3. oft. 4. soorten , als met het Savie-bladt , Lavendel-bladt , Manneken en Wijsken , en meer soorten : dese zaden komen uyt de *Virginjes* , oft Portugael , maer de selve een jaer over ghehouden wesende , gheven cierlijcke planten , om op Apothekers winckels te setten , maer sy moeten in huys oft stove gheset worden.

GOUTS-BLOEMEN.

Dese worden gezaeyt in 't beghin van Meert , en daer zijnder van verscheyde soorten , als groote dobbele met Kinderen , heele gele , bonte , enckele , die de Bocren ghebruycken om de Boter te

ver-

verwen; de selve van zaet ghevallen, blijven des Winters over staen.

**HERBA VIVA, OFT LEVENDIGH
K R U Y D T.**

Dit is een zaet dat uyt Guinea komt, het heeft een heel cierlijck blaetje, byna de Tamme Raket ghelijck: als men aen de selve raect, soo sluyten die toe, en vallen ter neder: dit moet ghezaeyt worden op een heete Meloen-bergh, om 't selve te beter te doen voort-komen, maer hier te lande kanmen daer gheen zaet van winnen.

**NOLI METANGERE, OFT
K R U Y D T I E R O E R T M Y N I E T.**

Dit wordt ghezaeyt in de Voortijt, en maect een plantje, daer aen gele bloemen komen, ghelijck als Munnix-kapken, het zaedt daer van rijp wordende, en men raect dat aen, soo springht het uyt sijn huyskens. Dit eens ghezaeyt zijnde, komt alsdan van sijn selven ghe-noeghsaem voort.

NASTURCIUM INDICUM.

Dit is Indiaensche-kars, heeft ronde bladeren, en maect sijn selven vast aen staekskens, die voort-komende, setmen die in potten, om op de Apothekers winckels te setten, sy gheven vele schoone bloemkens, als Sots-kappen, maer 't zaet daer van ghewonnen zijnde, moeten droogh legghen, om dat 't selve het schimmelen onderworpen is: Het wordt ghezaeyt in 't beghin van April, op een warme plaets.

PEERDTYSERS.

Dit gheeft een cierlijck plantje, het heeft peultjens oft zaden, die komen aen malkanderen, als Hoef-yfers van Peerdé,

dit zaet komt veel uyt warme landen, alsoo het hier niet wel rijp wordt, het moet gheset worden op warme plaetsen.

SPAENSCH KLAVEREN.

Dit heeft zaet als Gerst, en de bladeren die daer van voort-komen, zijn ghelijck de bladeren als Klaveren, sy gheven een cierlijck roodt bloemken, en willen wel op een hoopken, by den anderen ghezaeyt worden, en dat in de Maent van Meert.

BRASILSCHE PEPPER.

Dese zijn verscheyde soorten van vruchten, als langhe, heele smalle, ronde als Peren, sy zijn altemael roodt van schorse, en is een ronde met gele vruchten: dese moeten ghezaeyt wesen op een Meloen-bergh, om de vruchten vroegh voort te doen komen, sy worden gheset in potten, de selve rijp wordende, gheven seer schoone vruchten, die heel cierlijck staen op Baluysters, oft Apothekers winckels.

APPEL DER LIEFDE.

Dese zijn van tweederley soorten, d'eene gele, en d'andere incarnaet, het zijn ronde besien, soo groot als een matelijck Oranje Appelken, sy willen wel staen in potten, oft erghens anders tegen aen, daer die sich selven kunnen vast maken, oft aen binden: De vruchten staen seer cierlijck, waer over datse den naem hebben van Appel der Liefde.

BOCKS-BAERT.

Sy worden ghezaeyt in Meert, en staen een jaer over eerse bloeyen, sy hebben gele bloemen: de wortelen daer van worden ghegheten tot Salact, als die op-ghekoockt zijn: sy willen wel

K staen

DEN NEDERLANTSCHEN

††
staen in goede vette aerde; men duntse ghelijck als de Peën.

SCORZONERA.

Dese zijn ghelijck als de Bocks-baerden, sy hebben paersachtighe bloemen, en worden op de selve maniere gebruyckt als voorseyt is, sy worden in Hollandt soo veel niet aen-ghequeect, als wel in Brabandt, want sy hier veel gegheten wordt.

BASILICUM.

Dese zijn van dry oft vier soorten: de Roomsche worden ghehouden voor de beste; het is een kruyt dat onghemeyn wel rieckt, het wordt ghezaeyt in de Maent April, op warme plaetsen.

Y S O P.

Dit zijn twee soorten, sy worden ghezaeyt in de Voor-tijdt, en worden gebruyckt tot Struyf-kruydt, sy gheven een aenghename geur.

SCHARLEY.

Dese staet een jaer over, eer-men die ghebruyckt, daer zijn dry oft vier soorten; sy willen wel staen op warme plaetsen, onder de schaduwe.

VENCKEL.

Dese zijn van tweederley aert, de eene is soetachtigh, en d'andere bitterachtigh; de soete Venckel wordt hier in Brabandt aengheerd als de Selderie, maer in Hollandt wordt die niet gegheten, men ghebruycktfse met Peper en Sout, het zaedt moet twee jaren in de aerde ligghen, eer dat het wilt dragen.

A N Y S.

Dit wordt op de selve maniere ghewonnen als de Venckel, het is sterck

van reuck, en wordt in goede aerde ghezaeyt, op schaduwachtighe, en warme plaetsen, in de Maent van Meert, en bloeyt in Julij, en draecht in't selve jaer zaet.

CARUE EN DIL.

Dese wordt mede ghezaeyt in de Maent van Meert, als oock de Dil, die op een en de selve maniere wordt ghewonnen als de Anijs.

PIETERCELIE.

Die wordt ghezaeyt in't laetste van Februarij, om datse ghemeynlijk 6. weken onder de aerde leyt, maer om die eerder op te doen komen, sal-men 't zaet eenen nacht laten weycken, alsdan komtse wel 14. daghen eerder op. Die men niet in zaet wilt laten schieten, die zaeyt-men na S. Ian, om des Winters te ghebruycken: daer zijn dryderhande soorten, Ghekrolde en Onghekrolde, en Rooms-Pietercelie, dese heeft heel groote bladeren. Het zaedt van dese voorz. Pietercelie is beter te ghebruycken van twee jaer, als van een jaer, alsoo 't selve menigvuldigher op komt.

E N D I V I E.

Dese wordt ghezaeyt in Junij, en verplant als die 5. oft 6. bladeren heeft, ontrent onderhalve voet van den anderen, en dus bequaem zijnde, moet men die binden met droogh weder, om dat die van binnen niet souden rotten. Als-men die des Winters wilt bewaren, moet-mense af-snijden voor de Vorst, en in de kelder legghen in droogh fant.

S E L D E R I E.

Dese wordt gezaeyt in Mey oft April,

ca

en 7. oft 8. bladeren hebbende, salmen Groeven maken van een voet diep, en de selve daer in, een voet van den anderen setten: als die bequame groote heeft, moet-mense met aerde aenvullen, om te beter geel te worden. De Mannen alsdan, onder 't drincken van een glaesken Wijn, de selve etende, doet het de Vroukens daer-na mede goedt.

S P I N A G I E.

Dese wordt ghezaeyt in den Herfft, daer de Peën uyt ghehaelt zijn, dit is dan oude, die in de Voor-tijdt wordt gegheten, maer de jonghe zaeyt-men in't beghin van Meert.

R A D Y S.

Dese zaeyt-men in Meert ghemeynlijk op Aspergies-bedden, daer onder menghtmen gele Krop-salade.

R A M E L A S S E N.

Dese worden ghezaeyt in't laetste van Mey, om datse niet in zaet souden schieten, sy willen wel staen in favelachtige aerde.

K R O P - S A L A E T.

Van dese zijn dry oft vier soorten, als de bruyne, kleyne, Knodt-salae, die vroegh ghezaeyt wordt, en Prince-kroppen: alle dese soorten worden onder de gele Peën, oft Ajuyn ghezaeyt: men dunt die wel een halve voet van den anderen, om die te beter te doen kroppen, maer de Prince-kroppen zaeyt-men eerst in't laetste van April, op bedden oft landt, daer-men die wilt hebben, als mede de Chavonche salade, die-men van boven bindt, op dat de selve van binnen beter sou geel worden.

G E E L E P E E N.

Dese worden ghezaeyt in 't beghin van Meert, om die vroegh te hebben, en men dunt die, datse ontrent een handt breedt van den anderen staen: maer de Winter-Peën worden gezaeyt in Mey, om des Winters te bewaren, die alsdan het loofboven af-snijdende, voort uyt-schieten; sy willen wel ghezaeyt worden in favelachtige aerde.

B I E T - W O R T E L E N.

Sy worden ghezaeyt in April, en ghedunt ghelijck als de Peën, sy willen wel wassen in goede stercke aerde, en des Winters mede bewaert zijn als de gele Peën.

W I T T E P E E N, O F T P I N S T E R -
N A K E L E N.

Sy willen wel ghezaeyt worden in kleyachtige aerde, in Meert oft April: men bewaertse des Winters, gelijk als de gele Peën.

C I C H O R E Y - W O R T E L E N.

Dese worden ghezaeyt in Meert, in goede stercke aerde, sy worden ghebruyckt, ghekoockt zijnde tot Salaet, en de uyt-spruytjens daer van kanmen des Winters oock ghebruycken tot Sala, en hebben de selve smaek als de Peerdebloemen Salade, diemen uyt het Veldt haelt. Als-men daer van zaedt wilt winnen, moeten sy een jaer over staen.

S U Y C K E R - P E E N, O F T
W O R T E L E N.

Dese worden ghezaeyt in Meert, in favelachtige aerde, 't loof daer van is heel vierigh, als-men des morghens, als daer douw op leyt, met bloote beenen

daer door loopt. Men kan die oock wel aenvoeden van de spruyten, die des Winters uyt de kroppen spruyten, want als men die maer in d'aerde set, breng hen sy weder wortelen voort: het is een heel voedtsaem en ghesont eten.

B E E T E.

Sy zijn twee soorten, sijne en smalle, sy wordt ghezaeyt in Mey, om niet in 't zaet te schieten, die curieus zijn, steken de zaden van de groote Bieten een voet van den anderen, sy maken alsdan groote planten, en vele breede bladeren.

K E R V E L.

Dese wordt ghezaeyt in September, om des Winters te ghebruycken, en die voor de Voor-tijdt wordt ghezaeyt in April, men kan die oock zaeyen in Julij, en die men naer S. Jan zaeyt, schiet niet in 't zaedt. Daer is noch Duyveker vel, die wordt by de Apothekers ghebruyckt, als men die eens heeft gezaeyt, komt sy van selver ghenoech voort.

V E L D T - S A L A E T, O F T
V E T T E - K O U S.

Dese is tvveederhande, d'eene met langhe, en d'ander met ronde bladeren, sy vvorden vvel ghestickt in Korenlanden, en oock ghezaeyt in de Hoven, in 't laetste van Augustus, oft in 't eerste van September, op plaetsen die ledigh ligghen, om des Winters te gebruycken.

L A T O U W.

Dese vvordt dicht by den anderen gezaeyt in 't beghin van Meert, op een Meloen-bergh, oft vvarme plaets, om die vvroegh voort te doen komen, het is niet quaedt dat men die eerst vveeykt in eenen pot met vvit natachtigh sant.

S T E R - K A R S.

Sy vvordt mede eerst een vveynigh ghevveeykt, als boven gheseyt is, en dicht by den anderen ghezaeyt, en komt binnen een dagh 3. oft 4. te voorschijn.

P O R C E L E Y N.

Hier van zijn tvvee soorten, als de kleyne die in 't vvilde vvaft, en de groote die men zaeyt in de Hoven in 't beghin van April, op verlore plaetsen: dese eens ghezaeyt vvesende, komt van selver ghenoech voort.

P A R E Y.

Sy vvordt ghezaeyt in April; men zaeyt Krop-salacet daer door heen, sy staet een jaer over, eer datse zaet draeght, en vvilt vvel staen in goede aerde.

A J U Y N.

Dese is tvveederley, als roode en vvitte: maer de roode is vvel de soetste: de vvitte vvordt ghezaeyt onder de gele Peen, en de roode vvordt bysonder geset, 't gheen in Zeelandt ghedaen vvordt, alvvaer de beste zijn. Van de ghenen daer men zaet af vvilt vvinnen, steeckt men van de overblijfsels in Meert vvederom in d'aerde.

E R W E T E N.

Dese worden ghezaeyt op een ry, teghens een hegghe, schutfel oft heyningh, om die vvroegh te hebben, waer by men steeckt staken, oft tacken, op dat sy haer selve daer aen vast maken, en by op-klimmen; men leght de Erweten ontrent eenen duym oft onder-half diep in de aerde, op dat de Voghelen die niet souden wegh-nemen. Daer zijn noch Erweten met schellen, en grouwe Erweten, die worden gezaeyt in de Landeryen,

ryen, en van de Boerente marckt ghebracht. Daer zijn oock Kroon-Erweten, die men in de Hoven steeckt in 't laetste van Meert.

B O O N E N.

Hier van zijn verscheyde soorten, als Roomse Boonen, dese worden geset in Meert op ryen, een halve voet van malkanderen, en een vveynigh aengheacrdt in 't laetste van Mey, om dat die niet omverre souden waeyen. Turcksche Boonen zijn verscheyden, als Krombecken, Swarte-pier-heyns-Boonen, dese draghen roode, oft incarnate bloemen. Princesse Boonen, dese zijn kleyder als de andere, en vvorden in April in de aerde gheset: by alle dese Turcksche Boonen vvorden staken gheset, om daer teghen op te loopen. Daer vvaft noch een soort in Zeelandt, die men zaeyt met heele Ackers vol, alvvaer geen stocken by gheset vvorden.

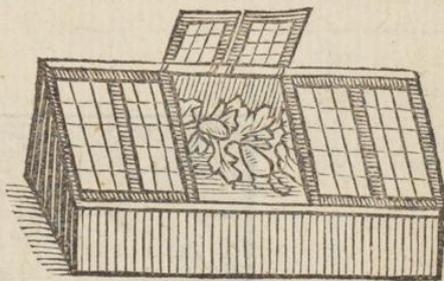
K O O L.

Dese is van verscheyde soorten, de eene soort als Buys-kool, vvordt in den Herfst ghezaeyt, en moeten des Winters bevvaert vvorden, om niet uyt te gaen, en alsdan tvvee oft onderhalven voet van malkanderen gheset, om vroege Kool te hebben. De Savoyen, roode Kool, en Kappers, vvorden ghezaeyt in 't begin van Meert, en verplant in 't laetste van April, sy vvillen vvel staen op moerachtighe aerde: men kan de roode vvel planten tot in 't beghin van Junij, op landt dat in de Voor-tijdt om-ghedolven is, om de moerchtigheydt vant 't landt vvech te nemen. De Bloem-kool vvordt ghezaeyt in 't vvassen van de Maen, in de Maent Mey, om dat die niet in zaet

soude schieten: sy vvillen niet staen op moerachtighe aerde, om dat anders aen de vvortel knobbelen souden komen, die de vvortels souden verteeren, maer sy moeten staen op savelachtighe aerde. Het zaedt dat uyt Italien komt, vvordt voor het beste ghehouden.

M E L O E N E N.

Dese vvorden voort-geset in vvarme plaetsen in de maniere als volght: Men moet eerst een diepe put graven, vvaer in ghedaen vvort langhe Peerde-misch, daer op ghesmeten eenen eemer vvater 2. oft 3. om 't selve te beter te doen broeyen; daer op gheleyt een halve voet goede aerde, vvaer in men het zaedt steeckt; het zaedt vvordt somtijds vvel ghevveeyct in Soete-melck, om het te eerder uyt te doen komen, vvaer over men leyt een glase Raem oft Back, om die

vvarm te houden, volghens de bovenstaende Af-beeldinghe: de Back is sonder staende bodem, en het deckfel is van glase vensters, die men by schoon vvarm vverder kan open setten, dat'er de locht en Sonne-stralen kunnen in komen: De glasen komen schuyns voor neder, en de selve vvorden teghen de Son oft het Zuyden aen-gheset, ghelijck de aerde oock

oock soodanigh , berghs-wijse vvorde op-gevvorpen , en daerom een Meloen-bergh ghenoeft. Het zaet dan op-ghe- komen zijnde , en hebbende 4. oft 5. bladeren, sal-men de harten uyt-trecken, op datse te beter de zyscheuten konnen bekomen , en alsdan vveder verplanten op een vvarme plaats daer toe bereydt met Peerde-misch , vvaer over men vvederom de voorseyde glasse Kassen set, om van de vvindt niet beschadicht te vvorden , daer-na snoeyt-men een vveynigh van de langhste tacken in't beghin van Julij , om te beter de vruchten te doen voort-komen.

KOMKOMMERS.

Deze vvorden mede ghefteken op

warme Meloen-berghen, om die vroegh te moghen hebben , oft anders plant- mense op Rabatten , daer-men die wilt hebben , sy zijn van twee soorten, witte en groene , maer de witte worden voor de beste ghehouden , en zijn droo- gher.

POMPOENEN.

Van dese zijn veelderhande soorten, als Kalbassen , Couwoerden, Citrullen: alle dese soorten zijn van een natuer , sy willen mede wel gheset vvorden op vvarme plaetsen , en daer-na verplant aen Prieelen oft stocken , daer toe be- quaem ghemaeckt.

EYNDE VAN DE ZADEN.

R E G I S T E R

*Op den Nederlandschen Hovenier ; begrijpende alderley Boomen , Bol-
bloemen , Planten , en Zaden.*

IER.
om de
anders
men die
oorten,
worden
zijn d

E N.
nde loo
Citru
natuer
worden
na verp
daer to

A		Bies-loock.	24	Dens Caninus.	33	Hedysarum.	37
Beelen Fol.	14	Bläes-noten.	14	DevatiumBarbatū.	42	Heemis-wortel.	26
Abrikoken.	11	Blattaria.	41	Dil.	44	Helenaes-tranen.	37
Aconitum.	27	Blanche Musque.	19	Dipcadi.	34	Helleborus.	20
Aert-besien.	22	Bocks-baert.	43	Doove-netelen.	27	Hepatica.	23
Ajoyn.	46	Boecken-boom.	16	Dragon.	23	Herba viva.	44
Alkekingi.	23	Boibonac.	42	Duylent-bladt.	28	Herts-tongh.	23
Alaternus.	6	Boöachtige Althea.	15	Duylent-schoon.	25	Hyacinthen.	30
Aloë vyt America.	19	Boom des Doodts.	8	E			
Aloë vyt Portugael.	19	Boom des Levens.	8	Ebben boom.	7	Hof-bloemen.	20
Alfem.	22	Boonen.	48	Eycke-boomē.	14	Honts-kerff.	17
Althea.	26	Boren, om de Planten		Elst.	9	Honts-tandt.	28
Amarantus.	38	te versetten, af-ge-		Endivie.	44	Hays-loock.	24
Ambrette.	36	beëldt.	18	Erweten.	46	Huift.	9
Amandel-boom.	5	Boter-bloemen.	26	Es-dooren.	16	I	
Anemonen.	31	Brasilsche Peper.	43	Esfels-melck.	27	I Pe-boomen.	14
Angelieren.	21	Brem-boom.	5	Essen-boom.	16	Irias, oft, Lis.	26
Agnus Castus.	15	Bryonia.	29	Esula.	27	Irias met bollen.	35
Anijs.	44	Bruynettekens.	42	F			
Appel-boom.	10	Buphtalmum.	29	F Erula.	25	I sop.	44
Appel der Liefde.	36	C		Filipendula.	19	J	
Aquilegia.	42	Anna Indica.	28	Flamboysen.	13	J Acobea.	28
Arbor Mortis.	8	Capparis Faba-		Flos Africanus.	37	J Jalsin.	7
Arbor Vitæ.	8	go.	29	Fransche Lelien.	20	Judas-boom.	17
Arbutus.	6	Carduus.	40	Fritullaria.	30	Juffrou-merck.	27
Artiflocken.	22	Carue.	44	G			
Arum.	34	Chalotten.	24	G Alega.	25	K	
Arundo.	28	Cichorey wortelē.	45	Geele Peēn.	45	K Amille.	22
Aspergies.	22	Cyclamen.	31	Genever-boom.	13	Karffe-boom.	12
Asphodille.	20	Cypresse-boom.	8	Genista.	5	Karftanie-boom.	18
Azedarach.	16	Cistus.	42	Genistella.	28	Keyfers Kroon.	29
Auricula Urfi.	19	Citroen-boom.	3	Gentianella.	29	Kervel.	47
B		Clematis.	29	Gladiolus.	30	Koeckoecks-bloē.	25
B Ack van glas af-		Colchicum.	31	Glas-kruydt.	27	Koe-ooghen.	29
ghebeëldt.	36	Colutea.	15	Gouts-bloemen.	42	Komkommers.	48
Balfem-Appel.	40	Condriila.	41	Granaet-boom.	4	Kool.	47
Basilicum.	44	Cornoelien-boom.	9	Groē Ebben-boom.	7	Koren-bloem.	41
Bere-klauwen.	24	Corona Imperiael.	29	H			
Bere-ooren.	19	D		H Andekis-kruyt.	34	Kriecke over Zee.	23
Beere.	45	D Amast-blomen.	19	Hale-garft.	28	Krocussen.	30
Bercke-boomen.	15	Datura.	39	Hafelare-noten.	13	Krop-salaet.	45
Biet-wortelen.	45	Denne-boom.	8	Haveruyt.	24	Kruytje roert ny niet	43

L							
Aburnum.	6	Mispel-boom.	13	Plant-surckel.	22	Ster-kars.	46
Laconica.	28	Moerbefie-boom.	12	Platanus.	16	St. Teunis-bloem.	37
Limoen-boom.	3	Moly.	35	Pompoenen.	48	Stock-roofen.	40
Lanternen over teere		Mamordica.	40	Populieren.	14	Suycker-peën.	45
Kruyden, afghe-		Mondt-hout.	9	Porceleyn.	46	T	
beëlt.	36	Muer-bloemen.	26	Prince-bloemen.	39	Apsus Barbatus.	38
Lathyrus.	38	N		Praym-boom.	12	Taxus.	8
Latouw.	46	Arciffus.	33	Q		Terebintus.	15
Laurier-boom.	5	Narciffus Tra-		ualfter-boom.		Thijm.	21
Lavendel.	21	dilcanti.	33	17		Thlatpi van Candia.	41
Leeuwe-becken.	26	Nardus Bohemicus.	39	Que-appelen.	13	Trachelium.	28
Leeuwe-becken.	37	Naturcium Indicum.	43	Que-peren.	13	Tulpen.	35
Lelien.	32	Nies-wortel.	20	R		Turckse koren-bloë.	38
Lelien van eenen		Noli me tangere.	43	Adijs.	45	V	
dagh.	20	O		Ramelaffen.	45	Aleriana.	23
Lentiscus.	15	Ckernoten.	13	Ranunculus.	32	Venckel.	44
Leucocym Bulbosum		Oyevaers bec-		Keynevaern.	26	Veldt-falaet.	46
33		ken.	42	Ricinus.	39	Venus-navel.	22
Levendig Kruydt.	43	Oliander-boom.	4	Ridder-sporen.	38	Venus-fpieghel.	38
Ligustrum.	5	Olijf-boom.	4	Rifpen.	29	Verckens-broodr.	31
Lychnis.	24	Ooghen-trooft.	26	Rhabarber.	27	Vette-kous.	46
Linaria, oft Vlas.	39	Oranje-boomen.	1	Roofe-boom.	7	Viburnum.	8
Lyster-befien.	14	Orchides.	34	Roofemareyn.	6	Vijghe-boom.	3
Linde-boom.	14	Ornithogalum.	34	S		Vingher-hoeden.	41
Loock.	24	P		Alie.	21	Violetten.	40
Lupinen.	39	Alm-boomen.	5	Salomons Segel.	23	Violetten, Boomach-	
M		Papen-mutsen.	15	Savie.	21	tighe.	40
Aegedelifeden.	27	Parey.	46	Scabiofa.	37	Vlas.	39
Maen-koppen.	41	Parmica.	38	Scarley.	44	Vlier-bloemen.	17
Mandragora.	25	Parfiken.	11	Scolopendria.	23	Voghel-kers.	17
Mans-ooren.	29	Passi-bloem.	26	Scordium.	26	W	
Marjoleyne.	27	Peerds-yfers.	43	Scorzonera.	44	Ater-kers.	24
Marionette.	39	Peerel-zaedt.	42	Seghelkens.	23	Wijngaerden.	17
Martagons.	32	Pere-boom.	10	Selderie.	44		
Martelaers - bloem-		Periclymenum.	16	Seven-boom.	8		
kens.	23	Penningh-ktuydt.	42	St. Jans-broodr.	15		
Merveille de Peru.	39	Phalangium.	27	Syringa.	6		
Maft-boomen.	8	Pieper-boomkens.	6	Sifyrichium.	34		
Matricaria.	21	Plylieren.	6	Slacken-huyskens.	41		
Medica.	41	Pietercelie.	44	Smilacx.	29		
Meloenen.	47	Pietercelie de Mair.	28	Sonne-bloemen.	37		
Meloen-back af-ge-		Pinfternakelen.	45	Spaensche Dooren.	5		
beëldt.	47	Pionien.	20	Spaensche Klaveren.	43		
Myrthus-boom.	4			Spinagie.	45		

Eynde van't Register.